

UNIVERSITEIT GENT
FACULTEIT POLITIEKE EN SOCIALE WETENSCHAPPEN

**CONCENTRISCHE CIRKELS VAN EUROPESE INTEGRATIE: DE
INTEGRATIE VAN NIET-LIDSTAAT NOORWEGEN IN EEN
GEDIFFERENTIEERDE UNIE.**

Wetenschappelijke verhandeling

aantal woorden: 26886

WOUTER VERMEULEN

MASTERPROEF EU-STUDIES

PROMOTOR: PROF. DR. JAN ORBIE

COMMISSARIS: MARJOLEIN DEROUS

ACADEMIEJAAR 2015 – 2016

Abstract

Dit onderzoek bestudeert de mate waarin niet-lidstaat Noorwegen in de EU geïntegreerd is, en hoe dat ze vergelijkbaar is met gedifferentieerde lidstaten. De EU heeft door de jaren heen een heuse metamorfose ondergaan. Er is minder uniformiteit onder de lidstaten. Sommige lidstaten bezitten een opt-out uit een beleidsdomein, andere lidstaten zijn niet meteen aan de volledige Europese regelgeving gebonden. Het onderzoek vindt plaats binnen het kader van gedifferentieerde integratie, dat deze diversiteit onder de lidstaten weet te plaatsen. Door dit te gaan linken aan een niet-lidstaat, Noorwegen, wordt er ingespeeld op tekortkomingen in de wetenschappelijke literatuur. Er vindt een comparatieve analyse plaats waarbij Noorwegen, door middel van een eigen ontwikkeld model dat gebaseerd is op de *concentric circles* approach, vergeleken zal worden met gedifferentieerde lidstaten Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Er kan geconcludeerd worden dat de differentiatie bij zowel Noorwegen, als Denemarken en het Verenigd Koninkrijk, van constitutionele aard is. De verschillen tussen Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk zijn het gevolg van de gekozen integratiestrategie. Noorwegen heeft geopteerd om buiten de EU te staan, en moet dus toegang tot de EU-structuren onderhandelen wanneer het aan een bepaald Europees geregeld beleidsdomein wilt deelnemen. Aan de andere kant zijn Denemarken en het Verenigd Koninkrijk wel lid van de EU, en behoren ze bijgevolg automatisch tot de EU-structuren. Deze landen moeten dus, tegengesteld tot Noorwegen, onderhandelen om *buiten* de EU-structuren te vallen.

LIJST MET AFKORTINGEN

AC	Acquis Communautaire
DI	Gedifferentieerde Integratie
EC	Europese Commissie
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EER	Europese Economische Ruimte
EFTA	Europese Vrijhandelsassociatie
EG	Europese Gemeenschap
EGKS	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EP	Europees Parlement
ETS	Emission Trading System
EU	Europese Unie
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid
NMFA	Norwegian Ministry of Foreign Affairs
NOU	Norges Offentlige Utredninger: studie uit 2012

INHOUDSTAFEL

<i>Lijst met afkortingen</i>	i
<i>Overzicht figuren en tabellen</i>	iv
<i>Voorwoord</i>	v
I. INLEIDING	1
1. ALGEMENE INLEIDING	1
2. PROBLEEMSTELLING	3
II. ACHTERGROND	5
1. DE RELATIE TUSSEN NOORWEGEN EN DE EU	5
I. SITUERING EN HISTORISCHE EVOLUTIE	5
II. ONDERLINGE OVEREENKOMSTEN	7
A. Economische dimensie	7
B. Justitiële dimensie	9
III. ACADEMISCHE DISCUSSIE	9
IV. ACADEMISCHE TEKORTKOMINGEN	10
2. GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE IN DE EU	11
I. SITUERING	11
II. HISTORISCHE EVOLUTIE	12
III. DIFFERENTIATIE PER LIDSTAAT	15
IV. DIFFERENTIATIE PER BELEIDSDOMEIN	17
III. ONDERZOEKSOPZET	19
1. ONDERZOEKSVRAAG EN ONDERZOEKSKADER	19
2. METHODOLOGISCH KADER: STRATEGIE EN ONDERZOEKSDESIGN	20
3. DOEL VAN HET ONDERZOEK	22
4. HYPOTHESE	23
IV. CONCENTRIC CIRCLES MODEL	25
1. BESTAANDE MODELLEN VAN GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE	25
I. PERSPECTIEF: MODEL VAN GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE	27
II. PERSPECTIEF: BELEIDSDOMEIN	31
III. PERSPECTIEF: STAAT	33
2. FOCUS OP DE CONCENTRIC CIRCLES MODELLEN	35

3.	OPSTELLEN EIGEN CONCENTRIC CIRCLES MODEL.....	39
I.	PARAMETERS.....	39
A.	Juridische dimensie	39
B.	Institutionele dimensie	40
C.	Systemische dimensie.....	42
II.	CIRKELS	44
A.	Kern.....	45
B.	Eerste cirkel: Kernlidstaten.....	45
C.	Tweede cirkel: Gedifferentieerde lidstaten.....	46
D.	Derde cirkel: Quasi-lidstaten	48
E.	Vierde cirkel: Invloedssfeer.....	49
III.	CONCENTRIC CIRCLES MODEL	50
V.	TOEPASSINGEN.....	53
1.	CASESTUDY ANALYSE VAN NOORWEGEN	53
I.	CIRKEL.....	53
II.	PARAMETERS.....	54
A.	Juridische dimensie	54
B.	Institutionele dimensie	54
C.	Systemische dimensie.....	55
III.	MATE VAN DIFFERENTIATIE	56
2.	COMPARATIEVE STUDIE.....	57
I.	DENEMARKEN.....	57
II.	HET VERENIGD KONINKRIJK.....	57
III.	VERGELIJKING MET NOORWEGEN	59
A.	Gelijkenissen met Noorwegen.....	59
B.	Verschillen met Noorwegen	59
VI.	EINDBESCHOUWING.....	61
1.	CONCLUSIES.....	61
2.	SUGGESTIES	63
	BIJLAGES	64
	BIBLIOGRAFIE.....	76

OVERZICHT FIGUREN EN TABELLEN

<i>Tabel 1</i>	<i>Overzicht van de belangrijkste overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU</i>	<i>6</i>
<i>Tabel 2</i>	<i>Overzicht vormen van gedifferentieerde integratie</i>	<i>11</i>
<i>Tabel 3</i>	<i>Overzicht onderzoeksvraag, onderzoeksdesign & methodologie</i>	<i>20</i>
<i>Tabel 4</i>	<i>Overzicht doel en plaats van het eigen ontwikkelde concentric circles model in de wetenschappelijke literatuur</i>	<i>23</i>
<i>Tabel 5</i>	<i>Overzicht modellen van gedifferentieerde integratie</i>	<i>26</i>
<i>Tabel 5.1</i>	<i>Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van gedifferentieerde integratie</i>	<i>27</i>
<i>Tabel 5.1.1</i>	<i>Overzicht categorisering van gedifferentieerde integratiemodellen (Stubb, 1996)</i>	<i>28</i>
<i>Tabel 5.1.2</i>	<i>Overzicht dimensies bij de categorisering van gedifferentieerde integratiemodellen (Holzinger & Schimmelfennig, 2012)</i>	<i>29</i>
<i>Tabel 5.2</i>	<i>Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van het beleidsdomein</i>	<i>31</i>
<i>Tabel 5.3</i>	<i>Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van de staat</i>	<i>33</i>
<i>Tabel 6</i>	<i>Overzicht Concentric circles modellen</i>	<i>36</i>
<i>Tabel 7.1</i>	<i>Overzicht parameters juridische dimensie</i>	<i>39</i>
<i>Tabel 7.2</i>	<i>Overzicht parameters institutionele dimensie</i>	<i>40</i>
<i>Tabel 7.3</i>	<i>Overzicht parameters systemische dimensie</i>	<i>42</i>
<i>Tabel 8</i>	<i>Overzicht aard van de differentiatie</i>	<i>42</i>
<i>Tabel 7.4</i>	<i>Overzicht eerste cirkel concentric circles model</i>	<i>45</i>
<i>Tabel 7.5</i>	<i>Overzicht tweede cirkel concentric circles model</i>	<i>46</i>
<i>Tabel 7.6</i>	<i>Overzicht derde cirkel concentric circles model</i>	<i>48</i>
<i>Tabel 7.7</i>	<i>Overzicht vierde cirkel concentric circles model</i>	<i>49</i>
<i>Tabel 7</i>	<i>Eigen concentric circles model</i>	<i>51</i>
<i>Tabel 9</i>	<i>Concentric circles model toegepast op de Noorse casus</i>	<i>53</i>
<i>Tabel 10</i>	<i>Concentric circles model toegepast op Denemarken en het Verenigd Koninkrijk</i>	<i>57</i>
<i>Tabel 11</i>	<i>Overzicht van de overeenkomsten en verschillen tussen Fringe- en Quasi-lidstaten</i>	<i>61</i>
<i>Figuur 1</i>	<i>Overzicht aandeel EER-overeenkomst in de Noorse en Europese wetgeving</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 2</i>	<i>Tijdslijn relatie Noorwegen – EU</i>	<i>6</i>
<i>Figuur 3</i>	<i>Tijdslijn gedifferentieerde integratie in de EU</i>	<i>13</i>
<i>Figuur 4</i>	<i>Gedifferentieerde integratie per lidstaat</i>	<i>15</i>
<i>Figuur 5</i>	<i>Gedifferentieerde integratie per beleidsdomein</i>	<i>17</i>
<i>Figuur 6</i>	<i>Overzicht instrumentele en constitutionele differentiatie per lidstaat</i>	<i>34</i>
<i>Figuur 7</i>	<i>Visuele voorstelling van concentric circles modellen van gedifferentieerde integratie</i>	<i>35</i>
<i>Figuur 8</i>	<i>Spreidingsdiagram van het aandeel constitutionele en instrumentele differentiatie per lidstaat</i>	<i>44</i>
<i>Figuur 9</i>	<i>Finale versie van het eigen ontwikkelde concentric circles model</i>	<i>50</i>
<i>Figuur 10</i>	<i>Mate van integratie en differentiatie van Noorwegen in de EU</i>	<i>56</i>
<i>Figuur 11</i>	<i>Mate van integratie en differentiatie van DK en VK in de EU</i>	<i>58</i>
<i>Figuur 12</i>	<i>Integratie van NO, DK en VK in het concentric circles model</i>	<i>60</i>

VOORWOORD

Na mijn middelbare studies heb ik het geluk gehad om een jaar op uitwisseling te kunnen gaan naar Noorwegen. Het is een prachtig land, en het sprak me meteen aan omwille van de wondermooie, diverse natuur en de gelegenheid voor tal van sportieve activiteiten. Pas toen ik daar al even was, ondervond ik dat ik ook de Noorse levensstijl en aard van de mensen heel erg apprecieer. Het was een jaar dat mij veel deugd heeft gedaan, en mijn kijk op heel wat dingen heeft veranderd.

Het is ook in Noorwegen waar ik de keuze heb gemaakt om, eens terug in België, politieke wetenschappen te gaan studeren. Ik vind het dus passend om deze opleiding te beëindigen met een terugkeer naar deze speciale plek, en toe te passen wat ik hier de voorbije jaren geleerd heb op de zaken die ik daar heb kunnen ervaren.

Ik wil dan ook mijn ouders en mijn gastouders bedanken dat ze mij dit jaar in het buitenland gegund hebben. Bedankt voor de inspiratie, motivatie en richting die ik nodig had in het leven om mijn hogere studies aan te vatten en succesvol te beëindigen.

Daarnaast wil ik ook mijn promotor en leescommissaris bedanken voor hun tijd, raad en koekjes. Bedankt voor de goede zorgen, niet alleen tijdens deze masterproef maar ook bij mijn onderzoekspaper.

Ten slotte wil ik ook mijn vader bedanken, die mij tijdens zijn ziekteverlof altijd bijgestaan heeft. Ik weet niet dat zijn haarverlies het resultaat was van de chemokuren, of dat het eerder te wijten was aan het niveau van deze masterproef. Dat zal dan moeten blijken nadat u het gelezen heeft.

I. INLEIDING

---

1. *ALGEMENE INLEIDING*

De relatie die de Europese Unie (EU) en Noorwegen door de jaren heen hebben opgebouwd is op zijn minst uniek te noemen. Noorwegen maakt officieel geen deel uit van de EU, maar beide partijen weten wel over tal van beleidsdomeinen samen te werken, en houden er een nauwe relatie op na die ook in de loop der jaren almaar verdiept is. Zowel naar voorgeschiedenis en totstandkoming, alsook op gebied van concrete invulling van deze samenwerking verschilt ze van elke andere relatie die de EU met eender welk ander land onderhoudt. Tegelijkertijd is de EU sinds de totstandkoming van de onderlinge relatie met Noorwegen zowel naar samenstelling als naar structuur grondig gewijzigd. Europese integratie is minder uniform en verloopt minder vlot dan enkele decennia geleden. Door de toegenomen diversiteit onder de lidstaten wordt het steeds moeilijker om beslissingen te nemen die gelden voor de hele EU. Het zijn deze twee elementen die in dit onderzoek centraal zullen staan: de unieke vorm van affiliatie die Noorwegen en de EU door de jaren heen hebben weten op te bouwen enerzijds, en de toenemende gelegenheid tot differentiatie die zich in dezelfde periode binnen de EU heeft gemanifesteerd anderzijds. Dit onderzoek zal trachten een brug te vormen tussen beiden, waarbij de relatie tussen Noorwegen en de EU als een onderdeel wordt aanzien binnen het grotere fenomeen van gedifferentieerde Europese integratie.

De relatie kent een merkwaardige voorgeschiedenis. Noorwegen maakt deel uit van de Europese Vrijhandelsassociatie (EFTA). Deze organisatie werd opgericht in 1960 en had de ambitie om een volwaardig intergouvernementeel alternatief te bieden op Europese integratie. Noorwegen was één van de acht oprichtende lidstaten die zich om verschillende redenen niet meteen konden vinden in de supranationale ondertoon die bij de voorloper van de EU, de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS), en haar zes lidstaten terug te vinden was.¹ Wat oorspronkelijk de tegenhanger van de EU moest worden bleek al snel een log en inefficiënt instrument te zijn. Nog geen twee jaar later poogden heel wat lidstaten de EFTA verlaten om zich gradueel bij de doeltreffendere EU te kunnen aansluiten. Gaandeweg werd het hele project uitgehold. Vandaag de dag telt de EFTA nog amper vier lidstaten.² Noorwegen en Zwitserland zijn de enige twee stichtende lidstaten die nog overblijven. Ook Noorwegen stond ettelijke keren dicht bij een overstap naar de EU. Reeds vier maal stond het dicht bij een Europees lidmaatschap, de onderhandelingen rond een toetreding waren volledig rond en moesten enkel nog geratificeerd worden, maar werden ultiem verworpen (Dinan, 2004, p.139-142 & 268; NOU, 2012, p.44; Orbie & Vos, 2011, pp. 586-587). In 1962 en 1967 was er tegenkanting uit Franse hoek. Zowel in 1972 als in 1994 besliste een nipte meerderheid onder de Noorse bevolking bij referendum dat het land niet tot de EU kon toetreden. In 1972 was 53.5% van de Noren tegen een toetreding, in 1994 was dit 52.3% (Sogner & Archer, 1995, p. 391 & p.405; NMFA, 2015, p.6)

---

¹ De EU kreeg formeel pas de benaming 'EU' na het verdrag van Maastricht in 1992, maar wordt in dit onderzoek systematisch EU genoemd, ook wanneer het eigenlijk periodes betreft die dateren van voor 1992.

² IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland

Ondanks de turbulente geschiedenis hebben deze gebeurtenissen verder geen negatieve effecten gehad op de onderlinge relatie. Integendeel, Noorwegen en de EU hebben altijd een goede en duurzame relatie weten te onderhouden. Vrijwel onmiddellijk na de teleurstelling in 1994 werd vanuit Noorse hoek toenadering tot de EU gezocht.

De huidige fundamenteën van de samenwerking kennen hier hun oorsprong. Er werd beslist dat Noorwegen zou toetreden tot de Europese Economische Ruimte (EER), de ééngemaakte markt van de EU waarvan de toetreding ter voorbereiding op Europees lidmaatschap in 1992 reeds was afgehandeld. De EER-overeenkomst trad in werking in 1994, als pragmatisch alternatief op het EU-lidmaatschap, en zorgt ervoor dat Noorwegen economisch aan de EU gelinkt is.³ In die zin kunnen de afwijzing van het lidmaatschap en de toetreding tot de EER ook niet losstaand van elkaar gezien worden.

Tegelijkertijd heeft de EU door de jaren heen een heuse metamorfose ondergaan. Verschillende uitbreidingsgolven, onder andere door de overstap van heel wat EFTA-landen naar de EU, hebben er voor gezorgd dat de EU vandaag de dag met 28 lidstaten een internationale mastodont geworden is. Ten gevolge van deze uitbreidingsgolven is er binnen de Unie in de loop der jaren een sterke toename in diversiteit en complexiteit waar te nemen. Bovendien is door verscheidene verdragsaanpassingen de institutionele omkadering van de EU grondig gewijzigd en wordt deze verscheidenheid ook nog eens gefaciliteerd in het *Acquis Communautaire* (AC).⁴ De huidige structuren laten vormen van Europese integratie toe die niet langer uniform zijn van aard. Landen zoals het Verenigd Koninkrijk en Denemarken, beiden voormalige EFTA-lidstaten, hebben verscheidene uitzonderingen bekomen waardoor ze niet langer verplicht zijn om zich aan bepaalde Europese regelgeving te houden en nieuwe lidstaten krijgen heel wat tijd vooraleer ze moeten conformeren aan de EU-standaarden (Andersen, 2000; Archer, 2008, p.141; Eliassen & Sitter, 2003, p.126; Hillion, 2011, p.16; Schimmelfennig & Sedelmeier, 2005, pp. 18-20).

De band tussen Noorwegen en de EU is sinds 1994 alsmaar nauwer geworden. Meer dan 80% van de Noorse exportproducten zijn voor de Europese markt bestemd, terwijl meer dan 60% van de Noorse importproducten afkomstig is uit de EU. Noorwegen is de tweede grootste leverancier op de Europese energiemarkt, met een aandeel van meer dan 30% (NMFA, 2015, p.5). Vandaag de dag participeert Noorwegen in heel wat Europese agentschappen, en wordt er in tal van beleidsdomeinen met de EU samengewerkt. Noorwegen wordt door de EU beschouwd als de staat waarmee het de nauwste banden onderhoudt, zonder daarbij effectief tot de EU te behoren. Noorwegen is dan ook een Europese staat, en dit niet enkel omwille van de geografische nabijheid, de vele samenwerkingsakkoorden en de belangrijke handelsrelaties. Noorwegen en de EU delen historische en culturele wortels, alsook het geloof in democratie, de rechtstaat, het sociale zekerheidstelsel en Europese waarden zoals vrijheid van meningsuiting, persvrijheid en respect voor minderheden (Claes & Fossum, 2002; EC, 2013, p.9; Hillion, 2011, p.5; NMFA, 2012, p.5-6; NOU, 2012, p.18 & p.35; Raad, 2014; Tusk, 2015).

---

³ Bij overeenkomsten wordt doorheen deze thesis naar de datum van inwerkingtreding verwezen, niet naar de datum waarop onderhandelingen zijn afgesloten. De gevolgen hiervan zijn eerder miniem, maar bij de EER-overeenkomst hebben ze wel degelijk effect. Zo is ze 20 jaar van kracht maar liggen onderhandelingen al 25 jaar achter ons. Bij verwijzingen met betrekking tot de historische evolutie van de EER-overeenkomst wordt dan ook verwezen naar de 25 jaar sinds de onderhandelingen.

⁴ Het *Acquis Communautaire* is de benaming voor de totaliteit van de EU wetgeving (Warleigh-Lack, 2009, p. 145). EU wetgeving heeft voorrang op de nationale wetgeving van lidstaten (Voorrangsbeginsel)(Verklaring nr.17, Verdrag van Lissabon).

---

2. PROBLEEMSTELLING

De Noorse instap in de EER wordt algemeen gezien als de eerste en belangrijkste bouwsteen van de onderlinge samenwerking beschouwd, omdat ze de basis vormt waarop de Noorse regering haar Europese strategieën baseert en deze overeenkomst de weg naar verdere samenwerking in andere beleidsdomeinen heeft geopend. 1994 kan dus als een scharniermoment in de onderlinge samenwerking beschouwd worden, omdat de deur naar Europees lidmaatschap werd gesloten en de fundamenteën voor de huidige samenwerking werden gelegd. (Archer, 2005, pp.67-75; Archer, 2008, p. 92; Claes & Fossum, 2002; Emerson et al, 2002, pp.1-3; Eliassen & Sitter, 2003, p.125; Eriksen & Fossum, 2014, p. 16; Fossum, 2010, pp.77-79; Gstöhl, 2005, p. 44; Lang, 2013, p.2; Leruth, 2013; NMFA, 2011, pp. 8-10; NOU, 2012, p.20).

Het is in het licht van de twintigste verjaardag van deze overeenkomst en de daaropvolgende inwerkingtreding dat er in 2009 in opdracht van het Noorse parlement een onderzoekscommissie in het leven geroepen werd. Deze commissie, bestaande uit experts, politici en academici, had als taak een grondige studie van de huidige structuren en overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU te maken, en de mogelijke opties naar de toekomst toe vanuit Noors perspectief te bestuderen. Het rapport werd afgerond en voorgesteld in 2012, onder de naam *Norges offentlige Utredninger: Norges avtaler med EU*. Vrij vertaald naar '*De publieke rapporten van Noorwegen: de Noorse overeenkomsten met de EU*', en zal in dit onderzoek verder benoemd worden onder de courante Noorse afkorting NOU. In het rapport werd er geconcludeerd dat de relatie tussen Noorwegen en de EU goed is en dat binnen de lijnen van de EER-overeenkomst verdere samenwerking en verdieping mogelijk is, mits een verdere ontwikkeling van het omvattende institutionele kader, dat na twee decennia aan herziening toe is (EC, 2012; Raad, 2014, p. 1).

Dit rapport is een goed startpunt om de algemene probleemstelling te formuleren en verder uit te werken. Ten eerste is het een omvattende, actuele en wetenschappelijke analyse van de huidige relatie tussen Noorwegen en de EU. Er kunnen al meteen enkele bruikbare elementen uit gehaald worden. De legislatieve omkadering van de EER-overeenkomst is verouderd en nodig aan herziening toe, en het is de uitdrukkelijke wens van Noorwegen om naar de toekomst toe vanuit het kader van de EER-overeenkomst verder te blijven werken. Bijgevolg zijn scenario's naar een eventuele toetreding tot de EU niet aan de orde. Tijdens de inleidende literatuurstudie zal aangetoond worden waar de problemen binnen de omkadering van de EER-overeenkomsten zich precies manifesteren. Ten tweede kan er gesteld worden dat Noorwegen in een bepaalde mate in de EU geïntegreerd is. Het is nu net die mate van integratie als niet-lidstaat die in dit onderzoek centraal staat. De Noorse relatie met de EU baseert zich op affiliatie zonder lidmaatschap. Dat is internationaal gezien een bijzondere vorm van samenwerking, die Noorwegen enkel deelt met IJsland en Liechtenstein (NOU, 2012, p.17). Maar wanneer de evoluties naar een meer gedifferentieerde EU eveneens in rekening gebracht worden, beginnen de duidelijke grenzen tussen samenwerkingsvormen toch ietwat te verwateren.

Hier kan een tweezijdige probleemstelling uit afgeleid worden. Enerzijds kan er gefocust worden op de Noorse casus, door eerst te identificeren in welke mate Noorwegen werkelijk geïntegreerd is in de EU en deze mate van integratie te gaan plaatsen binnen een breder kader van Europese integratie. Anderzijds kan er ook gekeken worden naar de bredere impact van Europese integratie, naar de wijze waarop bepaalde evoluties in de loop der jaren differentiatie binnen de EU hebben weten te bewerkstelligen. Dit zijn de twee grote onderliggende uitgangspunten van deze thesis, waarbij vanuit de focus op Noorwegen een bredere kijk op nauwe Europese integratie zal gegeven worden.

Noorwegen is in vele opzichten een interessante casus om te bestuderen. Enerzijds omdat het als buurland en niet-lidstaat toch in verregaande mate met de EU weet samen te werken: Noorwegen en de EU stemmen in heel wat beleidskeuzes overeen en Noorwegen is net zoals andere lidstaten in tal van Europees georganiseerde projecten mee geïntegreerd. Anderzijds omdat het omwille van de historiek, de lokale publieke perceptie en de huidige relatie met de EU toch een buitenbeentje blijft. Allereerst is de weg die Noorwegen en de EU ingeslagen hebben een uniek en onbewandeld pad. De relatie tussen Noorwegen en de EU is verschillend van elke andere relatie die de EU met een land heeft. Er zijn geen precedents voor de Noorse situatie te vinden, er is dus bijgevolg veel ruimte voor improvisatie omdat er niet meteen een blauwdruk bestaat om te bepalen op welke wijze er moet gehandeld worden. Zoals het in het NOU-rapport verwoord wordt, kan de Noors-Europese relatie omschreven worden als een lappendeken van verschillende overeenkomsten die formeel niet samenhangen en gradueel over de tijd verder zijn geëvolueerd, zonder dat ze op voorhand op deze manier waren gepland, en zonder dat er een duidelijk geformuleerd einddoel voor ogen wordt gehouden (NOU, 2012, p.35).

Ten tweede is de Noorse casus eveneens een anomalie binnen de theorievorming en logica rond Europese integratie. Het voldoet als één van de weinige landen aan de volledige toetredingscriteria voor de EU, zonder dat het daarbij lidmaatschap heeft, laat staan een wens tot toetreding. Eveneens zijn de banden tussen Noorwegen en de EU zijn door de jaren heen alsmaar nauwer en omvattender geworden, ondanks de uitdrukkelijke wens van de Noorse bevolking om buiten de EU te blijven. Traditionele integratietheorieën weten deze positie maar moeilijk te verklaren.⁵ Geen lidmaatschap, geen wens tot lidmaatschap, maar toch meer onderlinge verwevenheid en integratie. In een bredere zin weten traditionele theorieën van Europese integratie slechts in beperkte mate de differentiatie die zich binnen de EU afspeelt te plaatsen, laat staan dat differentiatie in deze theorieën werd voorspeld.

---

⁵ Onder de traditionele theorieën van Europese integratie worden het (Neo-)Neofunctionalisme (Haas) en het (Liberaal-)Intergouvernementalisme (Hoffman, Moravcsik) gerekend. Een overzicht met relevante tijdlijn die deze theorieën weet te plaatsen kan gevonden worden in: Orbie, J. (2009). *Theorie van de Europese integratie: belangen, ideeën en instellingen*. Leuven: Acco. Het scharniermoment van de jaren '90 wordt hierin duidelijk weergegeven en toont de rem op de verklarende en voorspellende waarde van de traditionele integratietheorieën op een EU die zowel naar uniformiteit als complexiteit op het punt stond grondig gewijzigd te worden (Orbie, 2009, p.11).

II. ACHTERGROND

---

1. DE RELATIE TUSSEN NOORWEGEN EN DE EU

I. SITUERING EN HISTORISCHE EVOLUTIE

Tijdens de inleiding en de probleemstelling werd reeds gesteld dat de totstandkomingswijze in de relatie tussen Noorwegen en de EU uniek is. Nooit eerder was een land dat reeds viermaal lidmaatschap tot de EU ontzegd was zo nauw aan de EU verbonden. Het is echter niet alleen de totstandkomingswijze die deze relatie uniek maakt. Ook naar vorm, inhoud en machtsverhouding verschilt ze van elke ander land die een bepaalde affiliatie met de EU deelt. Tijdens deze inleidende literatuurstudie wordt hierop dieper ingegaan, alsook op de manier waarop het onderwerp in de wetenschappelijke literatuur gepercipieerd wordt.

Wat opvalt is dat alle overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU zich binnen een tijdspanne van de laatste twintig jaar bevinden, sedert de afwijzing van het lidmaatschap en de toetreding tot de EER. De weinige overeenkomsten die Noorwegen en de EU hadden voor de EER-overeenkomst van 1994 zijn ofwel geïntegreerd geweest binnen de EER-overeenkomst of hebben later binnen andere bilaterale en multilaterale overeenkomsten een update gekend. In die zin is 1994 een historisch breekpunt waarbij gebeurtenissen van vóór 1994 geen enkel concreet effect hebben op de huidige onderlinge samenwerking. De enige nalatenschap is dat deze gebeurtenissen geculmineerd zijn tot de EER-overeenkomst. Bijgevolg zijn alle bestaande onderlinge overeenkomsten in verschillende beleidsdomeinen pas gesloten na dit breekpunt.

Vandaag de dag hebben Noorwegen en de EU 74 unieke onderlinge overeenkomsten (NOU, 2012, pp.882-884).⁶ Er zijn 174 Noorse wetten die op één of andere manier EU-wetgeving integreren. Dat is ongeveer 29% van de totale hoeveelheid geldende Noorse wetgeving vandaag. Er zijn ook rond de 1000 *voorschriften* doorgevoerd die EU-wetgeving bevatten.⁷ Dat is ongeveer 9% van alle Noorse voorschriften. De Noorse nationale wetgeving is dus ongeveer voor een derde beïnvloed door EU-wetgeving, zoals voorgesteld in **figuur 1**. Er zijn tot op heden ook ruim 7500 rechtsakten tussen Noorwegen en de EU met betrekking tot de EER-overeenkomst en Schengen. De laatste concrete telling dateert van 2011, waarbij Noorwegen 6426 van de 8311 (80%) rechtsakten had omgezet. Bij aanvang van de onderlinge relaties bedroegen deze overeenkomsten respectievelijk 1849 en 147 rechtsakten. Vandaag telt de Schengen-overeenkomst rond de 160 geldende rechtsakten, het is dus duidelijk dat de EER-overeenkomst enorm omvangrijk is, en dat ze met ruim 5000 bijgekomen rechtsakten binnen de laatste twintig jaar helemaal geen blijk geeft van een inefficiënte werking (NOU, 2012, p.878; EFTA, 2015).

---

⁶ Volgens Noorwegen zijn het er 74, de EU spreekt dan weer van 67 overeenkomsten. Dit verschil is er omdat de wijze van optelling anders is. Sommige overeenkomsten worden door de ene instantie als onderdeel van een andere onderlinge overeenkomst beschouwd, terwijl de andere deze als losstaand ziet (NOU, 2012, p.878). Het totaal van niet-unieke overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU bedraagt ruim 120. Er zijn 54 niet-unieke overeenkomsten, dit zijn wederkerende overeenkomsten van financiële aard (NOU, 2012, p.35).

⁷ Noorse voorschriften zijn uitvoeringshandelingen, vergelijkbaar met Koninklijke Besluiten in België.

1960	Toetreding tot EFTA
1962	Eerste toetredingsverzoek tot de EU
1967	Tweede toetredingsverzoek tot de EU
1972	Derde toetredingsverzoek tot de EU
1980	Visquota en specifiek visserijbeleid (afspraken gemeenschappelijke wateren)
1983	Specifiek landbouwbeleid (kaas)
1990	Wetenschappelijk onderzoek en uitwisseling van wetenschappers
1991	ERASMUS
1994	Vierde toetredingsverzoek tot de EU
1994	EER-overeenkomst
	Norway Grants I
1999	Norway Grants II
2001	Schengen-overeenkomst
	EUROPOL
2003	Dublin-overeenkomst
2004	Norway Grants III
2005	EDA
2007	Frontex
2009	Prüm
	Norway Grants IV
2014	Norway Grants V

II. ONDERLINGE OVEREENKOMSTEN

A. Economische dimensie

▪ EER-overeenkomst (1994)

De basis van de relatie tussen Noorwegen en de EU is de EER-overeenkomst. De huidige fundamenten voor alle andere overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU vinden hier hun oorsprong. Alle latere samenwerkingsovereenkomsten tussen Noorwegen en de EU zijn vanuit hetzelfde kader en dezelfde logica aangegaan en het is ook de uitdrukkelijke wens van Noorwegen om vanuit dit kader verder te blijven werken (Leruth, 2013, p.23). De EER-overeenkomst werd ontwikkeld als antwoord op de wens van de EFTA om toegang te krijgen tot de ééngemaakte markt van de EU, en garandeert toegang tot de vrijhandelszone van de EU, gelijke concurrentieregels en vrij verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal en voor alle EER-lidstaten binnen de gehele EER (NMFA, 2011, pp.8-10).

De EER-overeenkomst was eerder voorzien als een soort overgangsfase voor toekomstige lidstaten om zich in voldoende mate voor te bereiden en zo de overstap naar het EU-lidmaatschap minder bruusk te laten verlopen (Archer, 2005, p.67-75; Emerson et al., 2002, p.2; Eliassen & Sitter, 2003, p.129; Gstöhl, 2002, p.167; Łazowski, 2014, p.38). Zo kregen toekomstige lidstaten voldoende tijd om het AC naar behoren in de eigen wetgeving te implementeren. De uitkomst van het Noorse referendum in 1994 betekende evenwel dat de EER-overeenkomst voor Noorwegen een blijvend karakter zou krijgen.

Ten tijde van de inwerkingtreding van de EER-overeenkomst was de EU eigenlijk een economische unie, en waren de processen tot vormen van een politieke unie nog maar net begonnen. De omkadering van de EER-overeenkomst is dus ietwat verouderd en achterhaald, en dat heeft ook een invloed gehad op de verhouding tussen Noorwegen en de EU. Anders dan de vier verdragswijzigingen die de EU sindsdien heeft doorgemaakt, is de basis van de EER-overeenkomst altijd binnen dezelfde tijdsgeest gebleven. In Noorwegen wordt in relatie met de EER-overeenkomst vaak de benaming *'jaren-tachtigs'* gebruikt (NOU, 2012, p.79). Desalniettemin heeft Noorwegen zich altijd aangepast aan de vereisten van de veranderende EU. Daarenboven heeft de EER-overeenkomst voldoende bewezen duurzaam en effectief te functioneren, zoals in cijfers geïllustreerd werd tijdens de situering van dit hoofdstuk. Toch zijn er recent bepaalde ontwikkelingen in de EU die de verdergaande effectieve, robuuste en dynamische samenwerking binnen het kader van de EER-overeenkomst in het gedrang kunnen brengen. Zoals reeds in de probleemstelling werd uiteengezet, zijn er nieuwe beleidsdomeinen ontstaan en heeft de EU belangrijke institutionele- en verdragswijzigingen doorgevoerd waardoor er vandaag de dag ook nieuwe vormen van integratie binnen het lidmaatschap met de EU mogelijk zijn. De rol van de EER-overeenkomst is mede daardoor door de jaren heen sneller veranderd dan initieel voorzien werd (Emerson et al, 2002, p.1).

Kenmerkend voor deze relatie is dat Noorwegen in een ondergeschikte positie verkeert. De EER heeft een onafhankelijke raad die spreekt in naam van Noorwegen bij officiële gesprekken met de EU.⁸ Deze raad heeft vooral een waakhondsfunctie. Ze gaat na of de EU haar bevoegdheden niet overtreedt bij het implementeren van nieuwe wetgeving, of dat de regelgeving van de EU geen disproportionele gevolgen voor de EFTA-lidstaten hebben.⁹

---

⁸ Voor een overzicht van de structuur van de EFTA, zie bijlage

⁹ Dit zijn respectievelijk het attributiebeginsel en het proportionaliteitsbeginsel van de EU. Het attributiebeginsel houdt in dat de EU enkel regels kan maken en optreden op grond van de bevoegdheden die aan hen door de lidstaten werd toegewezen. Het proportionaliteitsbeginsel houdt in dat de EU niet verder kan gaan dan absoluut noodzakelijk is bij de uitvoering van nieuwe wetgeving. (Van Elsuwege, 2015)

Dankzij de verschillende samenwerkingsovereenkomsten tussen Noorwegen en de EU hebben de Noren wel meer economische en sociale rechten verworven, maar zijn hun politieke rechten verzwakt omdat ze slechts in geringe mate kunnen deelnemen aan het vormen van de Europese regelgeving (Eriksen, 2008, p.17). Noorwegen heeft, omdat het geen lidstaat is, geen beleidsbeslissende bevoegdheid binnen de EU-structuren en wordt geacht de Europese regelgeving met betrekking tot de ééngemaakte markt, waarover het dus niet deelgenomen heeft aan een stemming, over te nemen (Emerson et al, 2002, p.35). Dit wordt in de wetenschappelijke literatuur omschreven als het *democratisch deficit* van Noorwegen, en kan gedefinieerd worden als de soevereiniteitsoverdracht aan de EU op het vlak van gemeenschappelijk georganiseerde beleidsaangelegenheden en de gebrekkige mogelijkheid tot Noorse inbreng in het Europese besluitvormingsproces (Blichner, 2008, pp.22-25; Egeberg, 2003, p.22; Egeberg & Trondal, 1999; Fossum, 2009; Fossum, 2010).¹⁰ Het is net de polarisatie rond het Noorse democratische deficit waar in de wetenschappelijke literatuur het meest discussie bestaat en waaruit de relatie tussen Noorwegen en de EU het meest bestudeerd wordt.

- *Landbouw- en visserijbeleid*

Landbouw en visserij hebben doorheen de geschiedenis altijd al een belangrijke rol gespeeld voor de Noorse economie. De Noorse perceptie omtrent landbouw en visserij staat vrij negatief tegenover de Europese regelgeving rond deze sectoren, omdat de Noorse steun vaak verregaander is en gedacht werd dat Noorwegen bij een eventueel lidmaatschap deze steun zou moeten verminderen. Deze argumenten kenden een hoofdrol tijdens de twee toetredingsreferenda in 1972 en 1994. Net omwille van de gevoeligheid rond deze kwestie werden beide beleidsdomeinen grotendeels buiten de EER-overeenkomst gehouden (Leruth, 2013, p.19). Noorwegen weet hoe dan ook nauw samen te werken met de EU in dit veld. 60% van de Noorse visvangst is bestemd voor de Europese markt en Noorwegen en de EU onderhandelen jaarlijks quota over de gedeelde wateren (NMFA, 2015, p.23; NOU, 2012, p.645).

- *Norway Grants (1994-2019)*

De Norway Grants zijn een wederkerende financiële bijdrage van Noorwegen aan de EU, om de sociale en economische dispariteiten binnen de EER te verminderen (NMFA, 2015, p.11). Ze kunnen aanzien worden als de bijdrage van de EFTA-landen aan de Europese begroting. Deze bijdrage werd voor het eerst in 1994 onderhandeld, en wordt telkens voor een periode van vijf jaar vastgesteld. In de 25 jaar die reeds vastgelegd zijn zal Noorwegen ongeveer 1.8 miljard euro bijgedragen hebben aan 16 Europese landen. Voor de periode 2004-2009 was dit 1.3 miljard euro (NMFA, 2015, p.5). In 2014 alleen al droeg Noorwegen 306 miljoen euro bij aan het EU budget. (NMFA, 2015, p.5; NOU, 2012, p.759).

Wat opvalt aan de Noorse financiële bijdrage is dat Noorwegen voor 97% van de EFTA-bijdrage verantwoordelijk is. De andere drie EFTA-lidstaten hebben over dezelfde tijdspanne dus elk ongeveer 180 miljoen euro bijgedragen.¹¹

¹⁰ Het democratisch deficit is geen uitsluitend Noors probleem, het is iets waar de gehele EU mee kampt (zij het in een andere vorm). In bredere zin kan het democratische deficit dan omschreven worden als 'het idee dat de manier waarop de EU functioneert onvoldoende democratisch is, doordat aan het Europese beleidsvormingsproces onvoldoende openheid, mogelijkheid tot participatie en accountability vast hangt (Warleigh-Lack, 2009, p.148).

¹¹ Op het eerste zicht lijkt deze bijdrage heel disproportioneel, dit moet enigszins genuanceerd worden: Zwitserland maakt wel deel uit van de EFTA, maar maakt geen deel uit van de EER-overeenkomst die de toegang tot de Europese markt regelt. Zwitserland heeft toegang tot de Europese markt door middel van bilaterale akkoorden bereikt. Hierdoor valt Zwitserland met haar 8 miljoen inwoners buiten de regelgeving in de EER-overeenkomst die de bijdragen door EFTA-lidstaten vastlegt. Liechtenstein en IJsland hebben samen 360.000 inwoners, Noorwegen 5 miljoen. De bevolking van IJsland en Liechtenstein beslaat dus 7% van de totale bevolking, die voor 3% van de totale financiële bijdrage van de EFTA aan Europa zorgen.

Anders dan bij de normale Europese financiële bijdrage is Noorwegen ook zo goed als uitsluitend een betalend land, omdat het omwille van het niet-lidmaatschap zelf vrijwel niets recupereert uit deze Europese middelen. Samen met het democratisch deficit wordt dit doorheen de wetenschappelijke literatuur als het grootste pijnpunt in de onderlinge relatie beschouwd.

- *Klimaat- en energiebeleid*

Noorwegen wordt algemeen gezien als één van de grootste proponenten van een duurzaam energie- en klimaatbeleid beschouwd. In de EU heeft het dan ook een machtige bondgenoot gevonden om een ambitieus beleid te promoten. Zo is Noorwegen door de EER-overeenkomst volledig geïntegreerd in de interne energiemarkt en maakt het deel uit van het Europees geregelde *Emission Trading System* (ETS). Noorwegen is, na Rusland, de belangrijkste energieleverancier voor de EU. Ongeveer een derde van de volledige gasimport is afkomstig uit Noorwegen (NMFA, 2015, p.5).

B. *Justitiële dimensie*

- *Schengen-overeenkomst (2001)*

Noorwegen maakt ook in verregaande mate deel uit van de justitiële dimensie van de EU. Noorwegen maakt onder andere deel uit van EUROPOL (2001), de Dublin-overeenkomst (2003), Frontex (2007), de Prüm-overeenkomst (2009) en de Schengen-overeenkomst (2001). De Justitiële dimensie is, na de economische, de belangrijkste verzameling van overeenkomst tussen Noorwegen en de EU.

Schengen werd initieel door Noorwegen aanzien als een bilaterale overeenkomst buiten de EU-structuren om, omdat het initieel ook niet binnen het EU-framework geïntegreerd was. Noorwegen opteerde in 1996 in Schengen, en pas bij de verdragswijziging van Amsterdam werd de Schengen-overeenkomst onderdeel van de EU. In 2001 kreeg Noorwegen volledige participatie binnen Schengen. (Leuffen et al., 2013; Leruth, 2013, p.15-18)

De Schengen-overeenkomst is uniek voor Noorwegen, als niet-lidstaat van de EU heeft Noorwegen normaalgezien geen zeg in het beleidsbeslissingsproces van EU-beleid. Onder Schengen heeft Noorwegen wel toegang tot de structuren die beleidsbeslissing binnen de EU sturen en kan het invloed uitoefenen op beslissingen die in het veld worden genomen, maar de stemming voor veranderingen bij justitiële aangelegenheden gebeuren nog steeds in de Raad van Ministers van de EU, waar Noorwegen geen toegang tot heeft. Noorwegen ondervindt bijgevolg minder de gevolgen van het democratisch deficit bij justitiële aangelegenheden, in die zin dat het bij het begin van beleidsvorming een rol speelt maar geen effectieve beleidsbeslissende bevoegdheid heeft. Archer zegt hierover het volgende: '*Norway is part of the system, with a voice but without a vote.*' (Archer, 2005, p.187).

III. *ACADEMISCHE DISCUSSIE*

De relatie tussen Noorwegen en de EU wordt in de wetenschappelijke literatuur doorgaans als een goede, duurzame verhouding omschreven. Ook al wordt de onderlinge samenwerking almaar verdiept, toch staat Noorwegen niet dicht bij een formeel Europees lidmaatschap dan 20 jaar geleden (Leruth, 2013, p.23; NOU, 2012). Wat ooit als een pragmatische oplossing begonnen is om te kunnen omgaan met de stem van het Noorse volk, is na verloop van tijd een eigen leven gaan leiden. Noorwegen is over de jaren heen zo verweven geraakt met de EU dat het moeilijk is om nog langer te spreken van louter niet-lidmaatschap.

De manier waarop de relatie tussen Noorwegen & EU in de wetenschappelijke literatuur gepercipieerd wordt is tweezijdig. Sommige auteurs hebben deze relatie benoemd naar het citaat '*Fax democracy*' van toenmalig Noors premier Stoltenberg (Eliassen & Sitter, 2003; North, 2013, p.5). Hiermee wordt bedoeld dat Noorwegen weinig of geen beslissingsbevoegdheid heeft bij Europees geregelde beslissingen en toch de Europese regelgeving met betrekking tot de EER vanuit Brussel moet overnemen. Deze visie geeft een duidelijk negatieve connotatie aan de Noors-Europese relatie, en heeft vooral oog voor het Noorse democratisch deficit en het feit dat Noorwegen via de *Norway Grants* heel wat bijdraagt zonder dat het hier iets noemenswaardig voor terugkrijgt. De Britse premier David Cameron spreekt bij de Noorse situatie over '*We pay, but we have no say*' (Cameron, 2015). Deze visie valt vooral terug te vinden in Eurosceptische kampen in Noorwegen en het buitenland, en heeft de laatste jaren een heuse opmars gekend door de discussie rond een eventuele Brexit, waarbij de Noorse situatie vaak als een voorbeeld wordt genomen op een alternatief voor het Brits lidmaatschap.

Een tweede positie in de academische discussie bekijkt de Noorse situatie eerder als '*quasi-lidmaatschap*' (Aylott et al, 2013, p.124). De Noors-Europese relatie wordt hier onder andere omschreven als de '*Noorse methode van integratie*' (Eliassen & Sitter, 2003, p.125; Fossum, 2010, p.74), een '*klasse B lidstaat*' (Rieker, geciteerd in Leruth, 2013, p.3), de *meest geïntegreerde outsider* (Hillion, 2011, p.8) en als *outside-insider* (NOU, 2012). Hoewel de benamingen variëren, blijft de essentie dat de positieve punten binnen de samenwerking zwaarder doorwegen dan de negatieve. Hier kijkt men vooral naar de vorm van affiliatie waarbij Noorwegen deel uitmaakt van de grootste en belangrijkste Europese beleidsdomeinen zonder daarbij zelf al te veel soevereiniteit te moeten opgeven en voor de overige beleidsdomeinen kan kiezen of het al dan niet met de EU wilt samenwerken. Als een soort van '*cherry picking*' kan Noorwegen kiezen bij welke zaken het met de EU samen wenst te werken. Deze laatste positie sluit ook meer aan bij de officiële standpunten van Noorwegen en de EU (EC, 2012; EC, 2013; NOU, 2012, p.17).

De principiële bezwaren met de EER, Schengen en andere overeenkomsten met de EU zijn over het algemeen dus groter dan de praktische bezwaren. De overeenkomsten met de EU hebben immers altijd de Noorse interesses en waarden gewaarborgd. Het democratisch deficit is een berekend risico, en is er altijd al geweest. Het is een prijs die Noorwegen klaarblijkelijk graag betaalt om de vruchten van een Europese integratie te kunnen plukken, zonder daarvoor lidmaatschap te moeten hebben. De EER-overeenkomst is een politiek compromis in de Noorse Europapolitiek, waarmee voorstanders en tegenstanders zich kunnen verzoenen.

IV. ACADEMISCHE TEKORTKOMINGEN

Zoals in de situering reeds kort aangekaart werd, is de Noorse affiliatie met de EU een vorm van materiële affiliatie. Er is geen institutionele affiliatie, en dit zorgt voor een onevenwichtige relatie tussen beiden. Het is dus duidelijk dat de relatie tussen Noorwegen en de EU gebreken heeft. Sedert de inwerkingtreding van de EER-overeenkomst is het altijd het doel van Noorwegen geweest om deze discrepantie te verminderen.

Ondanks de vele interessante elementen blijft de Noorse situatie in de bestaande wetenschappelijke literatuur rond Europese integratie veelal onderbelicht, wordt ze gemarginaliseerd of slechts ééndimensionaal bekeken. Dit zorgt ervoor dat de wetenschappelijke literatuur vaak nogal een éenzijdig beeld schept van de relatie tussen Noorwegen en de EU. Er wordt veelal een zwart-wit verhaal voorgesteld. Al te vaak focussen onderzoeken op de tekortkomingen in de onderlinge relatie, maar vergeten ze te vermelden en te onderbouwen dat de relatie ondanks deze tekortkomingen toch wel al ruim twintig jaar op een duurzame wijze verloopt.

2. GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE IN DE EU

1. SITUERING

Bij de algemene inleiding en de probleemstelling is er reeds kort ingegaan op de verminderde uniformiteit die zich binnen de almaar complexer wordende EU heeft gemanifesteerd. Wat onder academici initieel begon als een prescriptieve denkoefening om deze moeilijkheden binnen de EU te faciliteren en terzelfdertijd verdere integratie niet in de weg te staan, is in de loop der jaren evenwel uitgroeid tot een realiteit (Koenig, 2015, p.11). Tijdens dit hoofdstuk wordt het kader van *gedifferentieerde integratie* verder uitgewerkt. Er wordt de nodige invulling aan het concept gegeven, de historische evolutie wordt kort belicht, de differentiatie wordt per lidstaat behandeld en de relevantie voor dit onderzoek wordt aangetoond.

In de wetenschappelijke literatuur staat gedifferentieerde integratie ook bekend onder andere benamingen. De grote verscheidenheid aan concepten en theorieën is tekenend voor de bestaande academische literatuur rond gedifferentieerde integratie. Zo wordt gedifferentieerde integratie soms *two-speed* Europe (Piris, 2012), *multiple-speed* Europe of kortweg *flexibiliteit* (Köllicker, 2006) genoemd. De verschillende invalshoeken, theorieën en empirie rond dit concept maakt het landschap ietwat chaotisch en ironisch genoeg zelf wat gedifferentieerd (Holzinger & Schimmelfennig, 2012).

De meest courante definitie die gehanteerd wordt om gedifferentieerde integratie te omschrijven is reeds twintig jaar geleden ontwikkeld. Hierin wordt gedifferentieerde integratie omschreven als “een model van integratiestrategieën die de heterogeniteit binnen de EU trachten te verzoenen, en hierdoor gedifferentieerde groeperingen van lidstaten toelaten een reeks beleidsdoelstellingen volgens verschillende procedurele en institutionele wijzen te verwezenlijken (Stubb, 1996, p.283).”

Deze definitie impliceert twee zaken. Allereerst krijgt gedifferentieerde integratie, als antwoord op de toenemende heterogeniteit binnen de EU, het label *integratiestrategie* opgeplakt. Het wordt dus aanzien als een volwaardig alternatief op de traditionele integratiestrategieën, en niet als een vorm van mislukte integratie. Ten tweede wordt er door Stubb gealludeerd op een *model* waarrond *groeperingen* van lidstaten zich organiseren. Het betreft hier dus niet enkel ad-hoc de afwijkende preferenties van enkele *einzelgänger*-lidstaten, er kan wel degelijk een bepaalde blauwdruk voor gevonden worden. Gedifferentieerde integratie vindt plaats wanneer alle lidstaten dit boven een politieke patstelling of een status-quo prefereren en waarbij een toename in interdependentie tussen deze lidstaten de nood aan differentiatie bewerkstelligt (Łazowski, 2014, p.37; Leuffen et al, 2013, p.27, Leuffen et al, 2015, p.780).

Tabel 2: Overzicht vormen van gedifferentieerde integratie (gebaseerd op Blockmans, 2014)

Versterkte samenwerking	het principe waarbij minder dan de volledige hoeveelheid lidstaten binnen de EU-omkadering mag organiseren om samen bepaald beleid Europees te regelen, zonder dat de onwillige lidstaten hierbij moeten betrokken worden. (Warleigh-Lack, 2009, p.138; Archer, 2008, p.54). <i>Voorbeeld:</i> Europees patentrecht
Opt-out	Gelegenheid voor onwillige lidstaten om voor bepaalde controversiële beleidsdomeinen niet binnen de EU-omkadering te vallen, ondanks lidmaatschap. <i>Voorbeeld:</i> Europees Monetair Unie (EMU).
Samenwerking buiten de EU-omkadering	Samenwerking tussen (lidstaten van) de EU en andere niet-lidstaten om samen een bepaalde doelstelling te realiseren, binnen of buiten de EU-omkadering. <i>Voorbeeld:</i> Frontex

Er kunnen vandaag de dag drie verschillende vormen van gedifferentieerde integratie in de EU onderscheiden worden (Blockmans, 2014, p.1).¹² Overkoepelend kan differentiatie intern of extern zijn. Interne differentiatie komt voor Wanneer EU-regelgeving niet langer uniform van toepassing is voor alle lidstaten (Leuffen et al, 2013). Externe differentiatie komt voor wanneer EU-regelgeving van toepassing is voor lidstaten en enkele niet-lidstaten (Koenig, 2015, p.4). Een overzicht van de drie concrete vormen van differentiatie kan gevonden worden in **tabel 2**.

II. HISTORISCHE EVOLUTIE

Wat initieel begonnen was als een noodbeleid om te voorkomen dat niet-enthousiaste lidstaten de verdere EU-integratie in bepaalde beleidsdomeinen zou dwarsbomen, is vandaag uitgegroeid tot een officiële integratiestrategie. Niet alleen zijn er vandaag de dag heel wat lidstaten die niet volledig in elk beleidsdomein van de EU betrokken worden, er wordt geleidelijk aan ook in deze mogelijkheid gefaciliteerd door middel van relevante EU-wetgeving en verdragsaanpassingen. We zien een reflectie van deze werkelijkheid ook terug bij de theorievorming rond Europese integratie. De eerste scheuren in de traditionele theorieën van Europese integratie kwamen niet geheel toevallig tijdens de jaren '90 geleidelijk aan de oppervlakte. De werkelijkheid kwam minder overeen met wat er in de decennia eerder ontwikkelde traditionele theorieën van Europese integratie beschreven werd, en er werd actief op zoek gegaan naar een nieuw raamwerk rond Europese integratie (Leruth, 2015, p.817; Orbie, 2009, p.11).

De veranderingen in de samenstelling en complexiteit van de EU zijn voornamelijk het gevolg van twee verschillende gebeurtenissen binnen de Europese integratie, die als een soort van katalysatoren de differentiatie hebben aangewakkerd. Allereerst was er de uitholling van de EFTA, met als eerste en belangrijkste punt de toetreding van Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk tot de EU in 1973. Deze landen waren initieel lid geworden van de EFTA omdat ze niet echt te vinden waren voor de verregaande overdracht van soevereiniteit naar de structuren van de EU. In alle drie van de gevallen zijn er hiervoor, zij het op verschillende manieren en initieel buiten de verdragen om, oplossingen gevonden. De tweede katalyserende gebeurtenis had veelal te maken met het einde van de Koude Oorlog en de val van de Sovjet-Unie, die eveneens enkele uitbreidingsgolven met zich mee heeft gebracht. Gezien de jarenlange ongelijke ontwikkeling tussen de lidstaten van de EU en de voormalige communistische staten achter het ijzeren gordijn, bleek een gelijke en onmiddellijke integratie in het Europees project voor veel van deze landen te hoog gegrepen (Stubbs, 2002, p.56; Warleigh-lack, 2009, pp.5-6; Warleigh-lack, 2015, p.871).

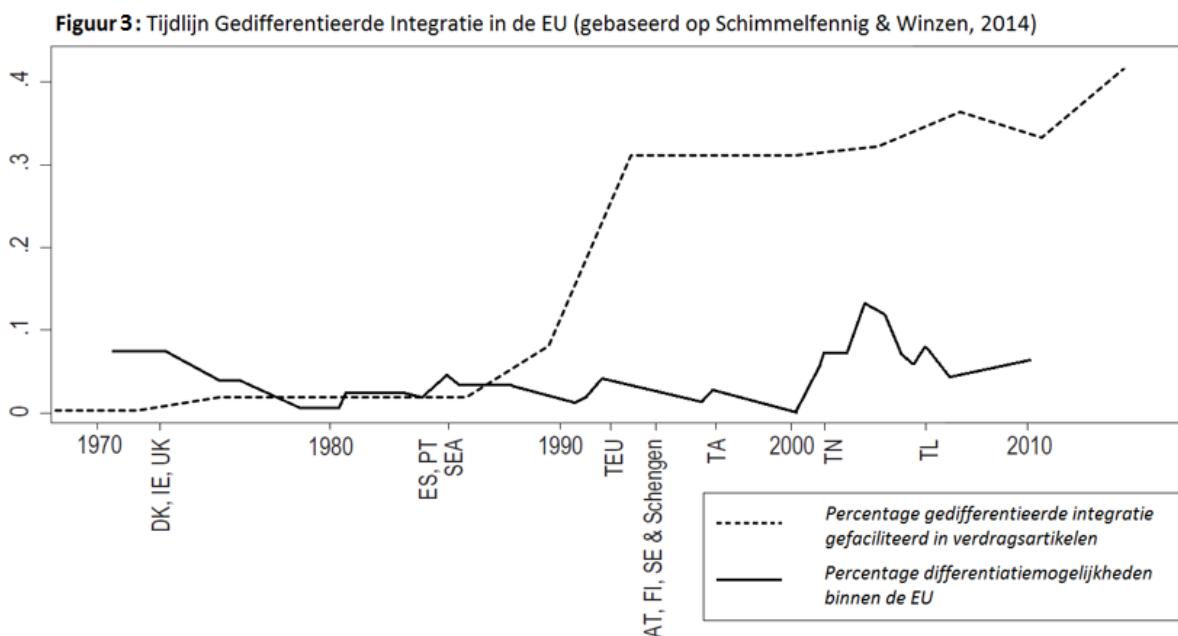
Het is in het licht van deze gebeurtenissen dat er verschillende verdragswijzigingen zijn doorgevoerd die de lidstaten in hun wensen wisten te faciliteren (Kölliker, 2006, p.18).¹³ De achterophinkende landen, hoewel ze als volwaardig lid van de EU werden aanzien, hadden initieel vaak moeite om de hoge democratische, economische en institutionele standaarden van de Europese Unie over te nemen na decennia van verwaarlozing. Om de overgang naar Europees lidmaatschap minder bruusk te laten verlopen werden er uitzonderingen voorzien waardoor de overname en implementatie van delen van het AC werden uitgesteld.

¹² Voor dit onderzoek zijn enkel de opt-out, en in mindere mate het concept van samenwerking buiten het EU-framework relevant. Versterkte samenwerking wordt hier voor de volledigheid bij vermeld, maar zal tijdens dit onderzoek verder niet ter sprake komen.

¹³ Toch is gedifferentieerde integratie geen product van de evoluties van de jaren '90 en de uitholling van de EFTA alleen. Al veel eerder zijn er aanstellen gemaakt naar een gedifferentieerde Unie. Reeds in 1950, van bij de oprichting van de EGKS was er al sprake van een *two-speed Europe*, waarbij slechts 6 van de 14 lidstaten van de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES) betrokken werden (Corbett, 2014, p. 8) en bij het Verdrag van Rome werden reeds provisies voor gedifferentieerde integratie voorzien (Kölliker, 2006, p.18).

Tegelijkertijd zorgde deze uitbreiding en toegenomen heterogeniteit bij bestaande lidstaten soms voor minder bereidheid om betrokken te zijn bij ieder Europees georganiseerd beleidsdomein. Deze lidstaten werd eveneens gefaciliteerd in differentiatie. (Adler-Nissen, 2009 & 2014, p.185; Holzinger & Schimmelfennig, 2012, p.299; Kölliker, 2006, p.16; Piris, 2012, p.51; Schimmelfennig, 2014, p. 695; Stubb, 2002, p.166).

In **figuur 3** wordt de toename in differentiatie binnen de EU in kaart gebracht.¹⁴ De *x-as* geeft de belangrijkste data en gebeurtenissen weer die een directe invloed hebben gehad op de toename in differentiatie binnen de EU. De *y-as* geeft weer hoeveel procent de totale differentiatiegraad bedraagt. De toename in differentiatie binnen de EU kan op verschillende manieren bestudeerd worden. De concrete data en cijfers zijn daarenboven ook sterk afhankelijk van de bron die geraadpleegd wordt. Sommige auteurs maken niet meteen gebruik van de meest logische maatstaven om differentiatie te bestuderen.¹⁵ Er zijn auteurs die beweren dat de helft van het Europese beleid in gedifferentieerde mate geïmplementeerd is (Leruth, 2013, p.8; Leruth & Lord, 2015, p.823). De meest empirisch onderbouwde en uitgewerkte beweringen zijn bij Schimmelfennig & Winzen terug te vinden. Net omwille van die reden worden ze geprefereerd op andere bronnen.

De eerste manier om te illustreren hoe gedifferentieerde integratie binnen de EU door de jaren heen is toegenomen, is door te gaan kijken naar de mate waarin gedifferentieerde integratie is doorgedrongen in de rechtsbronnen van de EU. Dit kan door te gaan kijken naar de hoeveelheid verdragsartikelen die gedifferentieerde integratie binnen de EU weten te faciliteren. Hieruit valt af te leiden dat differentiatie tot in de jaren '90 niet relevant was. Ongeveer 1 à 2 procent van alle verdragsartikelen voorzag in differentiatie. Daar kwam verandering in met het verdrag van Maastricht in 1992, en de Schengen-overeenkomst van 1999. Het aantal artikels liep hierdoor meteen op tot ruim 30%. Verscheidene uitbreidingsgolven en het verdrag van Lissabon hebben er voor gezorgd dat het aantal verdragsartikels dat differentiatie faciliteert vandaag de dag ongeveer 43% bedraagt (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.358).

¹⁴ Figuur 2 is de samenstelling van Figuur 1 en 2 uit het werk van Schimmelfennig & Winzen (2014). Voor de originele figuren, zie bijlage.

¹⁵ Zie Figuur 1 en 2 (Leuffen et al, 2013) en figuur 2 en 3 (Leuffen et al, 2011) in bijlage.

Bij deze berekeningen kunnen wel degelijk enkele kanttekeningen worden geplaatst. Dat er in ongeveer de helft van de verdragsartikelen met gedifferentieerde integratie rekening wordt gehouden betekent daarom nog niet dat de EU werkelijk voor de helft gedifferentieerd is. Het betekent simpelweg dat gedifferentieerde integratie door de jaren heen naast volledige participatie ook officieel als een valabele Europese integratiestrategie kan worden beschouwd. Ten tweede houdt deze berekeningswijze geen rekening met differentiatie die niet in de verdragen ingeschreven zit. Voormalige EFTA-landen zoals Denemarken en het Verenigd Koninkrijk waren wel degelijk voor de jaren '90 reeds gedifferentieerd. De berekeningswijze kon deze simpelweg niet oppikken omdat ze nog niet in de verdragen ingeschreven stond.

Schimmelfennig & Winzen waren zich bewust van deze tekortkomingen, en hebben daarom nog een tweede, meer gewogen berekeningswijze ontwikkeld om een betere weergave te bieden op de werkelijke differentiatie binnen de EU. Deze berekeningswijze geeft weer in welke mate lidstaten jaarlijks de gelegenheid benutten om zich binnen een bepaald beleidsdomein te gaan differentiëren, en kan samengevat worden in de volgende formule:

$$\frac{\text{Aantal Differentiaties}}{(\text{Aantal Beleidsdomeinen} * \text{Aantal Lidstaten})} = \text{Differentiatiemogelijkheden}$$

Het percentage differentiatiemogelijkheden binnen de EU is het totale aantal differentiaties gedeeld door het product van het aantal beleidsdomeinen van de EU en het aantal lidstaten dat hierdoor beïnvloed wordt (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.358). Het geeft beter weer wanneer lidstaten de mogelijkheid krijgen om af te wijken van de norm wanneer het door hen nodig wordt geacht. Het ene jaar kan er dus meer differentiatie zijn dan het andere, omdat sommige mogelijkheden beperkt zijn in tijd. Dit valt ook duidelijk te onderscheiden in de tweede grafiek die in **figuur 2** geïntegreerd is. Hierin zien we niet alleen dat differentiatie voor de jaren '90 wel degelijk al een rol van betekenis heeft gespeeld, het is ook duidelijk dat differentiatiemogelijkheden die gefaciliteerd worden in één of ander beleidsdomein een golfbeweging maken en dat de mogelijkheid tot differentiatie binnen een bepaald beleidsdomein dus in veel gevallen afneemt na enkele jaren. De gemiddelde duurtijd van differentiatie is 6 jaar (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.364).

$$\frac{77}{39 * 28} = 0.07$$

We zien bij deze tweede berekening dat de totale mogelijkheid tot differentiatie die vandaag benut wordt ongeveer 7% bedraagt, wat een enorm verschil is met de 43% die hierboven werd omschreven. Zelfs op haar hoogtepunt in 2006 was de mogelijkheid tot differentiatie binnen de EU maar voor 12% benut. Concreet in cijfers omgezet wilt dit zeggen dat er vandaag de dag in de verschillende beleidsdomeinen zowat 77 mogelijkheden tot differentiatie door verscheidene lidstaten benut zijn.

De piekmomenten zijn bij de tweede berekeningswijze ook wat gevoeliger, maar er kunnen wel duidelijk enkele momenten uit worden afgeleid die historisch relevant zijn. Allereerst bedroeg de differentiatiemogelijkheid binnen de EU ten tijde van de eerste katalyserende gebeurtenis, namelijk de toetreding van de voormalige EFTA-landen Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk, om en bij de 8%, waarna ze stadig terugliep. Een tweede piekmoment was er bij een volgende uitbreidingsgolf in 1986, waarbij zowel Spanje als Portugal lid werden van de EU en terzelfdertijd de Single European Act (SEA) werd afgesloten. Een derde piekmoment valt te onderscheiden begin jaren '90, bij het verdrag van Maastricht en de voorbereiding op de uitbreidingsgolf met het Oosten.

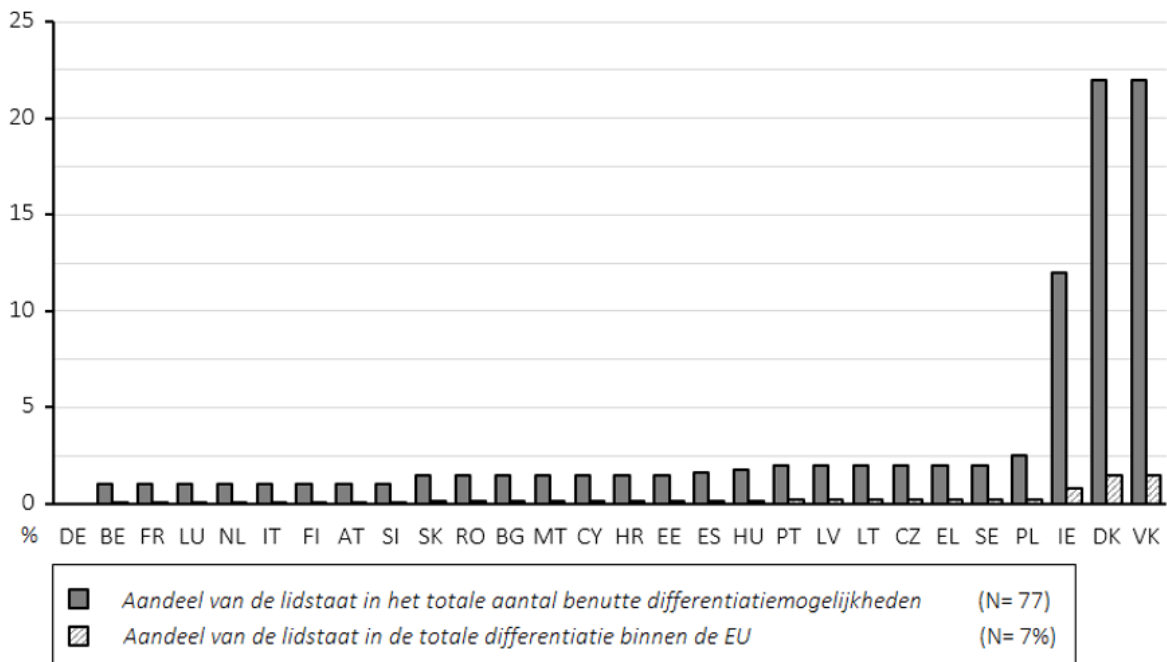
In schril contrast met de eerste berekeningswijze is hier te zien dat, hoewel er wel degelijk een toename in differentiatiemogelijkheid te meten valt, het effect met 5% zelfs minder is dan de vorige twee piekmomenten. Dit illustreert goed dat de eerste berekeningswijze onterecht een wat artificiële inflatie gaf aan de gebeurtenissen van de jaren '90. Ten slotte valt het absolute piekmoment te zien in 2006. Dit valt te verklaren door een cumulatie van de gevolgen van verscheidene gebeurtenissen. Een samenloop van omstandigheden tussen twee verdragswijzigingen en uitbreidingsgolven in.

Algemeen kunnen we stellen dat differentiatie binnen de EU bij elke uitbreidingsgolf is toegenomen, maar dat de differentiatie vooral van tijdelijke duur was. Verdragswijzigingen hebben algemeen gezien ook disproportionele bijdrage tot de toename van differentiatie geleverd, omdat het in vele gevallen een formalisering van nieuwe gebruiken betrof (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p. 359).

III. DIFFERENTIATIE PER LIDSTAAT

Nu de historische achtergrond en evolutie van gedifferentieerde integratie in de EU is toegelicht, kan de focus verlegd worden naar de mate van differentiatie onder de verschillende lidstaten. Om een overzicht te kunnen geven van de differentiatie onder de lidstaten, werd voor de berekeningen dezelfde gewogen formule gebruikt als bij de tweede berekeningswijze onder figuur 3.¹⁶ Dankzij de berekeningen van Schimmelfennig en Winzen weten we dat er vandaag 77 benutte differentiatiemogelijkheden zijn. Eén enkele benutte differentiatiemogelijkheid is dus goed voor 1.2% van de totale hoeveelheid benutte differentiatiemogelijkheden, en als we de lijn doortrekken naar de hele EU die voor 7% gedifferentieerd is kan geconcludeerd worden dat de graad van differentiatie binnen de EU stijgt met 0.1%, of ruwweg een duizendste, per benutte differentiatiemogelijkheid.

Figuur 4: Gedifferentieerde integratie per lidstaat (gebaseerd op Schimmelfennig & Winzen, 2014)

¹⁶ Voor een overzicht van de data gebruikt bij de berekeningen voor figuur 3, zie bijlage

Aan de hand van deze berekeningen kan **figuur 4** opgesteld worden. Deze figuur geeft op twee manieren de graad van differentiatie per lidstaat weer. De eerste wijze kijkt naar de hoeveelheid benutte differentiatiemogelijkheden die het land in kwestie wist te verkrijgen. Het Verenigd Koninkrijk en Denemarken hebben er elk 17, gevolgd door Ierland met 9. Het zijn deze drie lidstaten die het meest gedifferentieerd zijn. Denemarken en het Verenigd Koninkrijk hebben elk een aandeel van 22% in het totale aantal benutte differentiatiemogelijkheden, Ierland heeft een aandeel van 11%. Samen zijn ze goed voor meer dan de helft (55%) van alle benutte differentiatiemogelijkheden.

De tweede wijze trekt deze lijn door en kijkt naar de totale impact die de benutte differentiatiemogelijkheden hebben op de graad van differentiatie in de EU. We weten dat de EU vandaag de dag voor 7% gedifferentieerd is. Als we de impact van de benutte differentiatiemogelijkheden van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk gaan plaatsen binnen de volledige EU, dan zien we dat zowel Denemarken als het Verenigd Koninkrijk elk verantwoordelijk zijn voor 1.5%, Ierland voor 0.8%. De eerstvolgende lidstaat, Polen, is met 0.2% vier keer minder gedifferentieerd dan Ierland. Het moet overigens gezegd dat een gedifferentieerde lidstaat niet onder de 0.1% kan duiken, omdat 1 het minimum aantal differentiatiemogelijkheden is.

Deze resultaten plaatsen de impact en het discours rond gedifferentieerde integratie toch enigszins in een ander perspectief. De kleine percentages staan in schril contrast met de overgrote meerderheid van het cijfermateriaal in de wetenschappelijke literatuur. Leuffen en zijn collega's berekenen de differentiatie van een lidstaat door te gaan kijken naar het gemiddelde aantal verdragsartikels per jaar waarvoor de lidstaat een mogelijkheid tot differentiatie heeft (Leuffen et al, 2011, p.9). Ze kwamen ook hier tot de conclusie dat het Verenigd Koninkrijk het meest gedifferentieerd is, maar Ierland is hier pas te vinden bij de minst gedifferentieerde lidstaten van de EU.¹⁷ Het is waar dat gedifferentieerde integratie in 43% van de verdragen ingeschreven staat, maar de realiteit toont aan dat de drie meest gedifferentieerde lidstaten de EU met slechts 3.8% doen differentiëren.

Wat verder ook opvalt is dat Duitsland de enige niet-gedifferentieerde lidstaat is. Zelfs de andere *founding fathers* van de EU hebben, zij het in minieme mate, op de één of andere manier de gelegenheid benut om zich te gaan differentiëren. Gedifferentieerde integratie is dus niet enkel het product van enkele deviante lidstaten, maar het is wel zo dat de impact op de andere lidstaten niet overschat moet worden. Zoals eerder in tabel 2 vermeld werd, zijn er drie vormen van gedifferentieerde integratie in de EU te vinden. De minst relevante vorm voor dit onderzoek, de versterkte samenwerking, laat (kern)lidstaten toe om zich onderling verder te gaan integreren. Ook dit is een vorm van gedifferentieerde integratie, maar in vergelijking met de andere twee vormen is dit een positieve vorm van gedifferentieerde integratie.

Er kan dus geconcludeerd worden dat, hoewel zo goed als iedere lidstaat gedifferentieerd is, er slechts drie lidstaten zijn die in verregaande mate gedifferentieerd zijn: Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk. Zij hebben deze alternatieve integratiestrategie volledig omarmd en streven naar een gedifferentieerde affiliatie met de EU.

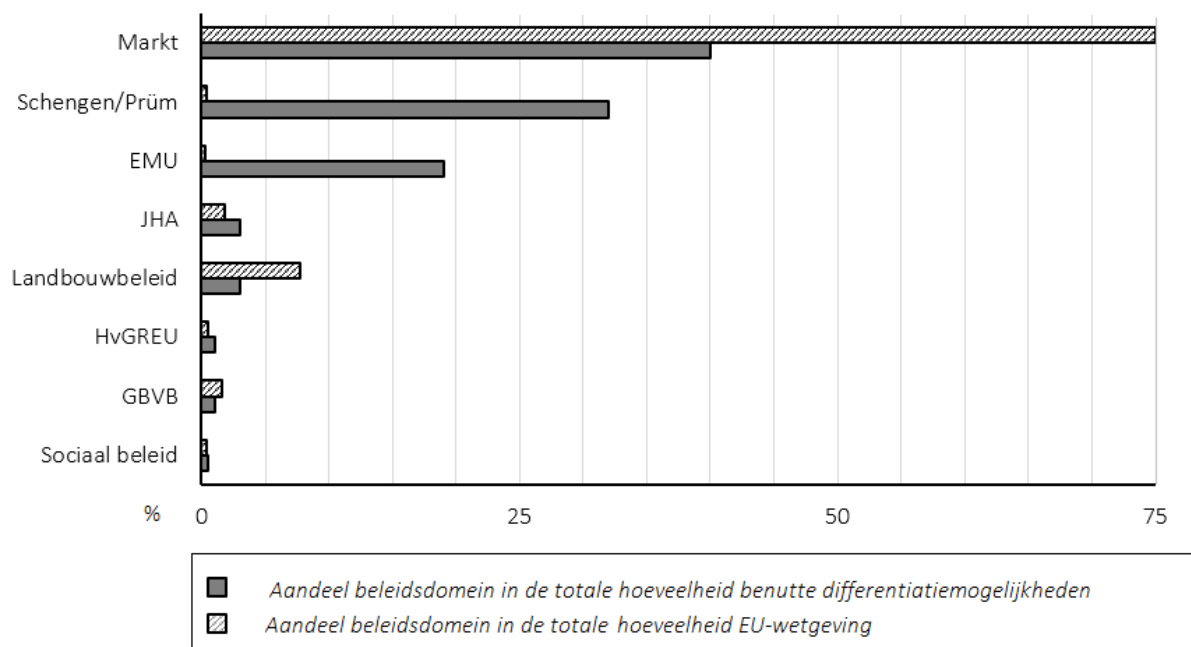
¹⁷ Voor een overzicht van deze data, zie figuur 4 bijlage

IV. DIFFERENTIATIE PER BELEIDSDOMEIN

Ten slotte kan differentiatie ook ingedeeld worden naargelang het beleidsdomein van de EU. Volgens Schimmelfennig & Winzen (2014) zijn er 8 gedifferentieerde beleidsdomeinen binnen de EU terug te vinden. Uit **figuur 5** valt op te maken dat 40% van de differentiatie onder de lidstaten te situeren valt onder het beleidsdomein van de ééngemaakte markt (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.365).¹⁸ Dit is niet geheel onverwacht, gezien de ééngemaakte markt ongeveer 75% van de totale Europese wetgeving omvat (Leruth, 2013, p.8; Leruth, 2015, p.755). Het Europese landbouwbeleid, dat ongeveer een aandeel van 7.7% heeft, is daarentegen slechts verantwoordelijk voor 3% van de totale differentiatie in de EU.

Wat wel opvalt is dat de twee beleidsdomeinen die na de ééngemaakte markt het meest gedifferentieerd zijn, respectievelijk Schengen met 32% en de EMU met 19%, de omgekeerde beweging maken. Ze zijn elk goed voor slechts 0.4% van de totale EU-wetgeving. Dit zijn dus heel erg kleine beleidsdomeinen met een heel erg grote impact op gedifferentieerde integratie.

Figuur 5: Gedifferentieerde integratie per beleidsdomein (gebaseerd op Schimmelfennig & Winzen, 2014)

¹⁸ Voor een overzicht van deze data en de berekeningswijze, zie figuur 3 bijlage. De percentages aandeel beleidsdomein in de totale hoeveelheid EU-wetgeving zijn geraadpleegd op EU-lex (EU, 2015).

III. ONDERZOEKSOPZET

---

1. ONDERZOEKSVRAAG EN ONDERZOEKSKADER

Dit brengt ons bij het opstellen van de centrale onderzoeksvraag. Het is niet gemakkelijk om een heldere en omvattende onderzoeksvraag te stellen die betrekking heeft op het grotere geheel, namelijk gedifferentieerde integratie in de EU, zonder daarbij de essentie uit het oog te verliezen dat het hier een studie betreft die focust op de Noorse relaties met de EU van de voorbije twintig jaar. We zien dat landen zoals het Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Ierland aan de ene kant van het spectrum wel lid zijn van de EU, maar dat ze in de loop der jaren van een volledige Europese integratie zijn kunnen afstappen door in bepaalde beleidsdomeinen uitzonderingen te bekomen in de vorm van een opt-out (Adler-Nissen, 2014). Aan de andere kant heeft Noorwegen, als niet-lidstaat, ook de toegang tot enkele Europees geregelde beleidsdomeinen verkregen.

Bij dit onderzoek staat de vraag centraal of de Noorse casus met gedifferentieerde lidstaten van de EU vergeleken kan worden, en in welke mate beide vormen van gedifferentieerde integratie overeenkomsten vertonen. Op basis van deze elementen wordt de volgende onderzoeksvraag als volgt geformuleerd:

Hoe verhoudt de Noorse mate van integratie in de EU zich tot andere (lid)staten die op een gedifferentieerde manier in de EU geïntegreerd zijn?

De eerste elementen die zullen moeten verklaard worden zijn eerder systemisch van aard. Er moet een omvattende theoretische logica en een toepasbaar theoretisch kader gevonden worden waarin we de Noorse casus kunnen plaatsen en verder uitwerken. Zoals in de probleemstelling reeds vermeld werd, is de verklarende waarde van de traditionele integratietheorieën in de loop van de jaren '90 achteruit gegaan en weten ze specifiek voor dit onderzoek bepaalde tendensen binnen de Europese integratie maar moeilijk te plaatsen. Dit geeft allereerst al een mooie gelegenheid om op zoek te gaan naar alternatieven.

Voor dit onderzoek is geopteerd om binnen het kader van gedifferentieerde integratie op zoek te gaan naar een antwoord op de onderzoeksvraag. De concrete invulling en theoretische logica rond gedifferentieerde integratie zijn reeds uitvoerig besproken in de inleidende literatuurstudie. Gedifferentieerde integratie is een vrij recent discussiepunt in de wetenschappelijke literatuur, maar ook vanuit politieke hoek is er wel degelijk aandacht voor te vinden (Leruth & Lord, 2015). Vandaag de dag staat gedifferentieerde integratie meer dan ooit te voren op de Europese agenda, met onder andere de heropening van de gesprekken rond de toetreding van Turkije, de discussie rond een eventuele *Brexit* en de associatieakkoorden met Oekraïne. Ook vanuit Noorse hoek komt gedifferentieerde integratie ter sprake, en wordt ze officieel als de Noorse integratiestrategie aangemoedigd (Leruth, 2015, p.778). Dit alles maakt dit onderzoek meer actueel en relevant.

De theorie en de uitwerking rond gedifferentieerde integratie is in grote mate gefragmenteerd, er bestaat heel wat secundaire literatuur die amper samenhangt. Er zijn verschillende academici die gedifferentieerde integratie onder de loep nemen maar er vaak een eigen interpretatie aan geven. Er bestaat dus ook weinig consensus over een blauwdruk van een gedifferentieerd Europa.

Dit zorgt er voor dat, hoewel de kern van het onderzoek wetenschappelijk gefundeerd en bediscussieerd is onder academici, er toch enige vrijheid wordt overgelaten om bepaalde elementen zelf in te vullen en een eigen interpretatie aan het concept te geven.

Voor dit onderzoek is het belangrijk dat gedifferentieerde integratie toepasbaar is op de Noorse casus. In de wetenschappelijke literatuur die de affiliatie van Noorwegen met de EU bestudeert, wordt de Noorse casus zelden of nooit in vergelijking gebracht met andere (lid)staten met een alternatieve affiliatie met de EU, laat staan dat deze betrokkenheid in een omvattend kader van Europese integratie geplaatst wordt. Waar de traditionele integratietheorieën weinig tot geen verklarende waarde bieden, reikt het kader van gedifferentieerde integratietheorieën een beter alternatief aan (Leruth & Lord, 2015).

De focus van de bestaande theorieën van gedifferentieerde integratie ligt grotendeels op de ongelijke ontwikkelingen van Europese integratie binnen de EU zelf. Toch wordt de selectieve integratie van niet-lidstaten in bepaalde Europese beleidsdomeinen, anders dan bij de traditionele Europese integratietheorieën, niet onbelicht gelaten en worden ze ook, zij het eerder in de marge, binnen het kader van Europese integratie geplaatst. Hoewel het niet echt concreet ter sprake komt, biedt gedifferentieerde integratie dus toch een bruikbaar theoretisch kader aan. Daarenboven is het ook dit gebrek aan focus op niet-lidstaten wat het inslaan van een andere weg binnen dit onderzoek mogelijk zo interessant maakt.

---

2. METHODOLOGISCH KADER: STRATEGIE EN ONDERZOEKSDESIGN

De onderzoeksvraag heeft op enkele vlakken nog verduidelijking. Het concrete onderzoeksdesign, de onderzoeksstrategie en de methodologische aanpak worden in dit punt toegelicht. Een overzicht kan gevonden worden in **tabel 3**. Er kunnen drie grote segmenten in de onderzoeksvraag teruggevonden worden, die elk op een verschillende manier tijdens het onderzoek zullen worden aangepakt.

Tabel 3: Overzicht onderzoeksvraag, onderzoeksdesign en methodologie

---

<i>Hoe verhoudt de Noorse mate van integratie in de EU zich tot andere (lid)staten die op een gedifferentieerde manier in de EU geïntegreerd zijn?</i>	
<i>Onderzoeksmethode</i>	<i>Omschrijving</i>
Literatuurstudie	Gedifferentieerde integratie : parameters & model
Casestudy analyse	Noorwegen, EU : model
Comparatieve analyse	Noorwegen, VK, DK : model

...die op een gedifferentieerde manier in de EU geïntegreerd zijn?

Eerst en vooral moet de gedifferentieerde manier van integratie in de EU vastgesteld worden. Aan de hand van de inleidende literatuurstudie, die geen deel uitmaakt van het eigenlijke onderzoek, werden de fundamenteën van gedifferentieerde integratie reeds geïdentificeerd. Binnen het kader van gedifferentieerde integratie zijn er ook verschillende modellen terug te vinden. Volgens Koenig (2015, p.4) zijn er meer dan 30 modellen rond gedifferentieerde integratie ontwikkeld. Tijdens het onderzoek zal in **deel IV**, gedifferentieerde integratie geoperationaliseerd worden door middel van een *literatuurstudie* van secundaire literatuur, waarbij er een overzicht zal gegeven worden van de bestaande modellen van gedifferentieerde integratie.

Uit deze modellen zullen de fundamenteën voor een eigen model afgeleid worden. Deze parameters van gedifferentieerde integratie worden gebruikt om verschillende vormen van differentiatie en hun eigenschappen te kunnen categoriseren, en om een eigen model van gedifferentieerde integratie op te stellen dat zowel de verschillende vormen van gedifferentieerde integratie onder lidstaten als de Noorse relatie weet te integreren. Voor dit onderzoek zullen de principes rond het *concentric circles* model een uitgebreide afstofbeurt en nodige update krijgen vooraleer het als blauwdruk gebruikt wordt.

...de Noorse mate van integratie in de EU...

Ten tweede moet de mate van integratie vastgesteld worden. Welke samenwerkingsakkoorden hebben Noorwegen en de EU gesloten en in welke beleidsdomeinen uit zich dat concreet? Wat zijn de kenmerken van deze onderlinge relatie? Hier werd tijdens de inleidende literatuurstudie rond de relatie tussen Noorwegen en de EU al op ingegaan. Tijdens het eigenlijke onderzoek zal er in **deel V** een *Casestudy-analysis* plaatsvinden waarbij Noorwegen, op basis van de bevindingen van de inleidende literatuurstudie en de specifiek vastgestelde parameters van gedifferentieerde integratie, in het eigen ontwikkelde *concentric circles* model van gedifferentieerde integratie geïntegreerd worden (Hague & Harrop, 2013, p.361).

...Hoe verhoudt... zich tot andere (lid)staten...

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om de relatie van Noorwegen en de EU te gaan vergelijken met andere vormen van gedifferentieerde integratie in de EU. Dit zal gebeuren in **deel V** door middel van een *comparatieve studie* aan de hand van het zelf ontwikkelde model van gedifferentieerde integratie. Het is belangrijk om voldoende af te bakenen welke landen vergeleken worden met de Noorse casus. Enerzijds moeten deze landen relevante informatie verstrekken voor het onderzoek, en anderzijds mogen ze geen al te vertekenend beeld van de realiteit zijn.

In de inleidende literatuurstudie rond gedifferentieerde integratie werd aal aangetoond dat het Verenigd Koninkrijk en Denemarken de meest gedifferentieerde lidstaten binnen de EU zijn (Leuffen et al, 2011, p.9; Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.366). Beide landen bezitten enkele opt-outs uit Europese beleidsdomeinen. Er zijn dus geen duidelijkere voorbeelden te vinden van gedifferentieerde integratie om met de Noorse casus te gaan vergelijken.

Er zijn ook andere elementen die aantonen dat het Verenigd Koninkrijk en Denemarken de gepaste lidstaten zijn om met de Noorse casus te gaan vergelijken. Noorwegen deelt een Europees verleden met beide landen. Zowel Denemarken, het Verenigd Koninkrijk als Noorwegen zijn, of waren op een bepaald punt, EFTA-lidstaten. Noorwegen maakte initieel ook deel uit van de eerste twee toetredingsverzoeken van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk tot de EU in 1962 en 1967. Noorwegen kwam dus op het gebied van visie en beleidsvoering over Europese integratie het meest overeen met deze twee lidstaten.

Denemarken is net zoals Noorwegen een Scandinavisch land. Sterker nog, Noorwegen en Denemarken hebben in het verleden gedurende 400 jaar een Unie gevormd. Tot 1814 was Noorwegen een Deense provincie. Hierdoor hebben Noorwegen en Denemarken heel wat gemeenschappelijke historische en culturele wortels. Zo delen Noorwegen en Denemarken zo goed als dezelfde taal, en is de Noorse grondwet uit 1817 zelfs opgesteld in het Deens.¹⁹

---

¹⁹ De schrijfwijze in het Deens en het Noors vertonen hier en daar kleine verschillen, het grote verschil tussen beide talen is te vinden in de uitspraak.

Het Verenigd Koninkrijk is één van de drie grote lidstaten binnen de EU (Vos, 2015, p.34; Orbie, 2009, p.84).²⁰ Het heeft heel wat macht binnen de EU en geniet een groot aanzien. Financieel draagt het, net zoals Noorwegen, ook meer bij tot het Europese project dan het er uit recupereert. Na de heronderhandeling van de financiële bijdrage, waarbij het Verenigd Koninkrijk een korting van 6 miljard euro kreeg, droeg het nog steeds voor 11 miljard euro bij aan het Europese budget (EC, 2014; EP, 2014). Voorts wordt vanuit Britse hoek vaak de link gelegd met Noorwegen als eventueel voorbeeld voor een relatie met de EU na een eventuele *Brexit* (Cameron, 2015; North, 2013). Er zijn dus ook precedentes te vinden die een comparatieve oefening tussen Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk justifyen.

---

3. DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het is eveneens belangrijk om stil te staan bij het doel van dit onderzoek. Dit onderzoek wil de tekortkomingen binnen de onderlinge relatie tussen Noorwegen en de EU nuanceren. De Noorse situatie wordt onderzocht als volwaardige Europese entiteit, naast de lidstaten. Zonder de focus te leggen op het niet-lidmaatschap als een struikelblok voor Europese integratie, wordt Noorwegen aanzien als een volwaardig alternatief naast Europees lidmaatschap, waarbij aangetoond wordt dat lidmaatschap geen vereiste is voor een duurzame Europese samenwerking, noch een einddoel hiervan.

Binnen de wetenschappelijke literatuur rond gedifferentieerde integratie zijn er drie verschillende doelen te onderscheiden (Billiet & Waage, 2010, p.74). Deze doelen kunnen losstaand van elkaar zijn, maar in enkele gevallen zijn er ook verschillende mengvormen van deze drie doelen in de wetenschappelijke literatuur rond gedifferentieerde integratie terug te vinden.

Sommige wetenschappelijke literatuur is gericht op het bieden van *verklarende* kennis, waarbij er tijdens het onderzoek op zoek gegaan wordt naar een verklaring voor gedifferentieerde integratie. Een concreet uitgewerkt voorbeeld is te vinden bij de bespreking van Schimmelfennig & Winzen (2014) in **deel IV**. Een tweede groep doelt op het verschaffen van *prescriptieve* kennis. Hierin gaat men op zoek naar aanbevelingen over hoe gedifferentieerde integratie zou moeten gefaciliteerd worden. Het beste voorbeeld hiervan zijn de *concentric circles* modellen van begin jaren '90, die eveneens in deel IV. zullen worden besproken.

Een derde en laatste groep die binnen de academische literatuur te onderscheiden valt heeft als doel om gedifferentieerde integratie te gaan *beschrijven*. Dit onderzoek kan onder deze laatste groep gecategoriseerd worden. Het onderzoek wil dus een model van gedifferentieerde integratie ontwikkelen dat de huidige situatie van Europese integratie beschrijft. Het is dan ook belangrijk om niet in valkuilen te trappen bij de identificatie van parameters van gedifferentieerde integratie. Het eigen ontwikkelde model zal geen elementen bevatten die de gedifferentieerde situatie binnen de EU trachten te verklaren. Er wordt geen verklaring aangereikt in de keuze van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk voor differentiatie, laat staan dat de verschillen tussen Noorwegen, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken bij deze differentiatie verklaard zullen worden.

Het doel van dit onderzoek is om het twintigjarige concept en initieel prescriptieve *concentric circles* model, gelanceerd door politieke prominenten van de tijd, om te vormen tot een descriptief model van gedifferentieerde integratie, dat er in slaagt om het landschap rond gedifferentieerde integratie binnen de EU in kaart te brengen vanuit het perspectief van de staat.

---

²⁰ De andere grote landen binnen dit *directoire* zijn Frankrijk en Duitsland.

Tabel 4: Overzicht doel en plaats van het eigen ontwikkelde *concentric circles* model in de wetenschappelijke literatuur

<i>Model</i>	<i>Theoretische invalshoek</i>	<i>Perspectief</i>	<i>Doel</i>
<i>Concentric circles</i>	Gedifferentieerde integratie	Staat	Descriptief

---

4. *HYPOTHESE*

Het is mijn hypothese dat Noorwegen, als niet-lidstaat en zonder enige intentie om tot de EU toe te treden, in vergelijkbare mate gedifferentieerd is als de groep lidstaten waarbij ook het Verenigd Koninkrijk en Denemarken horen. In vergelijkbare mate, maar niet op dezelfde wijze, want er zijn wel degelijk duidelijke verschillen. De overeenkomsten en verschillen zullen in het model aan de hand van de parameters kunnen vastgesteld worden.

De verschillen zullen waarschijnlijk liggen in de wijze waarop de differentiatie tot uiting komt. Kort door de bocht denk ik dat Noorwegen, als niet-lidstaat, beslist om tot EU-structuren toe te treden wanneer deze overeenstemmen met de nationale beleidsdoelstellingen en efficiënter via integratie in de EU-structuren verlopen. Het Verenigd Koninkrijk en Denemarken behoren automatisch tot de EU en haar structuren, en doen het omgekeerde wanneer de EU-doelstellingen niet binnen de nationale beleidsdoelstellingen vallen. Met andere woorden, Noorwegen moet actie ondernemen om binnen de EU te vallen, terwijl het VK en DK actie moeten ondernemen om buiten de EU te vallen. De realiteit is natuurlijk meer genuanceerd, en zal hopelijk in de loop van het onderzoek gevonden worden, maar ik verwacht toch een zekere tendens in deze richting.

Het doel van mijn versie van het *concentric circles* model is dat het er in slaagt om voldoende ruimte te scheppen waarbinnen andere cases getest kunnen worden, in die zin dat het bruikbaar is in een breder kader dan enkel de Noorse toepassing. Ik verwacht ook dat het er in slaagt om een leemte in de wetenschappelijke literatuur op te vullen, namelijk het gebrek aan een descriptief model dat gedifferentieerde integratie weet te plaatsen vanuit het perspectief van de staat.

Uiteindelijk wil dit onderzoek aantonen dat de situatie waarin Noorwegen zich bevindt als een volwaardig alternatief binnen het kader van een gedifferentieerde Europese integratie beschouwd kan worden. Het toont aan dat lidmaatschap geen vereiste voor een verregaande Europese integratie is, en dat deze relatie duurzaam kan bestaan naast Europees lidmaatschap.

IV. CONCENTRIC CIRCLES MODEL

Het eigenlijke onderzoek wordt in drie delen opgesplitst. Het eerste deel bestaat uit de ontwikkeling van het eigen model van gedifferentieerde integratie. Allereerst wordt door middel van een uitvoerige literatuurstudie een overzicht gegeven van de bestaande modellen van gedifferentieerde integratie. Dit biedt een concreet overzicht om de leemten in de wetenschappelijke literatuur rond modellen van gedifferentieerde integratie te identificeren, waarrond het eigen model ontwikkeld zal worden. Daarna worden uit deze modellen bepaalde eigenschappen en tendensen ontleed die als parameters voor de categorisatie van gedifferentieerde integratie zullen dienen.

In het tweede deel van het onderzoek vindt een *casestudy*-analyse van Noorwegen plaats. De geïdentificeerde parameters van gedifferentieerde integratie zullen systematisch op de Noorse casus worden toegepast, en Noorwegen wordt binnen het ontwikkelde *concentric circles* model geplaatst.

Het derde en laatste deel is de comparatieve studie, waarin de Noorse case vergeleken wordt met het Verenigd Koninkrijk en Denemarken. Hier wordt aan de hand van het *concentric circles* model en de parameters van gedifferentieerde integratie de situatie van Noorwegen vergeleken met de situaties van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk.

---

1. BESTAANDE MODELLEN VAN GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE

Om een eigen model te kunnen ontwikkelen moeten eerst en vooral de bestaande modellen rond gedifferentieerde integratie grondig bestudeerd worden. In het eerste punt van dit hoofdstuk worden tijdens een literatuurstudie de meest courante modellen van gedifferentieerde integratie gecategoriseerd. Een overzicht kan teruggevonden worden in **tabel 5**. Er zijn tijdens de laatste twintig jaar ongeveer vier verschillende groepen modellen ontwikkeld, waarvan er drie daadwerkelijk uitvoerig theoretisch zijn uitgewerkt.

Deze modellen kunnen verder onderverdeeld worden in drie grote categorieën: modellen van gedifferentieerde integratie die vanuit het perspectief van gedifferentieerde integratie handelen, modellen van gedifferentieerde integratie die vanuit het perspectief van een specifiek beleidsdomein handelen, en modellen van gedifferentieerde integratie die vanuit het perspectief van de staat handelen.

Elk van deze categorieën wordt afzonderlijk belicht, met als doel een omvattend kader te bieden waaruit het eigen model kan ontwikkeld worden door af te bakenen welke elementen bruikbaar zijn en waar de hiaten in de literatuur concreet liggen. Er zijn drie criteria te onderscheiden in **tabel 5**. Deze drie criteria zijn de *theoretische invalshoek*, het *perspectief* waaruit gedifferentieerde integratie aanzien wordt, en het *doel* van het model. In de literatuurstudie wordt bij elk van de besproken modellen ontdekt wat hun respectievelijke optelsom van criteria is.

Tabel 5: Overzicht modellen van gedifferentieerde integratie

<i>Auteur</i>		<i>Model</i>	<i>Theoretische invalshoek</i>	<i>Perspectief</i>	<i>Doel</i>	<i>Bijkomende uitleg</i>
Stubb	(1996)	Categorisatie van gedifferentieerde integratie	Gedifferentieerde integratie	Model van gedifferentieerde integratie	Descriptief	Drie dimensies: • Tijd • Ruimte • Materie
Holzinger & Schimmelfennig	(2012)	Categorisatie van gedifferentieerde integratie	Gedifferentieerde integratie	Model van gedifferentieerde integratie	Descriptief/Prescriptief	Zes dimensies: • Tijdelijk/permanent • Territoriaal/functioneel • Intergouvernementeel/ multi-level governance • Binnen/buiten EU verdragen • Beslissingsbevoegdheid niveau EU/staat • Lidstaten/niet-lidstaten
Leuffen et al.	(2013)	Verticale en horizontale differentiatie	Gedifferentieerde integratie	Beleidsdomein	Descriptief	• Verticale differentiatie • Horizontale differentiatie • Intern • Extern • Intern en extern
Schimmelfennig & Winzen	(2014)	Instrumentele en Constitutionele differentiatie	Gedifferentieerde integratie	Staat	Descriptief/Verklarend	• Instrumentele differentiatie • Constitutionele differentiatie
Lavenex	(2011)	Concentric circles	External Governance	Beleidsdomein	Descriptief	• Grens op basis van regulering • Grens op basis van organisatie
• Mitterand • Delors • Balladur • Schäuble & Lamers • Mertes & Prill	(1989) (1990) (1994) (1994) (1994)	Concentric circles	Gedifferentieerde integratie	Staat	Prescriptief	Focus in III.1.II.

I. PERSPECTIEF: MODEL VAN GEDIFFERENTIEERDE INTEGRATIE

Tabel 5.1: Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van gedifferentieerde integratie

<i>Auteur</i>	<i>Model</i>	<i>Doel</i>	<i>Bijkomende uitleg</i>
Stubb (1996)	Categorisatie van gedifferentieerde integratie	Descriptief	Drie dimensies: ▪ Tijd ▪ Ruimte ▪ Materie
Holzinger & Schimmelfennig (2012)	Categorisatie van gedifferentieerde integratie	Descriptief/ prescriptief	Zes dimensies: ▪ Tijdelijk/permanent ▪ Territoriaal/functioneel ▪ Intergouvernementeel/ multi-level governance ▪ Binnen/buiten EU verdragen ▪ Beslissingsbevoegdheid niveau EU/staat ▪ Lidstaten/niet-lidstaten

De eerste groep modellen van gedifferentieerde integratie bestaat uit modellen die gedifferentieerde integratie categoriseren door vanuit het perspectief van gedifferentieerde integratie zelf te werk gaan. Deze modellen zijn vooral descriptief van aard en trachten de verschillende modellen van gedifferentieerde integratie binnen de EU te verzamelen en te categoriseren. Volgens deze logica zijn er binnen verschillende afgebakende dimensies toepassingen te vinden van modellen van gedifferentieerde integratie op Europees beleid. Binnen dit perspectief zijn er twee modellen te onderscheiden.

▪ *Categorisatie van gedifferentieerde integratie (Stubb, 1996)*

Het eerste model is reeds aan bod gekomen tijdens de inleidende literatuurstudie rond gedifferentieerde integratie. Het model dat in 1996 door Stubb ontwikkeld werd, was het eerste academisch onderbouwde werk dat gedifferentieerde integratie in zijn totaliteit trachtte te categoriseren. Stubb's werk zit doorgedrongen in de basis van vrijwel alle academische literatuur met betrekking tot gedifferentieerde integratie. In die zin kan Stubb dus als de peetvader van gedifferentieerde integratie worden beschouwd.

Stubb ging op zoek naar alle theorieën, modellen en omschrijvingen van gedifferentieerde integratie die in het politiek-wetenschappelijke discours ter sprake zijn gekomen, en verzamelde elke vermelding rond gedifferentieerde integratie. Hij ontdekte zo danig veel verschillende modellen dat hij het politieke landschap en de theorievorming rond gedifferentieerde integratie omschrijft '*een ernstig geval van semantische indigestie*' (Stubb, 1996, p.283). Stubb trachtte klaarheid te scheppen door alle modellen en omschrijvingen van gedifferentieerde integratie te categoriseren binnen drie dimensies. Deze drie dimensies zijn terug te vinden in **tabel 5.1.1**.²¹

²¹ Voor de volledige en originele categorisatie van Stubb, 1996: zie Bijlage

De eerste deelverzameling bestaat uit differentiatie op basis van tijd, of temporele differentiatie. Hieronder categoriseerde hij vooral de modellen die betrekking hadden op een *multi-speed approach*, waarbij een kerngroep onder de lidstaten zich in verdere mate integreert, met de impliciete gedachte dat de anderen later hun voorbeeld zouden volgen. Gedifferentieerde integratie wordt hier dus slechts als een tijdelijke noodoplossing gezien, waarbij uniforme integratie zich zal bereiken worden wanneer de tijd rijp geacht wordt.

De tweede categorie brengt modellen van integratie onder op basis van ruimte, of territoriale differentiatie. Hierbinnen vallen alle modellen die zich vormen rond het principe van *variable geometry*. Hier wordt gedifferentieerde integratie aanzien als een permanente oplossing, waarbij er een onuitwisbare scheiding is tussen een harde, meer geïntegreerde kern en een minder geïntegreerde rand. Het *concentric circles* model wordt door Stubb in deze categorie geplaatst.

De derde en laatste categorie bestaat uit differentiatie op basis van materie, of sectorale differentiatie. Hieronder vallen vooral modellen die berusten op de keuze en het aanbod in differentiatie binnen beleid, met als centrale concept *Europe à la carte*. Hierbij wordt toegelaten om, afhankelijk van het beleidsdomein, vrij te kiezen of men bij EU-beleid wilt betrokken worden of niet. Een alomtegenwoordig voorbeeld van deze vorm van differentiatie is de opt-out.

Tabel 5.1.1: Overzicht categorisering van gedifferentieerde integratiemodellen (Stubb, 1996)

Dimensie Tijd	
Multi-speed Europe	Model van gedifferentieerde integratie waarbij een kerngroep onder de lidstaten zich in verdere mate integreert, met de impliciete gedachte dat de anderen later zullen volgen (Holzinger & Schimmelfennig, 2012, p.294; Koenig, 2015, p.4; Kölliker, 2006, p.16; Stubb, 1996, p.285). • Two speed Europe • Variable speed Europe
Dimensie Ruimte	
Variable Geometry	Model van gedifferentieerde integratie dat toegeeft dat er verschillen zijn tussen lidstaten die zelfs niet door Europese integratie overbrugbaar zijn, waarbij er een onuitwisbare scheiding is tussen een harde, meer geïntegreerde kern en een minder geïntegreerde rand (Stubb, 1996, p.285). • Concentric circles model • Opt-in
Dimensie Materie	
À la Carte	Model van gedifferentieerde integratie waarbij toegelaten wordt om, afhankelijk van het beleidsdomein, vrij te kiezen of men bij EU-beleid wilt betrokken worden (Stubb, 1996, p.285). • Overlapping circles • Pick-and-choose • Opt-out

Hoewel dit model door de jaren heen heel wat van haar verklarende waarde heeft verloren, zij het door veranderingen binnen de EU waardoor de inhoud wat gedateerd is of door langdurige blootstelling aan kritiek, blijft het een goede algemene basis om deze literatuurstudie mee aan te vatten en gedifferentieerde integratie goed te begrijpen. Alle concepten rond gedifferentieerde integratie die hier voor een eerste maal verzameld werden, spelen vandaag op de één of andere manier nog een rol bij de facilitering in differentiatie binnen de EU.

Belangrijk om op te merken is dat Stubb de modellen binnen deze categorieën niet zag als complementair of zelfs capabel om in harmonie naast de andere dimensies te bestaan. Het waren volgens hem exclusieve en competitieve modellen, te onderscheiden van elkaar door de variabelen van tijd, ruimte en materie, waarbij slechts één van deze modellen de toekomstige blauwdruk voor de gedifferentieerde EU zou moeten voorstellen (Holzinger & Schimmelfennig, 2012, p.296).

In werkelijkheid is dit niet noodzakelijkerwijs het geval. We zien vandaag zowel voorbeelden van gedifferentieerde integratie op basis van tijd, ruimte én materie. De dimensie van ruimte overkoepeld de andere twee, omdat ze impliceert dat gedifferentieerde integratie permanent is. Het is de som van zowel een tijdelijke als een permanente component van differentiatie. De dimensie van tijd, met de implicatie dat differentiatie slechts tijdelijk is, is vandaag bijvoorbeeld terug te vinden bij sommige Europese lidstaten die uitstel verkrijgen bij de verplichte omzetting en toepassing van het AC. De dimensie van materie, met de implicatie dat sommige lidstaten kunnen kiezen aan welk Europees geregeld beleid ze deelnemen, is vandaag onder andere terug te vinden bij opt-outs.

▪ *Categorisatie van gedifferentieerde integratie (Holzinger & Schimmelfennig, 2012)*

De kritiek dat de dimensies geformuleerd door Stubb niet exclusief zijn, komt ook aan bod bij Holzinger & Schimmelfennig (2012). Sterker nog, het is vanuit deze achterliggende gedachte dat ze een update doorvoeren van de categorisatie van gedifferentieerde integratie vanuit het perspectief van gedifferentieerde integratie. Dit nieuwe model werd uitgebreid tot zes dimensies.²² Deze zes dimensies kunnen in tegenstelling tot het model van Stubb wel bij wijze van optelsom bij elkaar samengevoegd worden om uiteindelijk op basis van enkele gegroepeerde dimensies een exclusief model en bijhorende toepassing te vinden. De optelsom fungeert dus als een soort DNA-paspoort, waarbij de samenstelling van modellen van gedifferentieerde integratie aan de hand van de zes dimensies kan ontleed worden (Holzinger & Schimmelfennig, 2012, tabel 1).

Tabel 5.1.2: Overzicht dimensies bij de categorisering van gedifferentieerde integratiemodellen (Holzinger & Schimmelfennig, 2012)

<i>Dimensie</i>		
1	Temporeel	Permanent
2	Territoriaal	Functioneel
3	Differentiatie op het niveau van de staat	Multi-level differentiatie
4	Binnen het raamwerk van de EU-verdragen	Ook buiten het raamwerk van de EU-verdragen
5	Supranationale beslissingsbevoegdheid	Intergouvernementele beslissingsbevoegdheid
6	Enkel lidstaten	Ook niet lidstaten

De auteurs onderscheiden in totaal tien verschillende uitingen van gedifferentieerde integratie binnen de EU, waarbinnen ook verschillende modellen kunnen geplaatst worden. De bevindingen verschillen met die van Stubb, in die zin dat bepaalde modellen die bij Stubb onder dezelfde dimensie konden geplaatst worden hier niet langer onder binnen dezelfde uiting van gedifferentieerde integratie vallen. De drie dimensies van Stubb hebben volgens Holzinger & Schimmelfennig volgende optelsom:

Multiple Speed = (1) *Temporeel* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Binnen het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *Enkel lidstaten*.

²² Voor de volledige en originele categorisatie door Holzinger & Schimmelfennig (2012), zie bijlage

Variable Geometry = (1) *Permanent* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Ook buiten het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *Ook niet-lidstaten*.

À la carte = (1) *Permanent* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Ook buiten het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *Ook niet-lidstaten*.

Concentric circles = (1) *Permanent* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Binnen het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *Ook niet-lidstaten*

Het *concentric circles* model, dat bij Stubb nog terug te vinden was binnen dezelfde categorie als deze van *variable geometry*, heeft door de optelsom van de zes dimensies een andere samenstelling verkregen. Bij deze optelsom moet toch een semantische kanttekening geplaatst worden. Holzinger en Schimmelfennig hebben voor ieder model dat binnen deze dimensies te onderscheiden viel een concreet voorbeeld gezocht. In die zin werd het *concentric circles* model zeer eng en onlogisch toegepast. Hierdoor worden beleidsdomeinen die buiten de het EU-raamwerk vallen, zoals bijvoorbeeld de Schengen-overeenkomst, onterecht niet geïncludeerd. Het is wel degelijk correcter om te stellen dat het DNA van het *concentric circles* model eerder neigt naar dimensie (4) *Ook buiten het raamwerk van de EU-verdragen*. Hierdoor komen logischerwijs de optelsommen weer met elkaar overeen.

Ten tweede valt de exclusiviteit van modellen, het verschil tussen de modellen van gedifferentieerde integratie met dezelfde optelsom van dimensies maar met een verschillende uiting, niet uit deze categorisatie af te leiden. De EMU en een concrete toepassing van het Europese milieubeleid (bijvoorbeeld de ETS) hebben hetzelfde DNA, maar bevinden zich toch in afzonderlijke categorieën.

EMU = (1) *Permanent* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Binnen het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *enkel lidstaten*.

ETS = (1) *Permanent* + (2) *Territoriaal* + (3) *Differentiatie op het niveau van de staat* + (4) *Binnen het raamwerk van de EU-verdragen* + (5) *Supranationale beslissingsbevoegdheid* + (6) *enkel lidstaten*.

De EMU zit in de categorie van het model van *Avantgarde Europe*, waarbij een kern van lidstaten zich in verdere mate Europees durft te engageren dan andere lidstaten. Terwijl het ETS zich in de categorie van het model van *Multiple Standards* bevindt, een model waarbij de verscheidenheid binnen de EU zich manifesteert op juridisch gebied: waar alle lidstaten wel op gelijke voet geïntegreerd zitten in het Europese beleid, maar sommige lidstaten in mindere mate aan het AC gebonden zijn. Deze modellen hebben dus klaarblijkelijk dezelfde optelsom, maar het duidelijke verschil tussen beide wordt hier niet mee blootgelegd. Dit is toch wel een serieuze tekortkoming voor een model dat de intentie heeft om modellen van gedifferentieerde integratie te kunnen categoriseren.

II. PERSPECTIEF: BELEIDSDOMEIN

Het tweede en misschien wel meest gebruikte perspectief binnen de wetenschappelijke literatuur focust op de variabele beleidsdomein om modellen van gedifferentieerde integratie te gaan categoriseren. Vanuit dit perspectief kunnen staten dus op meer dan één manier gedifferentieerd zijn. Hoewel dit perspectief niet geschikt is voor gebruik bij het eigen ontwikkelde *concentric circles* model, net omdat de focus ligt bij de beleidsdomeinen en dit onderzoek eerder focust op het perspectief van de staat, vallen er toch enkele bruikbare elementen uit te ontleiden om bepaalde concepten te kunnen afbakenen.

Tabel 5.2: Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van het beleidsdomein

<i>Auteur</i>	<i>Model</i>	<i>Doel</i>	<i>Bijkomende uitleg</i>
Leuffen et al. (2013)	Verticale en Horizontale differentiatie	Descriptief	• Verticale differentiatie • Horizontale differentiatie · Intern · Extern · Intern en extern
Lavenex (2011)	Concentric circles	Descriptief	• Grens op basis van regulering • Grens op basis van organisatie

• *Verticale en Horizontale differentiatie (Leuffen et al, 2013)*

Het meest uitgewerkte model binnen dit perspectief werd door Leuffen, Rittberger & Schimmelfennig in 2013 ontwikkeld. Het model deelt gedifferentieerde integratie op in twee grote dimensies. De eerste dimensie is de variatie in het niveau van centralisatie, oftewel *verticale differentiatie*. Hiervoor zijn tot op heden geen concrete voorbeelden te vinden op het niveau van de EU. Het is het soort differentiatie dat eerder optreedt binnen staten zelf, en heeft een sterk confederalistische ondertoon. Een voorbeeld hiervan is de bevoegdheidsverdeling van het onderwijs in België. Onderwijs is een bevoegdheid van de gemeenschappen. Dit zorgt er voor dat differentiatie zou kunnen optreden tussen pakweg het modale Brusselse en Vlaamse leerplan. De tweede dimensie heeft betrekking op de variatie in territoriale extensie over beleidsdomeinen, oftewel *horizontale differentiatie*.

Horizontale differentiatie kan nog opgesplitst worden in *interne* horizontale differentiatie – waarbij lidstaten van de EU de keuze krijgen om bij bepaald beleid niet mee te doen – en *externe* horizontale differentiatie – waarbij ook niet-lidstaten de kans krijgen om tot EU-beleid toe te treden, zij het buiten de EU om. Een goed voorbeeld hiervan is de EER-overeenkomst. De derde en laatste vorm van horizontale differentiatie is zowel intern als extern van aard. Een hybride vorm dus, waar de Schengen-overeenkomst een goed voorbeeld van is.

Wat uit dit model vooral bruikbaar is voor de opstelling van het eigen *concentric circles* model, is dat het Europese beleid dus op drie verschillende manieren gedifferentieerd is, namelijk intern, extern en zowel intern als extern. Als we van naderbij bekijken op welke vlakken Noorwegen gelieerd is aan de EU, door te gaan kijken naar de concrete overeenkomsten tussen beide partijen, kan ook impliciet bevestigd worden dat Noorwegen wel degelijk een *quasi*-lidstaat van de EU is. Noorwegen is zowel extern horizontaal gedifferentieerd, door middel van de EER-overeenkomst, als intern en extern, door middel van de Schengen-overeenkomst.

- *Concentric circles model (Lavenex, 2011)*

Het volgende model dat handelt vanuit het perspectief van het beleidsdomein is een vreemde eend in de bijt. Eerst en vooral gaat het hier niet om een model dat vanuit de theoretische invalshoek van gedifferentieerde integratie te werk gaat. De theoretische invalshoek die door Lavenex toegepast wordt is de theorievorming rond *external governance*. Deze theoretische stroming bevat twee belangrijke elementen. Enerzijds is er *governance*, waarmee niet de traditionele nationale regering (government) bedoeld wordt, maar wel de supranationale manier van beleidsbeslissing en -uitvoering op het Europese niveau (Orbie, 2009, p.160). Anderzijds benadrukt *external* de klemtoon op de externe effecten van de EU op haar onmiddellijke omgeving, in het bijzonder de bevordering van EU-regelgeving buiten de grenzen van de EU (Lavenex, 2011, p.372).

De reden waarom er voor deze thesis niet geopteerd werd voor *external governance* is tweezijdig. Enerzijds is het een ietwat kritische Europese integratietheorie. De ongelijke machtsbalans tussen de EU en haar invloedssfeer, waarbij de EU actief de europeanisering van deze invloedssfeer tracht te bevorderen, staat centraal en deze focus zou het doel van deze thesis te veel overschaduwen. Deze theoretische stroming wordt daarom ook veeleer gebruikt om het Europees nabuurschapsbeleid theoretisch te gaan kaderen.²³ Ten tweede past Noorwegen beter binnen de theoretische omkadering van gedifferentieerde integratie, omdat Noorwegen ook dichter aanleunt bij deze landen. In de inleiding van deze thesis werd reeds gesteld dat Noorwegen een Europese staat is. De Noorse situatie kan in die zin dus beter vergeleken worden met gedifferentieerde lidstaten van de EU dan met andere niet-lidstaten die onder de *external governance* visie in een vergelijkbare situatie als die van Noorwegen worden geplaatst.

Het model van Lavenex wordt binnen deze literatuurstudie besproken omdat dit het enige bestaande en concreet uitgewerkte *concentric circles* model is. Het biedt dus als enige model ook een empirische toepassing van het *concentric circles* model. Hoewel deze toepassing van het model vanuit het perspectief van *external governance*, met de focus op de variabele beleidsdomein te werk gaat, kunnen er toch een paar bruikbare elementen in functie van de opstelling en concrete toepassing van de parameters uit gehaald worden, alsook de gradatie waarin deze parameters afnemen naarmate de cirkels verder van de kern verwijderd liggen.²⁴

Zo kunnen er aan de extensie van de EU bij niet lidstaten twee dimensies (letterlijk van *political order*, om nog maar eens de kritische ondertoon te bevestigen) onderscheiden worden (Lavenex, 2011, p.373). De eerste dimensie is de *regulerende grens*, en heeft betrekking op de graad waarin EU-wetgeving doorgedrongen zit in derde landen. De tweede dimensie is de *institutionele grens*, of de vraag in hoeverre de regulerende grens gepaard gaat met institutionele inclusie in de EU-structuren. Deze dimensies zullen ook bij de parameters van het eigen ontwikkelde *concentric circles* model van gedifferentieerde integratie een plaats vinden.

²³ Het Europees nabuurschapsbeleid (ENP) is het beleid/strategie van de EU om de banden met landen in de invloedssfeer van de EU te vernauwen.

²⁴ Voor het volledige en originele overzicht en concrete toepassing van het *concentric circles* model door Lavenex (2011), zie bijlage

III. PERSPECTIEF: STAAT

Tabel 5.3: Overzicht categorisatie modellen vanuit het perspectief van de staat

<i>Auteur</i>	<i>Model</i>	<i>Doel</i>	<i>Bijkomende uitleg</i>
Schimmelfennig & Winzen (2014)	Instrumentele en Constitutionele differentiatie	Descriptief	• Instrumentele differentiatie • Constitutionele differentiatie
• Mitterrand • Delors • Balladur • Schäuble & Lamers • Mertes & Prill	Concentric circles	Prescriptief	Focus in III.1.II.

Omdat dit onderzoek focust op de gedifferentieerde integratie van Noorwegen in de EU, en dat er dus vanuit het perspectief van de staat naar gedifferentieerde integratie wordt gekeken, is deze verzameling van modellen van gedifferentieerde integratie de meest belangrijke groep voor dit onderzoek. De modellen die hier aan bod komen zullen dan ook een grote rol spelen bij het opstellen van het eigen *concentric circles* model.

Er zijn, zeker in vergelijking met de andere perspectieven, weinig modellen van gedifferentieerde integratie te vinden waarbij de focus ligt op de staat. De originele *concentric circles* modellen die aan het begin van de jaren '90 via het politieke toneel gelanceerd werden zijn nooit concreet academisch uitgewerkt, laat staan empirisch getest. De enige andere uitwerking vanuit het perspectief van de staat is te vinden bij het model van Schimmelfennig & Winzen uit 2014.

- *Instrumentele en Constitutionele differentiatie (Schimmelfennig & Winzen, 2014)*

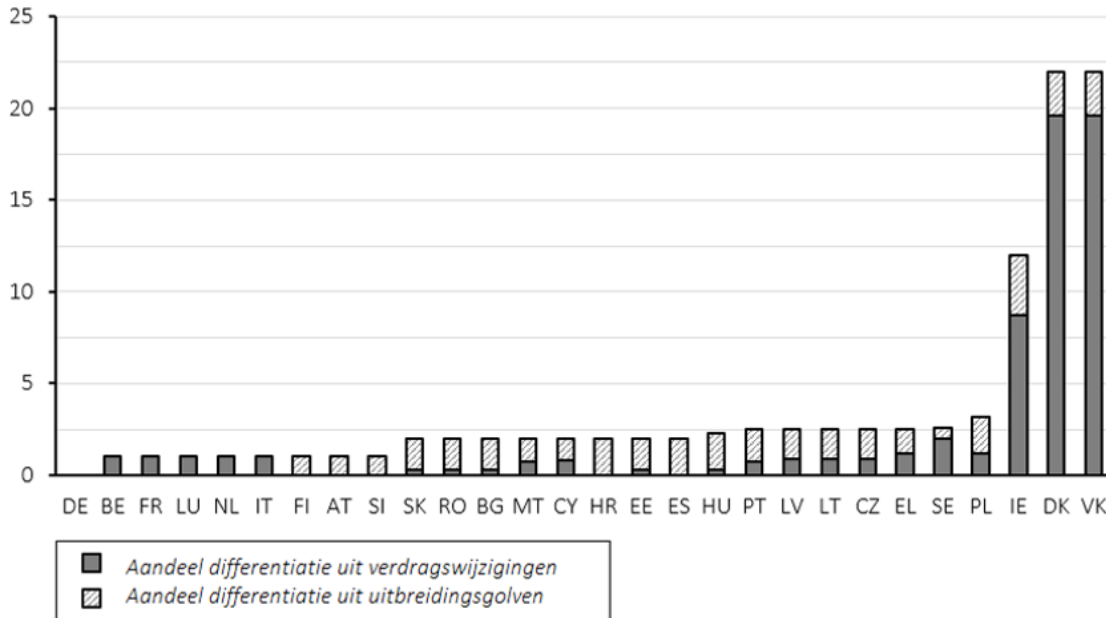
Bij het model van Schimmelfennig en Winzen uit 2014 wordt gedifferentieerde integratie aanzien als het resultaat van een toename in diversiteit en verdeeldheid binnen de EU. Hoe meer lidstaten de EU inlijft, des te waarschijnlijker het is dat er binnen de EU heterogene preferenties gevormd worden. Gedifferentieerde integratie biedt dan een oplossing voor het status quo (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.360).

Gedifferentieerde integratie kan volgens Schimmelfennig & Winzen in twee groepen opgedeeld worden. De eerste groep is de groep van *constitutionele* differentiatie. Deze groep omvat differentiatie die het gevolg is van verdragswijzigingen en bij uitbreiding de verdieping van de bevoegdheden van de EU bij bepaalde beleidsdomeinen. Constitutionele differentiatie wordt gedreven door lidstaten die bezorgd zijn om hun nationale soevereiniteit. Het vindt meestal plaats in de aanloop naar verdragswijzigingen, waarbij lidstaten met een ietwat eurosceptische achterban niet meteen geneigd zijn om zich zonder compromis te engageren voor meer Europese integratie. Hierdoor verkrijgen deze lidstaten de mogelijkheid om buiten het gecontesteerde Europees geregelde beleidsdomein te opereren, zonder het lidmaatschap tot de EU te verliezen, terwijl de welwillende lidstaten stadig verder kunnen integreren. Deze vorm van differentiatie is langdurig, en soms zelfs permanent. Deze groep zou kunnen samengevat worden als *kunnen maar niet willen*.

De tweede groep is de groep van *instrumentele* differentiatie. Deze vorm van differentiatie vloeit voort uit de verschillende uitbreidingsgolven van de EU. Instrumentele differentiatie vindt plaats wanneer nieuwe lidstaten een tijdelijke vrijstelling voor de implementatie van AC verkrijgen, om zo de transitie naar lidmaatschap binnen de EU zo vlot mogelijk te laten verlopen.

Deze lidstaten zijn ofwel vrijgesteld van bepaalde Europese wetgeving, ofwel verkrijgen ze niet onmiddellijk bepaalde rechten die aan het lidmaatschap vasthangen. Deze vorm van differentiatie is meestal beperkt in de tijd, en zou kunnen samengevat worden als *willen maar niet kunnen* (Schimmelfennig & Winzen, 2014, p.361).

Figuur 6: Overzicht instrumentele en constitutionele differentiatie per lidstaat (gebaseerd op Schimmelfennig & Winzen, 2014)

Ten tweede zijn ook de empirische bevinden van Schimmelfennig & Winzen zeer relevant voor dit onderzoek.²⁵ Deze bevindingen zijn reeds gebruikt tijdens de inleidende literatuurstudie rond gedifferentieerde integratie, meer bepaald in figuur 3, 4 en 5, om de impact van gedifferentieerde integratie binnen de EU te illustreren. **Figuur 6** is in grote mate gebaseerd op figuur 4. Net zoals in figuur 4 wordt het aandeel van de benutte differentiatiemogelijkheden van alle lidstaten binnen de EU op een grafiek geplaatst. Het verschil met figuur 4 is dat er een soort van röntgenfoto genomen werd van het aandeel van elke lidstaat. De samenstelling van de differentiatie per lidstaat wordt nog eens opgedeeld in twee groepen.

De donkere groep illustreert het aandeel benutte differentiatiemogelijkheden die voortvloeien uit verdragswijzigingen, de constitutionele differentiatie. We zien dat constitutionele differentiatie de dominante vorm van differentiatie is bij de meest gedifferentieerde lidstaten Denemarken (19.5%), het Verenigd Koninkrijk (19.5%) en Ierland (8.5%), alsook bij Zweden (2%). Bij de andere lidstaten speelt deze vorm van differentiatie amper een rol. De *founding fathers* van de EU zijn enkel constitutioneel gedifferentieerd. Ze kunnen onmogelijk instrumenteel gedifferentieerd zijn omdat ze nooit tot de EU toegetreden zijn.

De gearceerde groep illustreert het aandeel benutte differentiatiemogelijkheden die het gevolg zijn van een uitbreiding van de EU. We zien dat de grootste percentages van instrumentele differentiatie bij grotere EU-landen, zoals Spanje (2%) en Polen (2%), terug te vinden zijn. Ook Ierland (3.5%), Denemarken (2.5%) en het Verenigd Koninkrijk (2.5%) zijn hier meer gedifferentieerd dan andere lidstaten.

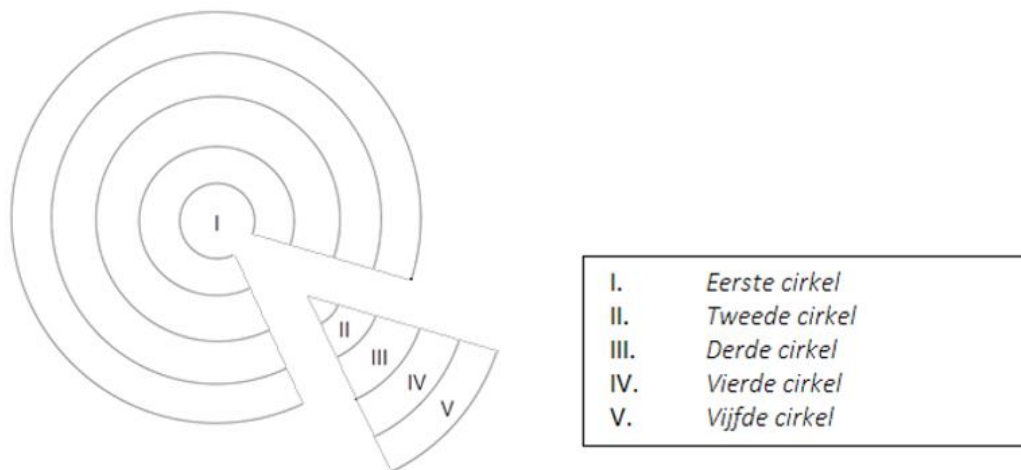
²⁵ Voor de berekeningswijze en de data, zie figuur 4 in de bijlage

2. FOCUS OP DE CONCENTRIC CIRCLES MODELLEN

Bij het tweede punt binnen dit hoofdstuk wordt de focus verengd naar de bestaande *concentric circles* modellen. Er wordt een overzicht gegeven van de reeds ontwikkelde modellen in **tabel 6**. De verschillende modellen worden elk nog eens afzonderlijk gesitueerd en toegelicht. Hierdoor kunnen enerzijds de bruikbare elementen voor de toepassing van het eigen model geïdentificeerd worden, en worden anderzijds de tekortkomingen van deze originele *concentric circles* modellen blootgelegd.

Een *concentric circles* model kan omschreven worden als een model van gedifferentieerde integratie, waarbij de EU uit verschillende lagen bestaat. Binnen deze lagen bevinden er zich landen met een bepaalde mate van integratie binnen de EU-structuren. De laag die het dichtst bij de kern van de EU ligt, bestaat uit landen die volledig geïntegreerd, en dus niet gedifferentieerd, zijn. Gradueel neemt de differentiatie toe naarmate de lagen verder van de kern verwijderd liggen. Hoe verder van de kern verwijderd, des te minder de kern een aantrekkingskracht uitoefent en hoe minder de landen dus gebonden zijn aan EU-regelgeving. In **figuur 7** worden *concentric circles* modellen visueel voorgesteld.

Figuur 7 : Visuele voorstelling van *concentric circles* modellen van gedifferentieerde integratie

De inclusie van Noorwegen binnen dit model is dus mogelijk, omdat een limiet op het aantal cirkels niet nader gedefinieerd wordt, en er evenmin benadrukt wordt dat dit model exclusief voor lidstaten zou zijn. Hier wordt de deur voor inclusie van niet-lidstaten dus opgehouden. In principe kunnen zelfs landen die totaal geen affiliatie met de EU hebben in dit model geïntegreerd worden.

De *concentric circles* modellen kennen een ietwat vreemde voorgeschiedenis. Anders dan ieder model dat in deze literatuurstudie reeds besproken werd, is het *concentric circles* idee vanuit politieke hoek gelanceerd. Alle eerder behandelde modellen zijn het gevolg van een academisch initiatief. De *concentric circles* modellen zijn ook meer dan 25 jaar oud. Daarmee zijn ze ouder dan het model van Stubb (1996) en meer dan twintig jaar ouder dan de eerste achtervolgers (Lavenex, 2011; Holzinger & Schimmelfennig, 2012). Het frappante aan deze modellen is dat ze nooit een wetenschappelijk uitwerking gekregen hebben, laat staan empirisch getest zijn. Het zijn dus stuk voor stuk prescriptieve modellen, gelanceerd van op het hoogste politieke niveau om een antwoord te bieden op de, op dat moment nog, toekomstige toename in heterogeniteit binnen de EU.

Tabel 6: Overzicht *Concentric circles* modellen

<i>Auteur</i>		<i>1^e cirkel</i>	<i>2^e cirkel</i>	<i>3^e cirkel</i>	<i>4^e cirkel</i>
Mitterrand	1989	Europese Gemeenschap	Niet-lidstaten met nauwe economische banden	Oost-Europese staten en Sovjetlanden	
Delors	1990	Federale kern	EER	Associatieakkoorden	Akkoorden van confederale aard
Balladur	1994	Harde kern	Middenveld met minder politieke en economische integratie	Buitenrand bestaande uit niet-lidstaten met economische- en veiligheidsbanden	
Schäuble & Lamers	1994	Kern bestaande uit enkele lidstaten die een federale politieke unie vormen	Andere lidstaten	Niet-lidstaten die aan enkele beleidsdomeinen deelnemen	
Lavenex (zie III.1.1.B.)	2011	• Volledig EU AC • Harmonisatie wetgeving • Rechterlijke supervisie • Participatie in EU wetgeving • Geen parallelle structuren • Supranationaal	• Partieel EU AC • Approximatieve wetgeving • Politieke supervisie • Lidmaatschap/ observer status in comités en agentschappen • Inclusie in EU-initiatieven en regionale structuren • Intergouvernementeel en supranationaal	• Punctueel EU AC • Informatief • Geen supervisie • Associatieakkoorden met agentschappen • Inclusie in onafhankelijke regionale en/of multilaterale structuren • Intergouvernementeel	Geen associatie met EU

- *Het concentric circles model van Mitterrand (1989) en van Delors (1990)*

Het eerste model werd door toenmalig Frans premier, François Mitterrand, in 1989 voorgesteld (Nuttall, 2000, p.44). Het is belangrijk om dit voorstel te kaderen binnen de gebeurtenissen van die tijd. Mitterrand ontwikkelde dit model om een antwoord te bieden op de vraag hoe de toenmalige Europese Gemeenschap (EG) zich verder zou moeten ontwikkelen. Vandaag de dag weten we hoe de overgang van de EG naar een EU en de pijlerstructuur, met het verdrag van Maastricht in 1992, concreet in zijn werk is gegaan. Maar toentertijd werden links en rechts voorstellen gedaan over hoe de toekomst van de EG er zou moeten gaan uitzien, en het *concentric circles* model van Mitterrand was één zo'n voorstel.

Het model bestaat uit een kern, waarbinnen de bestaande lidstaten van de EG zitten, die gebonden zijn door de vastgelegde Europese regelgeving en budgettering. De volgende cirkel bestaat uit de Europese landen die al vergevorderde economische banden met de landen van de EG hadden, zonder daarbij lidstaten te zijn. Mitterrand dacht hierbij specifiek aan de landen van de EFTA. De derde en laatste cirkel bestaat uit landen uit centraal en Oost-Europa en de voormalige Sovjetunie. Dit model zou de blauwdruk moeten worden van een Europese confederatie, waarbij staats- en regeringsleiders elkaar drie tot viermaal per jaar zouden ontmoeten.

Het model stuitte al snel op tegenkanting. Vanuit Europese hoek werd er vooral gestruikeld over het voorstel van een 'confederatie'. Voor federalisten zoals Delors had dit een te intergouvernementele ondertoon. De Oost-Europese landen zagen dit model dan weer als een strategie om hen niet tot de kern van de Unie te laten doordringen.

De voorzitter van de EC, Jacques Delors, had een Europese versie van het concentrische cirkels model ontwikkeld. Dit model was minder reformistisch ingesteld dan dat van Mitterrand. De eerste cirkel zou bestaan uit een federale kern. Voor de tweede cirkel zag Delors de nood aan een nieuw kader voor de EFTA-lidstaten. Dit kader zou er in 1994 komen in de vorm van de EER-overeenkomst. De derde cirkel bestaat uit landen die bepaalde associatieakkoorden met de EG hadden afgesloten, zoals Turkije. De vierde en laatste cirkel bestond uit landen die akkoorden van confederale aard met de EG hadden afgesloten.

Wat opvalt aan deze eerste twee modellen, is dat er geen sprake is van differentiatie onder de lidstaten. De eerste cirkel bestaat uit een brede, federale kern van (originele) lidstaten. De tweede cirkel bestaat uit niet-lidstaten die economische wortels delen met de lidstaten. De differentiatie manifesteert zich dus niet binnen de lidstaten zelf, maar wel binnen hun onmiddellijke invloedssfeer. Wat belangrijk is voor dit onderzoek is dat zowel Mitterrand als Delors een onderscheid maken tussen de niet-lidstaten die tot de EFTA behoren, en andere niet-lidstaten met een associatie met de EU, waarbij de EFTA-lidstaten met hun economische affiliatie doorheen de EER-overeenkomst dicht bij de kern worden geplaatst dan andere niet-lidstaten.

- *Het concentric circles model van Balladur (1994)*

De distinctie onder lidstaten kwam wel voor de eerste keer ter sprake bij het model ontwikkeld door Balladur (Koenig, 2015). In 1994 was Édouard Balladur Frans premier onder het presidentschap van Mitterrand. Hij sprak als eerste over een distinctie tussen lidstaten, waarbij de eerste cirkel bestond uit een harde kern van lidstaten die samen richting een gemeenschappelijke munteenheid, wetgeving en een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid (GBVB) zouden groeien. Deze groep bestaat uit federalistisch ingestelde lidstaten zoals Duitsland, Frankrijk en de Benelux (The Economist, 1994).

De tweede cirkel zou dan bestaan uit de andere lidstaten van de EU, die buiten de regeling rond een gemeenschappelijke munteenheid vallen. Deze landen zijn onder andere het Verenigd Koninkrijk, Italië en Spanje. Deze landen, in de periferie van de EU, zouden min of meer dezelfde verplichtingen opgelegd krijgen vergelijkbaar met hun positie toentertijd, met verplichtingen op het gebied van het gemeenschappelijke landbouwbeleid, de ééngemaakte markt en het cohesiefonds. Deze landen krijgen de kans om tot de 1e cirkel toe te treden wanneer ze dit wensen. We zien dus een eerste keer het *concentric circles* model toegepast worden om differentiatie binnen de EU zelf te faciliteren.

Een laatste, buitenste cirkel bestaat uit toekomstige lidstaten, staten die de intentie hebben om in de nabije toekomst tot de EU toe te treden maar op dit moment nog niet meteen over de middelen daartoe beschikken. Voorbeelden hiervan zijn de Oost-Europese landen, die na het einde van de Koude Oorlog een toenadering tot de EU zochten. De banden tussen de kern van de EU en deze groep landen zouden niet verder reiken dan economische en veiligheidsbanden.

De opsplitsing onder lidstaten van de EU was, in functie van het ontwikkelen van het eigen *concentric circles* model, een serieuze sprong voorwaarts omdat differentiatie tussen lidstaten onderling hier een eerste keer ter sprake kwam. De afbakening van de buitenste cirkel zet in vergelijking met de modellen van Mitterrand en Delors dan weer een stap terug. Balladur dacht dat alle landen die economische banden hadden met de EU, de EFTA-landen in het bijzonder, tijdens de toetredingsonderhandelingen van 1994 zouden toetreden tot de EU zelf, en dat de 2^e cirkel zoals ze door Mitterrand en Delors omschreven werd dus overbodig was. De realiteit was echter dat Oostenrijk, Finland en Zweden wel de overstap van de EFTA naar de EU maakten, maar dat IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland opteerden om binnen de EFTA te blijven.

- *Het concentric circles model van Schäuble & Lamers (1994)*

Het laatste *concentric circles* model dat hier ter sprake komt werd in 1994 door de CDU/CSU politici Karl Lamers en huidig Duits minister van financiën Wolfgang Schäuble ontwikkeld (Holzinger & Schimmelfennig, 2012). Het komt sterk overeen met het model van Balladur, in die zin dat ook hier de differentiatie tussen lidstaten niet vergeten wordt. De opdeling tussen de lidstaten is dan ook min of meer hetzelfde, al zijn Schäuble en Lamers hierin iets vager dan Balladur. Zo bestaat de eerste cirkel wel nog steeds uit de kernlidstaten die een federale politieke unie vormen, maar is de tweede cirkel samengesteld uit 'andere' lidstaten. De derde en laatste cirkel bestaat, zeer breed, uit niet-lidstaten die wel deel uitmaken van enkele Europees geregelde beleidsdomeinen.

3. OPSTELLEN EIGEN CONCENTRIC CIRCLES MODEL

Nu we voldoende vertrouwd zijn met de modellen rond gedifferentieerde integratie, en ook begrijpen hoe de *concentric circles* modellen van gedifferentieerde integratie opgebouwd zijn, kan er op zoek gegaan worden naar de concrete invulling van het eigen model.

Hiervoor moet allereerst aan de hand van de bevindingen in de eerdere literatuurstudies rond gedifferentieerde integratie op zoek gegaan worden naar de eigenschappen van de verschillende vormen van differentiatie. Deze parameters van differentiatie zullen een grote rol spelen in de afbakening van de verschillende cirkels, en welke de gradaties van deze parameters zullen zijn tussen de verschillende cirkels onderling.

Ten tweede moeten ook de cirkels van het model benoemd en omschreven worden. Aan de hand van de *concentric circles* modellen van begin jaren '90 kunnen er meteen bepaalde tendensen gevonden worden, meer bepaald naar welke staten meestal gegroepeerd worden binnen éénzelfde cirkel. Dankzij de bevindingen van Schimmelfennig & Winzen (2014), die de differentiatie binnen de EU per lidstaat aan de hand van twee relevante variabelen weet te categoriseren, kan er een hedendaagse update gegeven worden aan deze cirkels.

1. PARAMETERS

Parameters zijn de variabelen die de eigenschappen van een bepaalde waarde binnen gedifferentieerde integratie bepalen. Rekening houdend met de drie geïdentificeerde perspectieven van de modellen van gedifferentieerde integratie, kunnen sommige variabelen gegroepeerd worden onder eenzelfde parameter. Deze parameters zijn verder gegroepeerd binnen *dimensies* van gedifferentieerde integratie. Voor dit onderzoek zijn er binnen het descriptieve *concentric circles* model van gedifferentieerde integratie drie verschillende dimensies te onderscheiden. Het zijn deze parameters binnen de dimensies die, net zoals bij Holzinger & Schimmelfennig (2012), het DNA van de differentiatie zijn. De parameters van gedifferentieerde integratie zijn de *rijen* van **tabel 7**.

A. Juridische dimensie

Tabel 7.1: Overzicht parameters juridische dimensie

<i>Juridische dimensie</i>	<i>Variabelen</i>		
Lidmaatschap	Ja	Nee	
Overname AC	Volledig	Specifiek	Partieel
Omzetting AC	Harmonisatie	Benadering	

De eerste en misschien ook wel meest voor de hand liggende parameters zijn te vinden binnen de juridische dimensie. Deze dimensie kan omschreven worden als de dimensie waaruit de EU haar rechten put. Ze heeft betrekking op de Europese regelgeving, meer bepaald het AC en de verdragen van de EU, alsook de omzetting en de verplichting tot voorrang op de nationale wetgeving hiervan. Deze dimensie omvat zowel de parameter lidmaatschap tot de EU, waardoor lidstaten bepaalde juridische verplichtingen maar ook privileges verkrijgen, als de parameters overname en omzetting van het AC.

- *Lidmaatschap*

Als dit onderzoek al één ding heeft aangetoond, is het wel dat lidmaatschap tot de EU niet de enige toegangspoort tot Europese integratie is. Net om aan te tonen dat lidmaatschap niet meteen een bepalende parameter is voor Europese integratie, wordt ze in het model geïncorporeerd. Als alleenstaande parameter heeft het maar weinig verklarende waarde, maar in combinatie met de andere parameters biedt het inzicht in de toegang tot een verregaande Europese integratie. Het kan dus aanzien worden als een soort *gatekeeper* en een duidelijke en gemakkelijk te onderscheiden distinctielijn tussen de kernlanden van het *concentric circles* model, waarbij lidstaten altijd in staat zijn om dichterbij de kern van Europese integratie te staan.

- *Overname en omzetting van het AC*

Gedifferentieerde integratie komt bij de overname en omzetting van het AC het duidelijkst tot uiting. Landen die bijvoorbeeld in het bezit zijn van een opt-out binnen een bepaald beleidsdomein, zijn niet langer gebonden tot de Europese regelgeving met betrekking tot dat beleidsdomein. Ook aan de andere kant van het spectrum, bij landen die uitstel bekomen hebben, uit differentiatie zich bij de omzetting van het AC.

De overname van het AC kan *volledig*, *specifiek* of *partieel* zijn. Een volledige overname van het AC impliceert dat er geen differentiatie voorkomt, dat het land dus deel uitmaakt van elk beleidsdomein van de EU en zich engageert om de volledige EU-wetgeving op te volgen.²⁶ Een specifieke overname van het AC wilt dan weer zeggen dat een land in een bepaalde mate gedifferentieerd is, waardoor het enkel volledig gebonden is aan het AC in de beleidsdomeinen waarvan het land deel uitmaakt. Een partiële overname van het AC duidt op een niet-volledige overname, waarbij het land dus de toestemming gekregen heeft om bepaalde EU-wetgeving niet te moeten omzetten.

Ten tweede kan de omzetting ofwel op *harmonisatie*, ofwel op *benadering* gericht zijn (Lavenex, 2011). De omzetting van het AC is gericht op harmonisatie wanneer een land het *voorrangsbeginsel* van EU-wetgeving opvolgt, in die zin dat het EU-recht en het AC altijd voorrang heeft op de nationale wetgeving, en dat de nationale wetgeving dus moet afgestemd (geharmoniseerd) staan op het AC. De omzetting van het AC is daarentegen gericht op benadering wanneer een land een tijdelijk uitstel heeft gekregen bij de overname van het AC. Dit land tracht dan in eerste instantie om de EU-wetgeving rond een bepaald beleidsdomein te benaderen, om de verschillen zo klein mogelijk te houden en de toegang tot deze beleidsdomeinen naar de toekomst toe wel haalbaar te maken.

B. Institutionele dimensie

Tabel 7.2: Overzicht parameters institutionele dimensie

<i>Institutionele dimensie</i>		<i>Variabelen</i>	
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig	Gering	
Beleidsbepalende bevoegdheid	Volledig	Specifiek	Geen
Beleidsbeslissende bevoegdheid	Volledig	Specifiek	Ondergeschikt

²⁶ EU-wetgeving wordt niet altijd door alle lidstaten perfect en terstond uitgevoerd. In dergelijke gevallen wordt gesproken van een implementatiedeficit (Vos, 2015, p.165). Daarom werd er geopteerd om het engagement van lidstaten bij de overname en omzetting van het AC te benadrukken, niet de uiteindelijke implementatie.

De institutionele dimensie houdt de concrete invloed en inbreng in die een land op Europees geregelde beslissingen kan uitoefenen. Deze invloed is het directe gevolg van de inclusie in de EU-structuren, die op hun beurt dan weer het gevolg van Europees lidmaatschap zijn. Er is dus een sterke samenhang en wisselwerking tussen de juridische en institutionele dimensie. Een sterke institutionele invloed duidt op een grote juridische aanhang.

De institutionele dimensie kan opgedeeld worden in drie verschillende parameters die sterk met elkaar samenhangen. Deze parameters zijn vooral gebaseerd op het werk van Lavenex (2011), Cooper (2015) en Vos (2015). Ze zijn in mindere mate ook op de bestuurskundige fundamenteën van de *input – throughput – output*-legitimiteit gebaseerd (De Rynck et al, 2013, p.32).

- *Beleidsvormende bevoegdheid*

De beleidsvormende bevoegdheid, de *input* zeg maar, kan omschreven worden als de bevoegdheid van een land om initiatief te nemen bij de aanzet tot de vorming van nieuwe EU-wetgeving of EU-beleid. Het is dus met andere woorden de invloed die een land kan uitoefenen om bepaalde zaken op de Europese agenda te plaatsen, zodat de Europese Commissie (EC) het initiatief neemt en richting een aanpassing van de EU-wetgeving zou gaan.

Een eerste gradatie kan onderscheiden worden voor landen die *volledige* beleidsvormende bevoegdheid hebben. Deze landen hebben de gelegenheid om bepaalde items op de politieke agenda te brengen in officiële organen van de EU zoals het Europees Parlement (EP), de Europese Raad en de Raad van Ministers, maar eveneens via verscheidene informele kanalen (Vos, 2015).

Ten tweede zijn er ook landen met een *geringe* mogelijkheid tot beleidsvormende beïnvloeding. Deze landen beschikken niet over de traditionele kanalen van beleidsvormende bevoegdheden. Ze hebben geen plaats bij de officiële organen van de EU. De enige manier waarop ze dus een beleidsvormende invloed kunnen uitoefenen is via informele wegen. Door bijvoorbeeld lobbywerk en informele gesprekken proberen deze landen toch hun inbreng te hebben in de Europese agendasetting.

- *Beleidsbepalende bevoegdheid*

De beleidsbepalende bevoegdheid, of de *throughput*, kan omschreven worden als de mogelijkheid om het beleid te beïnvloeden. Eens een bepaald initiatief op de politieke agenda geplaatst wordt hebben bepaalde landen de mogelijkheid om dit initiatief in een bepaalde richting te sturen. De beleidsbepalende bevoegdheid is dus min of meer de inhoudsbepaling van het initiatief dat op tafel ligt.

De eerste groep landen is, net zoals bij de vorige parameter, in *volledige* mate bevoegd om beleidsbepalend op te treden. Deze landen hebben toegang tot alle relevante kanalen die het initiatief mee vorm kunnen geven. De tweede groep landen bestaat uit landen die slechts in een *specifieke* mate bevoegd zijn. Dit zijn landen die wel volledig kunnen optreden wanneer het een initiatief betreft waarvoor ze onder het Europees geregelde beleidsdomein vallen, maar totaal geen beleidsbepalende bevoegdheid hebben wanneer er geopteerd werd om, bij wijze van opt-out, buiten een bepaald Europees beleidsdomein te vallen. De derde groep landen omvat alle landen die *geen* beleidsbepalende bevoegdheid hebben. Deze groep bestaat uit niet-lidstaten en gedifferentieerde lidstaten die een opt-out hebben in dat specifieke beleidsdomein. Deze landen hebben dus totaal geen mogelijkheid tot het beïnvloeden van het initiatief.

▪ *Beleidsbeslissende bevoegdheid*

De beleidsbeslissende bevoegdheid, of *output*, is de bevoegdheid om mee te kunnen beslissen of het eindproduct al dan niet ingevoerd wordt. Het is dus min of meer de bevoegdheid om over Europese wetgeving te kunnen stemmen. Deze bevoegdheid uit zich onder andere in het EP en de Raad van Ministers.

De eerste groep landen bestaat uit landen die over een *volledige* beleidsbeslissende bevoegdheid beschikken. Deze landen hebben dus de mogelijkheid om over elke uiting van EU-wetgeving te stemmen voor de implementatie. De tweede gradatie is te vinden bij landen die in *specifieke* mate over een beleidsbeslissende bevoegdheid beschikken. Deze landen hebben, net zoals bij de vorige parameter, een volledige beslissingsbevoegdheid over beleid waarvan het deel uitmaakt. Bij beslissingen met betrekking tot beleid waarvoor het over een opt-out beschikt, hebben deze landen dan weer geen beleidsbeslissende bevoegdheid. De derde groep is te vinden bij landen die *geen* beleidsbeslissende bevoegdheid hebben. Dit zijn landen die geen toegang hebben tot de beleidsbeslissende structuren van de EU.

C. *Systemische dimensie*

Tabel 7.3: Overzicht parameters systemische dimensie

<i>Systemische dimensie</i>		<i>Variabelen</i>
Aard differentiatie	Constitutioneel	Instrumenteel
Dynamiek differentiatie	Centrifugaal	Centripetaal

De laatste dimensie is de systemische dimensie. Deze dimensie omvat twee parameters die betrekking hebben op het model van gedifferentieerde integratie zelf. Ze kunnen dus verheven worden boven de andere parameters, in die zin dat ze niet echt parameters zijn die differentiatie bepalen, maar eerder parameters zijn die de verschillende vormen van differentiatie uitleggen.

▪ *Aard van de differentiatie*

De eerste parameter omvat de *aard van de differentiatie*. Dit is in grote mate gebaseerd op de bevindingen van Schimmelfennig & Winzen (2014) en het werk van Stubb (1996) samengevat in **tabel 8**.

Tabel 8: Overzicht aard van differentiatie gebaseerd op Stubb (1996) en Schimmelfennig & Winzen (2014)

Variable geometry: <i>Concentric circles model</i>	
Europe à la Carte Constitutionele differentiatie	Multi-speed Europe Instrumentele differentiatie
• Verdragswijzigingen • Verdieping EU • Permanent (opt-out) • Euroscepticisme en ideologische bezwaren • Bereidheid	• Uitbreiding: toetredingsonderhandelingen • Verwijding EU • Tijdelijk • Economische & Institutionele tekortkomingen • Bekwaamheid

Het *concentric circles* model overkoepelt de twee differentiatiemogelijkheden, het werd door Stubb (1996) nog naast Europe à la carte en Multi-speed Europe geplaatst, maar beide vormen kunnen wel degelijk binnen in het *concentric circles* model gevonden worden.

De aard van de differentiatie kan zowel instrumenteel als constitutioneel van aard zijn. De differentiatie is constitutioneel van aard wanneer lidstaten het omwille van ideologische bezwaren oneens zijn met de verdieping van de bevoegdheden van de EU. Deze lidstaten verkrijgen een permanente vorm van differentiatie, die ook tot op heden altijd in de verdragen werd ingeschreven. De differentiatie is daarentegen instrumenteel van aard wanneer lidstaten, of toekomstige lidstaten tijdens de onderhandelingsgesprekken en dus de verwijding van de EU, omwille van economische of institutionele tekortkomingen een tijdelijke exceptie bekomen om zich te differentiëren van het AC.

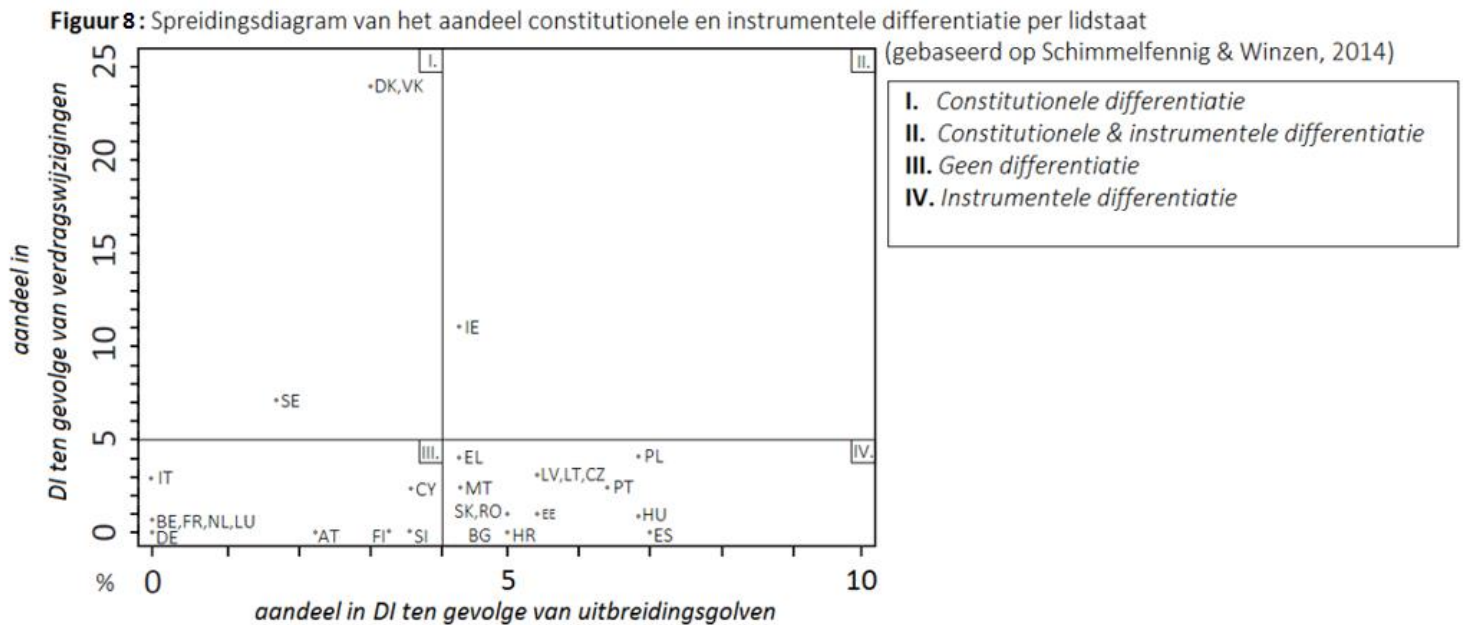
Deze lijn kan ook doorgetrokken worden naar niet-lidstaten die één of andere vorm van affiliatie met de EU hebben. In dit geval worden constitutionele en instrumentele differentiatie verbreed. Constitutionele differentiatie komt voor wanneer een land niet meteen bereid is om in bepaalde beleidsdomeinen tot de EU-structuren toe te treden. Instrumentele differentiatie komt voor wanneer een land niet capabel is om zich meteen aan de opgelegde EU-standaarden van beleid geregeld op het EU-niveau aan te passen.

- *Dynamiek van de differentiatie*

De tweede parameter binnen deze dimensie omvat de *dynamiek van differentiatie*. Een eerste dynamiek is de *centripetale* dynamiek van gedifferentieerde integratie. Dit kan omschreven worden als differentiatie (of het gebrek hieraan) die naar de kern toegroeit. Concreet betekent dit dat er een tendens zou zijn naar meer Europese integratie. De tweede dynamiek is de *centrifugale* dynamiek van gedifferentieerde integratie. Hiermee wordt differentiatie bedoeld die van de kern wegdraait, wat dan weer duidt op een vermindering van Europese integratie.

II. CIRKELS

Nu de parameters om gedifferentieerde integratie in kaart te brengen afgebakend zijn, is het tijd om de *kolommen* van **tabel 7** in te vullen. Aan de hand van de bestaande *concentric circles* modellen en figuur 4 in het werk van Schimmelfennig & Winzen (2014) kunnen de cirkels van het eigen *concentric circles* model afgebakend en ingevuld worden. In het spreidingsdiagram in **figuur 8** wordt differentiatie per lidstaat verdeeld over twee variabelen. Differentiatie ten gevolge van uitbreiding (instrumentele differentiatie) bevindt zich op de *x-as*. Differentiatie ten gevolge van verdragswijzigingen (constitutionele differentiatie) bevindt zich op de *y-as*.²⁷

Het spreidingsdiagram kan opgedeeld worden in vier delen. Het eerste deel (I.) bestaat uit lidstaten die voor ruim 5% constitutioneel gedifferentieerd zijn. Hier vinden we drie van de vier constitutioneel gedifferentieerde lidstaten in terug. Denemarken en het Verenigd Koninkrijk zijn elk ruim 23% constitutioneel gedifferentieerd, terwijl Zweden voor ongeveer 7% constitutioneel gedifferentieerd is. Het tweede deel (II.) omvat de enige lidstaat die zowel meer dan 5% constitutioneel, als meer dan 4% instrumenteel gedifferentieerd is. Ierland is voor 11% constitutioneel en voor 4.2% instrumenteel gedifferentieerd.

Deel drie (III.) omvat alle lidstaten die voor minder dan 5% constitutioneel en minder dan 4% instrumenteel gedifferentieerd zijn. Het zijn lidstaten die zo goed als niet gedifferentieerd zijn. Binnen deze groep zijn de *founding fathers* van de EU terug te vinden, maar ook Oostenrijk, Finland, Cyprus en Slovenië. Duitsland is totaal niet gedifferentieerd. In het geval van België, Frankrijk, Luxemburg en Nederland is de differentiatie 1 op 77. De laatste groep (IV.) omvat alle lidstaten die voor meer dan 4% instrumenteel gedifferentieerd zijn. Dit is de meest omvangrijke groep lidstaten. Polen, Hongarije (elk 6.9%) en Spanje (7%) zijn het meest instrumenteel gedifferentieerd.

²⁷ Voor een overzicht van de berekeningen en data, zie bijlage.

A. Kern

Dit is al meteen een toevoeging op originele *concentric circles* modellen. De oude modellen hielden geen rekening met de instellingen van de EU als absolute kern van het model. In realiteit zien we vandaag de dag de toename in supranationale instellingen die de EU vorm geven. Met onder andere de veranderingen ten gevolge van het verdrag van Lissabon is in vele opzichten nog meer bijgedragen tot de emancipatie van de EU-instellingen.

De EU-instellingen en hun respectievelijke administratieve en executieve organen behoren in feite niet tot een cirkel. Ze zijn de kern, die invloed uitoefenen op (lid)staten die rond hen cirkelen. Ze oefenen een aantrekkingskracht uit die tot de laatste cirkel voelbaar blijft.

B. Eerste cirkel: Kernlidstaten

De eerste cirkel bestaat uit de kernlidstaten van de EU, en is gebaseerd op de gelijkaardige benamingen van de originele *concentric circles* modellen van Delors (federale kern), Mitterrand (Europese Gemeenschap), Balladur en Schäuble & Lamers (Kernlidstaten). Deze cirkel bestaat uit lidstaten die weinig tot niet gedifferentieerd zijn, en komt overeen met groep III. uit figuur 8.

Uit figuur 3, 4 en 6 kan opgemaakt worden dat enkel Duitsland volledig niet-gedifferentieerd is, elke andere lidstaat heeft minstens 1 benutte differentiatiemogelijkheid. Daarom kan, in het verlengde van de afbakening geïdentificeerd in figuur 6, gesteld worden dat kernlidstaten van de EU niet voor meer dan 5% constitutionele en niet meer dan 3.5% instrumentele differentiatie verantwoordelijk zijn.

Tabel 7.4: Overzicht eerste cirkel *concentric circles* model

Parameter	Eerste cirkel: Kernlidstaten
Systemische dimensie	
Aard differentiatie	Geen
Dynamiek differentiatie	Centripetaal
Juridische dimensie	
Lidmaatschap EU	Ja
AC overname	Volledig
AC omzetting	Harmonisatie
Institutionele dimensie	
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig
Beleidsbepalende bevoegdheid	Volledig
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Volledig

De kernlidstaten van de EU zijn de *founding fathers*, aangevuld met Oostenrijk en Finland. Uit de juridische dimensie kan afgeleid worden dat kernlidstaten het AC volledig overnemen, of de intentie hebben om dit te doen, met het doel om de wetgeving te harmoniseren. Sommige kernlidstaten hebben, intentioneel of niet, moeite met de onmiddellijke omzetting van het AC. Hiervoor bestaan bepaalde procedures die in staat zijn om deze discrepantie op te vangen en ze niet te ver te laten drijven (Vos, 2015, p.165).

De institutionele dimensie geeft weer dat deze lidstaten, zoals de naam al doet uitschijnen, in het middelpunt van het institutionele proces van de EU staan. Zowel op het vlak van beleidsvorming, beleidsbepaling als beleidsbeïnvloeding nemen deze lidstaten altijd op de voorste rij plaats.

C. Tweede cirkel: Gedifferentieerde lidstaten

De tweede cirkel bestaat uit gedifferentieerde lidstaten. Dit zijn lidstaten die, in overeenstemming met groep I, II en IV uit figuur 8, verantwoordelijk zijn voor meer dan 5% constitutionele en meer dan 3.5% instrumentele differentiatie. Deze cirkel kan verder nog opgedeeld worden in twee afzonderlijke groepen.

De reden waarom deze twee groepen binnen dezelfde cirkel gesitueerd zijn is omdat enkel de aard van de differentiatie verschilt. Beide groepen zijn in even grote mate gedifferentieerd, en moeten dus even ver van de kern verwijderd liggen. De ene groep is niet noodzakelijk meer gedifferentieerd dan de andere, constitutionele differentiatie is geen verdergaande manier van differentiatie dan instrumentele differentiatie.

Tabel 7.5: Overzicht tweede cirkel *concentric circles* model

<i>Parameters</i>	<i>Fringe-lidstaten</i>	<i>Achterophinkende lidstaten</i>
<i>Systemische dimensie</i>		
Aard differentiatie	Constitutioneel	Instrumenteel
Dynamiek differentiatie	Centrifugaal	Centripetaal
<i>Juridische dimensie</i>		
Lidmaatschap EU	Ja	Ja
AC overname	Specifiek	Partieel
AC omzetting	Harmonisatie	Benadering/Harmonisatie
<i>Institutionele dimensie</i>		
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig	Volledig
Beleidsbepalende bevoegdheid	Specifiek	Volledig
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Specifiek	Volledig

Er zijn ook slechts twee *concentric circles* modellen die rekening hielden met interne differentiatie onder de lidstaten. Schäuble & Lamers spraken simpelweg van 'andere lidstaten', Balladur omschreef deze gedifferentieerde lidstaten meer specifiek als een 'middenveld met mindere politieke en economische integratie'. Dit is ook precies wat deze twee groepen zijn, het zijn lidstaten die in mindere mate politiek en economisch in de EU geïntegreerd zijn.

▪ *Fringe-lidstaten*

De eerste groep bestaat uit lidstaten die constitutioneel gedifferentieerd zijn. Dit zijn lidstaten die voor meer dan 5% van de differentiatie ten gevolge van de verdieping van de EU verantwoordelijk zijn. Ze krijgen de naam *fringe*-lidstaten, omdat ze aan de rand van de EU opereren. Ze hebben alle privileges om zich volledig in de EU-structuren te integreren, maar opteren er voor om dit slechts selectief te doen. De dynamiek van de differentiatie van deze lidstaten is dus centrifugaal, omdat ze van een verdergaande mate van Europese integratie door middel van opt-outs zich minder naar de Europese normen moeten conformeren.

Dit heeft zijn effecten op de juridische dimensie. De overname van het AC is slechts specifiek. Dit wilt zeggen dat de lidstaat in kwestie enkel gebonden is aan het AC waarvoor het geen opt-out bezit. Wanneer het een opt-out bezit is de lidstaat vrij om te kiezen of ze al dan niet binnen de EU-structuren voor dat beleidsdomein wilt horen.

Ook binnen de institutionele dimensie laat dit zijn sporen na. Hoewel deze groep lidstaten tijdens de beleidsvorming nog steeds over het volledige gamma beschikt om een initiatief te lanceren of te sturen, hebben ze slechts een specifieke inbreng tijdens de beleidsbepaling en de beleidsbeïnvloeding. Concreet wilt dit zeggen dat deze landen hun privileges verliezen voor dat specifieke beleidsdomein wanneer ze er voor gekozen hebben om buiten de EU-structuren te blijven. Wanneer deze landen echter geopteerd hebben om mee te doen met een bepaald Europees geregeld beleid, dan staan ze op gelijke voet met de kernlidstaten.

▪ *Achterophinkende lidstaten*

De tweede groep is samengesteld uit lidstaten die instrumenteel gedifferentieerd zijn. Dit zijn lidstaten die verantwoordelijk zijn voor meer dan 3.5% van de differentiatie ten gevolge van uitbreiding van de EU. Ze worden achterophinkende lidstaten genoemd omdat deze meest voorkomende vorm van differentiatie slechts tijdelijk van aard is, en meestal bedoeld is als een transitieperiode voor nieuwe lidstaten om aan de hoge standaarden van de EU te voldoen. Deze lidstaten worden dus, hoewel ze wel degelijk gedifferentieerd zijn, minder voor deze differentiatie gestraft en systematisch meer geïncorporeerd binnen de EU structuren.

De aard van deze vorm van differentiatie is, anders dan dat bij *fringe*-lidstaten het geval is, centripetaal van aard. Dit wilt zeggen dat deze initieel gedifferentieerde lidstaten naar meer EU-integratie toegroeien. Deze lidstaten zijn op dit punt in de tijd nog gedifferentieerd, maar zullen ooit niet langer gedifferentieerd zijn.

Deze reflectie zien we ook terugkeren bij de juridische dimensie. De AC overname is slechts partieel. Dit wilt zeggen dat de lidstaten niet verplicht worden om meteen de volledige Europese wetgeving over te nemen, maar dat ze slechts moeten conformeren in bepaalde beleidsdomeinen en dat de andere op een later tijdstip zullen volgen. Ten tweede is de omzetting van het AC gericht niet gericht op harmonisatie. In sommige gevallen is het in een vroegtijdig stadium voldoende om het AC te benaderen door gelijkaardige wetgeving in te voeren, die op cruciale punten verschilt, maar al de goede richting uitgaat in functie van een toekomstige harmonisatie.

Tijdens de institutionele dimensie worden achterophinkende lidstaten, anders dan dat bij *fringe*-lidstaten het geval is, wel degelijk volledig en op gelijke voet met de kernlidstaten binnen de EU geïntegreerd. Ze krijgen volledige invloed in het beleidsvormende, beleidsbepalende en beleidsbeslissende proces, zelfs wanneer het over EU-initiatieven gaat waarvoor ze zelf niet, of niet volledig, geïntegreerd zijn. Deze overwaarding heeft als doel om de achterophinkende lidstaat zo snel mogelijk vertrouwd te laten worden met de werking van de EU, waardoor de differentiatie ook minder lang zal standhouden.

D. Derde cirkel: Quasi-lidstaten

De derde cirkel van het *concentric circles* model bestaat uit niet-lidstaten die toch een bepaalde, en verregaande, affiliatie met de EU hebben. Deze landen worden, in overeenstemming met de bevindingen van de inleidende literatuurstudie rond Noorwegen en de EU, *Quasi*-lidstaten genoemd.

Ook de originele modellen van gedifferentieerde integratie wisten deze landen een plaats te geven. Mitterrand sprak over 'niet-lidstaten met nauwe economische banden', Balladur had het over een 'buitenrand bestaande uit niet-lidstaten met economische- en veiligheidsbanden', en Delors sloeg in 1990 de nagel op de kop met een verwijzing naar een nieuw omvattend kader voor deze landen met een economische affiliatie, namelijk de EER.

Tabel 7.6: Overzicht derde cirkel *concentric circles* model

Parameter	Derde cirkel: Quasi-lidstaten
Systemische dimensie	
Aard differentiatie	Constitutioneel
Dynamiek differentiatie	Centripetaal
Juridische dimensie	
Lidmaatschap EU	Nee
AC overname	Specifiek
AC omzetting	Harmonisatie
Institutionele dimensie	
Beleidsvormende bevoegdheid	Gering
Beleidsbepalende bevoegdheid	Geen
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Ondergeschikt

Deze landen zijn, net zoals *fringe*-lidstaten, constitutioneel gedifferentieerd. Het zijn dus landen die wel degelijk in staat zouden zijn om tot de EU toe te treden, zonder hiervoor zelfs gedifferentieerd te hoeven zijn, maar simpelweg niet de wens noch de intentie hebben om het lidmaatschap aan te vragen. Anders dan dat bij *fringe*-lidstaten het geval is, groeien deze landen wel degelijk naar de EU toe.

Ook binnen de juridische en de institutionele dimensie wordt deze vorm van affiliatie goed geïllustreerd. Binnen de juridische dimensie is de overname van het AC slechts specifiek, en beperkt het zich tot de aangegane overeenkomst tussen de EU en het land in kwestie. Anderzijds is de overname van het AC wel gericht op een harmonisatie, de EU-wetgeving krijgt meteen voorrang op de nationale wetgeving. Deze landen moeten zich dus gaan conformeren naar de EU-normen, hoewel ze wel degelijk buiten de EU staan. De institutionele dimensie illustreert de onmondigheid die deze landen hebben. *Quasi*-lidstaten hebben geen beleidsbepalende bevoegdheid, ze werken dus niet mee aan de opstelling van de EU-wetgeving. Ze hebben slechts in geringe mate toegang tot de initiëring van EU-wetgeving, en deze kanalen zijn vooralsnog informeel van aard. Ook bij de ultieme stemming hebben deze landen een ondergeschikte positie. Vaak verkeren ze zelfs niet in de positie om te stemmen. In selecte gevallen, en afhankelijk van de overeenkomst, kunnen ze over bepaalde zaken wel mee beslissen.

E. Vierde cirkel: Invloedssfeer

De laatste cirkel van het *concentric circles* model bestaat uit landen uit de Europese invloedssfeer. Dit zijn landen die geen lid zijn van de EU, in mindere mate geaffilieerd zijn dan quasi-lidstaten, maar wel degelijk enkele vormen van affiliatie met de EU hebben. Mitterrand situeerde deze landen specifiek in Oost-Europa en het voormalige Sovjetblok. Delors sprak dan weer over landen waar de EU associatieakkoorden mee deelt.

Tabel 7.7: Overzicht vierde cirkel *concentric circles* model

Parameter	Vierde cirkel: Invloedssfeer
Systemische dimensie	
Aard differentiatie	Instrumenteel
Dynamiek differentiatie	Centripetaal/-fugaal
Juridische dimensie	
Lidmaatschap EU	Nee
AC overname	Specifiek
AC omzetting	Benadering
Institutionele dimensie	
Beleidsvormende bevoegdheid	Gering
Beleidsbepalende bevoegdheid	Geen
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Geen

Delors geeft inderdaad een bruikbaar concept om de invloedssfeer mee af te bakenen. Hoewel de invloedssfeer niet beperkt is tot landen die associatieakkoorden met de EU hebben, kunnen deze associatieakkoorden misschien wel als de grens tussen *quasi*-lidstaten en de invloedssfeer gezien worden. Vandaag kan gesteld worden dat deze cirkel zich vooral, maar niet uitsluitend, geconcentreerd heeft rond het Europese nabuurschapsbeleid.

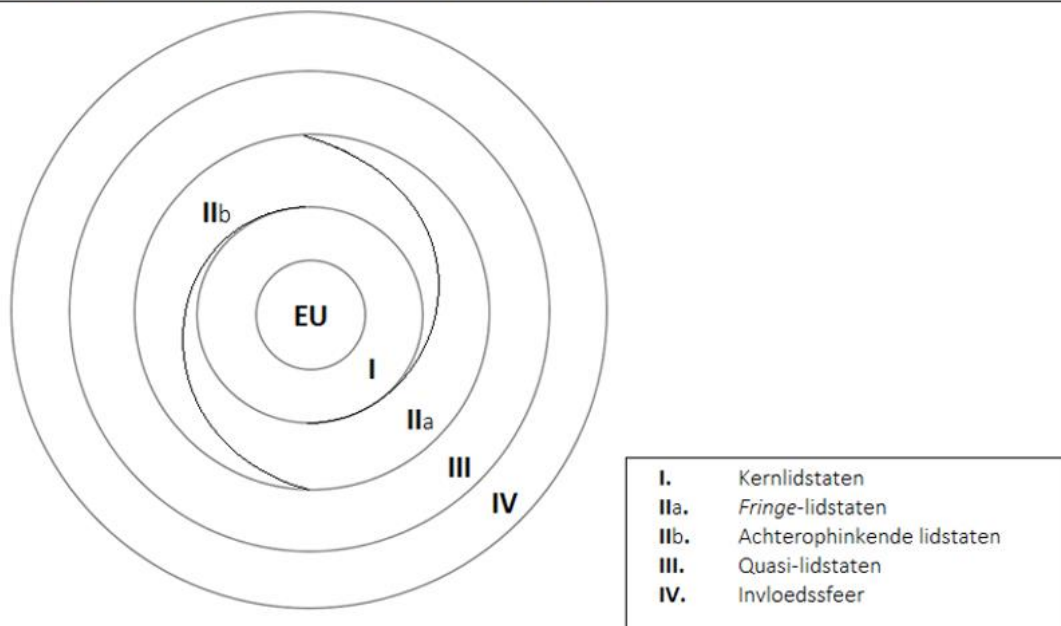
De invloedssfeer is ook minder afgebakend en meer gefragmenteerd dan de voorgaande cirkels. De dynamiek van de differentiatie kan zowel centripetaal als centrifugaal zijn. Soms zijn er langdurige statische pauzes vooraleer deze dynamieken opnieuw duidelijk zijn, en in sommige gevallen wisselen deze dynamieken elkaar ook af.

Ook binnen de juridische en institutionele dimensie is dit voelbaar. De juridische dimensie is meer gericht op de benadering van de EU-normen, en de toepassingen zijn ook vaak te vinden in specifieke beleidsdomeinen waarbinnen de EU en het land in kwestie samenwerken. De institutionele dimensie illustreert dat de landen uit de invloedssfeer totaal geen gelegenheid hebben om zich te bemoeien met de processen binnen de EU-structuren.

III. CONCENTRIC CIRCLES MODEL

Alle cirkels van het *concentric circles* model (kolommen) alsook de beschrijvende parameters van gedifferentieerde integratie (rijen) kunnen in één tabel worden samengevoegd **tabel 7**. Visueel kan het eigen *concentric circles* model voorgeteld worden in **figuur 9**. Dit is het afgewerkte product van de uitvoerige literatuurstudie rond gedifferentieerde integratie. Het model is nu klaar om concreet toegepast te worden.

Figuur 9: Finale versie van het eigen ontwikkelde *concentric circles* model

Tabel 7: *Eigen concentric Circles Model*

<i>Parameters</i>	<i>1e cirkel: Kernlidstaten</i>	<i>Fringe-lidstaten</i>	<i>2e cirkel: Achterophinkende lidstaten</i>	<i>3e cirkel: Quasi-lidstaten</i>	<i>4e cirkel: Invloedssfeer</i>
<i>Systemische dimensie</i>					
Aard differentiatie	Geen	Constitutioneel	Instrumenteel	Constitutioneel	Instrumenteel
Dynamiek differentiatie	Centripetaal	Centrifugaal	Centripetaal	Centripetaal	Centripetaal/-fugaal
<i>Juridische dimensie</i>					
Lidmaatschap EU	Ja	Ja	Ja	Nee	Nee
AC overname	Volledig	Specifiek	Partieel	Specifiek	Specifiek
AC omzetting	Harmonisatie	Harmonisatie	Benadering/Harmonisatie	Harmonisatie	Benadering
<i>Institutionele dimensie</i>					
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig	Volledig	Volledig	Gering	Gering
Beleidsbepalende bevoegdheid	Volledig	Specifiek	Volledig	Geen	Geen
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Volledig	Specifiek	Volledig	Ondergeschikt	Geen

V. TOEPASSINGEN

Nu het *concentric circles* model in voldoende mate is uitgewerkt, en er een eigen interpretatie aan gegeven is die de inclusie van Noorwegen binnen het model mogelijk maakt, is het tijd om het eigen model concreet toe te passen. Allereerst zal de Noorse casus toegepast worden binnen het eigen ontwikkelde *concentric circles* model. Daarna volgt een tweede toepassing, waarbij de Noorse casus zal vergeleken worden met de situatie van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk.

1. CASESTUDY ANALYSE VAN NOORWEGEN

Tijdens de inleidende literatuurstudie rond de relatie tussen Noorwegen en de EU is er reeds ingegaan op de inhoud van de onderlinge relatie. Deze casestudy analyse houdt zich hier dus ook niet mee bezig. Waar deze toepassing op inspeelt zijn de verschillende dimensies van gedifferentieerde integratie, en hoe de parameters in de realiteit bij de onderlinge relatie tussen Noorwegen en de EU vorm krijgen.

De lay-out en opbouw van dit hoofdstuk zijn gelijkaardig aan hoofdstuk drie van deel IV. In **tabel 9** wordt de Noorse casus geïntegreerd in het *concentric circles* model, met daarbij concrete voorbeelden van de manier waarop de parameters van gedifferentieerde integratie zich manifesteren.

Tabel 9: *Concentric circles* model toegepast op de Noorse casus

<i>Parameters</i>	<i>3e cirkel: Quasi-lidstaten</i>	<i>Noorwegen</i>
<i>Systemische dimensie</i>		
Aard differentiatie	Constitutioneel	<i>Euroscepticisme, Welvaartspeil</i>
Dynamiek differentiatie	Centripetaal	<i>Groei naar EU-integratie sinds 1994 – vandaag 74 onderlinge afspraken</i>
<i>Juridische dimensie</i>		
Lidmaatschap EU	Nee	
AC overname	Specifiek	<i>EER, Schengen</i>
AC omzetting	Harmonisatie	<i>Vorrangsbeginnsel, art. 26 GW</i>
<i>Institutionele dimensie</i>		
Beleidsvormende bevoegdheid	Gering	<i>EU programma's en agentschappen</i>
Beleidsbepalende bevoegdheid	Geen	
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Ondergeschikt	<i>Enkele comitologie-comités</i>

I. CIRKEL

Noorwegen kan gecategoriseerd worden onder de *quasi*-lidstaten. Dit is de groep niet-lidstaten die, ondanks hun niet-lidmaatschap tot de EU, wel in een verregaande mate met de EU over tal van Europese beleidsdomeinen binnen de EU-structuren weten samen te werken.

II. PARAMETERS

Voor er parameter per parameter een invulling van de Noorse situatie volgt, moet eerst een overkoepelende opmerking gegeven worden. Het Noorse democratisch deficit, waarrond de tweespalt binnen de academische literatuur over de relatie tussen Noorwegen en de EU zich situeert, is een duidelijk voorbeeld van het onevenwicht tussen de juridische en de institutionele dimensies.

Noorwegen heeft een hoge graad van juridische integratie. Het is verplicht om de relevante Europese wetgeving binnen het gebonden beleid over te nemen, en dat beleid heeft ook voorrang op de nationale wetgeving. Op die manier komen *quasi*-lidstaten overeen met lidstaten van de EU. Noorwegen heeft echter een lage graad van institutionele integratie, waardoor er weinig gelegenheid is om de doelstellingen en wetgeving van de EU te beïnvloeden.

A. Juridische dimensie

▪ AC overname

Volgens het eigen *concentric circles* model nemen *quasi*-lidstaten *specifiek* het AC over. Ook bij Noorwegen is dit het geval. Kort door de bocht wilt dit dus zeggen dat *quasi*-lidstaten enkel EU-wetgeving overnemen waarvoor het valt onder een bepaald Europees geregeld beleidsdomein. Het voorbeeld bij uitstek voor Noorwegen, en bij uitbreiding ook zo goed als alle andere *quasi*-lidstaten, is de EER-overeenkomst rond de ééngemaakte Europese markt. Alle wetgeving hierrond wordt volledig overgenomen, terwijl Noorwegen niet gebonden is tot andere economische dimensies van de EU, pakweg de wetgeving rond het landbouw- en visserijbeleid.

▪ AC omzetting

De omzetting van het AC is gericht op een volledige harmonisatie. Dit houdt de omzetting van de nationale wetgeving en het voorrangsbeginsel van de EU in. Hier kan wel een kanttekening bij geplaatst worden. In Noorwegen is volgens de grondwet in §26 vastgesteld dat nieuwe rechtsverplichtingen onder de EER-overeenkomst eerst aan het nationale parlement ter instemming moeten worden voorgelegd (NOU, 2012, p.885).

De impact van deze *failsafe* moet toch wat genuanceerd worden. Sinds 1992 zijn er 287 afzonderlijke stemmingen geweest, waarbij 265 unaniem zijn aanvaard en de overige 22 met ruime meerderheid. Dit illustreert dat de werking van de raad van de EER goed is, en dat de EU en Noorwegen qua juridische structuur en preferenties niet zo veel van elkaar verschillen.

B. Institutionele dimensie

Noorwegen maakt deel uit van 12 EU programma's en 26 EU agentschappen (NMFA, 2015, p.25; Emerson et al, 2002). Deze programma's en agentschappen nemen specifieke uitvoerende taken op zich. Het zijn dus organen die pas na het beleidsbeslissingsproces hun opdracht toebedeeld krijgen. Jaar na jaar is er een toename te zien in het aantal programma's en agentschappen waaraan Noorwegen deelneemt, en het is ook de uitdrukkelijke wens en engagement van Noorwegen om stelselmatig binnen meer programma's en agentschappen toegelaten te worden (NOU, 2012, p.867; NMFA, 2014).

- *Beleidsvormende bevoegdheid*

De beleidsvormende bevoegdheid wordt algemeen gezien als de meest kansrijke positie voor een niet-lidstaat om tot de EU-structuren toe te treden (Cooper, 2015, pp.14-17). Noorwegen zet dan ook vooral in op dit deel van de institutionele beleidsvormingsprocedure. In de laatste jaren is hier wel een evolutie te bemerken. De Noorse delegatie wordt meer uitgenodigd en met open armen ontvangen op informele aangelegenheden. Zo hoopt Noorwegen gedurende de eerste cruciale stappen de initiatieven die leiden tot beleidsvorming toch enigszins te beïnvloeden.

De laatste jaren heeft Noorwegen ook meermaals laten blijken dat het niet alleen deel wilt uitmaken van het beleidsvormende proces, maar dat het tevens bij het beleidsbepalende en het beleidsbeslissende proces een rol wilt gaan spelen.

- *Beleidsbepalende en beleidsbeslissende bevoegdheid*

Deze twee parameters worden voor deze toepassing samengevoegd. Noorwegen heeft als niet-lidstaat normaliter geen toegang tot het beleidsbepalende, noch de beleidsbeslissende proces. Een uitzondering hierop kan gevonden worden binnen de Schengen-overeenkomst waar Noorwegen lid van is. Deze overeenkomst werd initieel buiten de EU-structuren afgesloten, en is pas later binnen de EU geïntegreerd. Het gevolg hiervan is dat Noorwegen als lid van de Schengenzone wel voor zaken aangaande het Schengen-Acquis in zaken aangaande FRONTEX en binnen de zogenaamde comitologie-comités vertegenwoordigd wordt (NOU, 2012, 686).²⁸

De bevoegdheid van de comités is in grote mate beperkt tot uitvoeringshandelingen en gedelegeerde handelingen. Deze handelingen passen niet binnen het traditionele kader waarin het wetgevingsproces drie stadia (*input* – beleidsvorming, *throughput* – beleidsbepaling en *output* – beleidsbeslissing) doorloopt. Gedelegeerde- en uitvoeringshandelingen zijn een mengvorm van het beleidsbepalende en beleidsbeslissende proces. In die zin dat de comités de macht toebedeeld krijgen om deze handelingen terzelfdertijd in te vullen en ook door te voeren.

C. Systemische dimensie

- *Aard en dynamiek van de differentiatie*

Noorwegen is heel duidelijk constitutioneel gedifferentieerd. De beweegreden tot de huidige vorm van affiliatie zijn rechtstreeks het gevolg van factoren die ook bij constitutionele differentiatie meespelen. De hoge graad van euroscepticisme die in Noorwegen leeft heeft bijgedragen tot de tweevoudige afwijzing van het lidmaatschap (Saglie, 2000; Skinner, 2012). Voorts heeft een hoog welvaartspeil volgens Schimmelfennig & Winzen (2014, p.367) een invloed op constitutionele differentiatie, al hebben ze dit niet meteen statistisch kunnen aantonen. De differentiaties die Noorwegen wist te bekomen zijn ook duidelijk niet instrumenteel van aard. Ze zijn permanent van aard en zijn niet het gevolg van institutionele tekortkomingen of bekwaamheid. Noorwegen is ook meer naar de EU toegegroeid sinds 1994. Vandaag de dag zijn er 74 onderlinge overeenkomsten tussen Noorwegen en de EU. de dynamiek van de differentiatie is dus centripetaal.

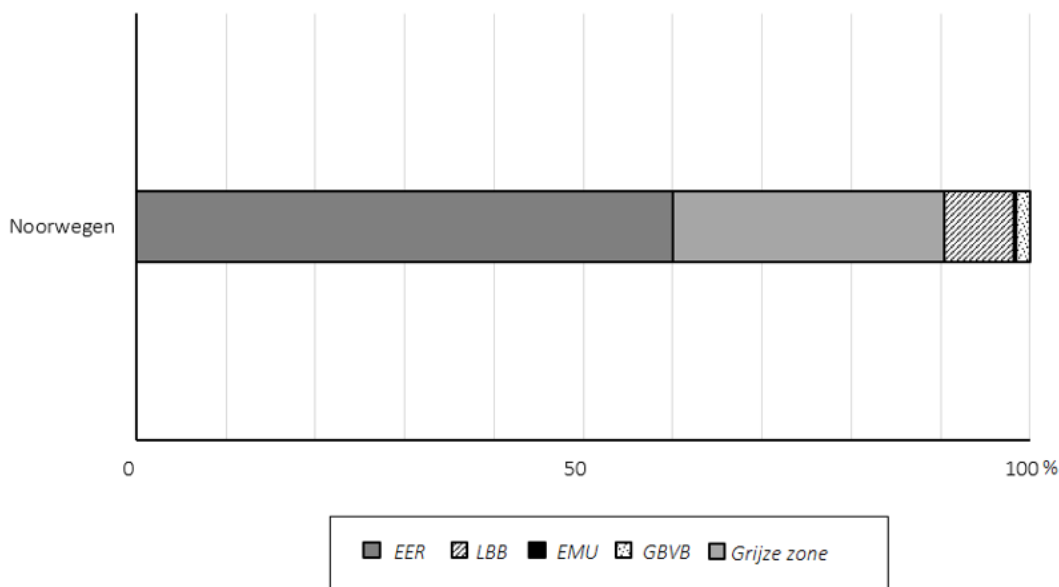
²⁸ Comitologie-comités zijn comités bestaande uit één vertegenwoordiger uit elke lidstaat, die de commissie bijstaat bij het opstellen en invullen van uitvoeringshandelingen en gedelegeerde handelingen (Vos, 2015, pp.169-178).

III. MATE VAN DIFFERENTIATIE

Ten slotte kan de mate van differentiatie van Noorwegen met de EU wel degelijk berekend worden. Het is wel moeilijk vast te stellen, omdat er zo goed als geen duidelijke data beschikbaar is. De berekeningen zijn dus het gevolg van een verzameling van data en berekeningen voortvloeiend uit verschillende secundaire bronnen en eigen zoektochten doorheen databanken. Volgens het NOU-rapport (2012) en Leruth (2013, 2015) is de EER-overeenkomst voor 75% in de EU geïntegreerd.²⁹ Ongeveer 80% van de EER-overeenkomst is vandaag de dag geldend voor Noorwegen, dat is ruim 7500 rechtsakten. 80% van $\frac{3}{4}$ is gelijk aan 60%. De inclusie verzekerd door de EER-overeenkomst zorgt er dus voor dat Noorwegen minimaal voor 60% geïntegreerd is in de legislatieve omkadering van de EU. Bijgevolg is er voor ruim 40% van de overlappende Noorse en Europese wetgeving kans op differentiatie. Dit is de bovengrens van de mate van differentiatie van Noorwegen.

De overige beleidsdomeinen van de EU omvatten dus 25% van de EU-wetgeving. Van deze beleidsdomeinen kan met zekerheid vastgesteld worden dat Noorwegen gedifferentieerd is in het landbouwbeleid, de EMU en het GBVB. Aan de hand van figuur 5 kan afgeleid worden dat het landbouwbeleid 7.7%, de EMU 0.3% en het GBVB 1.6% van de totale hoeveelheid EU-wetgeving omvat.³⁰ De exclusie verzekerd door de differentiatie op het gebied van landbouw, de EMU en het GBVB zorgt er voor dat Noorwegen voor minimaal 9.6% gedifferentieerd is. Dit is de ondergrens van de mate van differentiatie van Noorwegen.

Figuur 10: *Mate van integratie en differentiatie van Noorwegen in de EU*

Deze gegevens worden allemaal geïntegreerd in **figuur 10**. Er kan uiteindelijk uit afgeleid worden dat 30.4% van het legislatieve kader van de EU met betrekking tot de afstemming van Noorwegen op de EU-wetgeving letterlijk een grijze zone is. Het is niet meteen duidelijk of dat de Noorse wetgeving binnen deze grijze zone volledig gedifferentieerd is van de EU-wetgeving, of dat de twee legislatieve kaders enkel verschillen omwille van niet-lidmaatschap. Er kan dus geconcludeerd worden dat Noorwegen minstens voor 60% in de EU geïntegreerd is, en maximum voor 90.4%. Anderzijds is Noorwegen minstens voor 9.6% gedifferentieerd. Het zou dus ook kunnen dat Noorwegen maximaal voor 40% gedifferentieerd is.

²⁹ Zie p. 6

³⁰ Zie p. 17

2. COMPARATIEVE STUDIE

Het tweede luik van de toepassingen zal trachten om *fringe*-lidstaten Denemarken en het Verenigd Koninkrijk te gaan vergelijken met de *quasi*-lidstaat Noorwegen. In **tabel 10** is duidelijk te zien waar Denemarken en het Verenigd Koninkrijk geplaatst kunnen worden binnen het *concentric circles* model, met daarbij concrete voorbeelden van de manier waarop de parameters van gedifferentieerde integratie zich manifesteren.

Tabel 10: *Concentric circles* model toegepast op Denemarken en het Verenigd Koninkrijk

<i>Parameters</i>	<i>Fringe-lidstaten</i>	<i>Denemarken</i>	<i>Verenigd Koninkrijk</i>
<i>Systemische dimensie</i>			
Aard differentiatie	Constitutioneel	Opt-out: · EMU · JHA · GBVB	Opt-out: · EMU · JHA · Schengen · HvGREU
Dynamiek differentiatie	Centrifugaal	Centrifugaal	Centrifugaal
<i>Juridische dimensie</i>			
Lidmaatschap EU AC overname	Ja Specifiek	Ja Opt-in: · Schengen	Ja Opt-in: · Sociaal beleid · EUROPOL
AC omzetting	Harmonisatie	Harmonisatie	Harmonisatie
<i>Institutionele dimensie</i>			
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig	Volledig	Volledig
Beleidsbepalende bevoegdheid	Specifiek	Specifiek	Specifiek
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Specifiek	Specifiek	Specifiek

I. DENEMARKEN

Denemarken bezit vandaag de dag drie opt-outs uit het beleid van de EU. Zo hoeft Denemarken niet deel te nemen aan de EMU, op het gebied van justitie en binnenlandse zaken (JHA), en op het gebied van het GBVB. Deze opt-outs zijn goed voor 17 benutte differentiatiemogelijkheden, oftewel 22% van de totale hoeveelheid differentiatie in de EU (Schimmelfennig & Winzen, 2014).

Voorts had Denemarken ook een opt-out op het gebied van de Schengen-overeenkomst, maar heeft het land er voor geopteerd om tot dit beleid toe te treden, zij het op intergouvernementele basis (Adler-Nissen, 2009, p.64).

II. HET VERENIGD KONINKRIJK

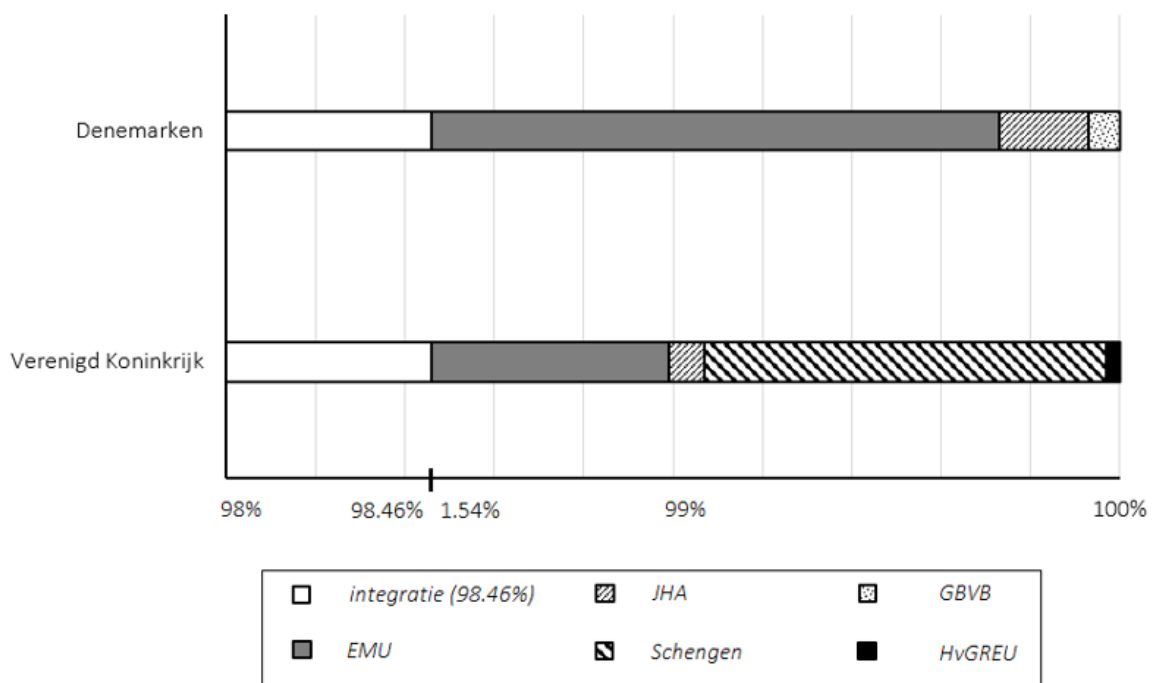
Het Verenigd Koninkrijk heeft vier opt-outs. Net zoals Denemarken bezit het Verenigd Koninkrijk een opt-out uit de EMU en JHA. Daarbij komt ook de opt-out uit de Schengen-zone en het handvest van de grondrechten van de EU (HvGREU). Dit is eveneens goed voor 17 benutte differentiatiemogelijkheden, of zo'n 22% van de totale hoeveelheid differentiatie. 4 opt outs, verantwoordelijk voor 18% van de totale hoeveelheid differentiatie in de EU. 17 benutte differentiatiemogelijkheden.

Het verenigd Koninkrijk had eveneens opt-outs uit het Europese sociale beleid en de politionele en judiciële samenwerking, maar heeft er voor geopteerd om deze opt-outs vooralsnog niet te gebruiken.

Beide *fringe*-lidstaten worden geplaatst in **figuur 11**.³¹ Aan de hand van figuur 4 kan geconcludeerd worden dat Denemarken en het Verenigd Koninkrijk elk verantwoordelijk zijn voor 1.54% van de totale differentiatie in de EU (7%).³² Uit figuur 5 kan het aandeel per beleidsdomein afgeleid worden.³³ Figuur 10 bundelt deze gegevens samen om een totaalbeeld van de differentiatie van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk weer te geven.

Hieruit kan afgeleid worden dat zowel Denemarken als het Verenigd Koninkrijk voor 98.46% geïntegreerd zijn in de EU. Beide lidstaten zijn elk verantwoordelijk voor een aandeel van 1.54% differentiatie in de EU. Het overgrote deel van deze differentiatie is het gevolg van de opt-outs in de EMU. Bij Denemarken bedraagt de opt-out in de EMU maar liefst 82% van alle benutte differentiatiemogelijkheden, bij het Verenigd Koninkrijk is dit 35%, hier spant de Schengen-overeenkomst de kroon met 60%.

Figuur 11 : mate van integratie en differentiatie van DK en VK in de EU (gebaseerd op Schimmelfennig & Winzen, 2014)

Uit deze figuur kan ook opgemaakt worden dat Noorwegen moeilijk kwantitatief met *fringe*-lidstaten Denemarken en het Verenigd Koninkrijk vergeleken kan worden. De cijfers zijn gewoon te verschillend, zelfs al zou Noorwegen op de ondergrens van 9.6% differentiatie met de 1.54% van beide *fringe*-lidstaten vergeleken worden.

Als niet-lidstaat, en dus per definitie minder geïntegreerd in de EU dan lidstaten, kan Noorwegen slechts in beperkte mate met lidstaten vergeleken worden. Noorwegen is bijvoorbeeld niet geïntegreerd op het vlak van het sociaal beleid. Is Noorwegen op het gebied van sociaal beleid dan meer gedifferentieerd dan lidstaten?

³¹ Voor een overzicht van de berekeningswijze, zie bijlage

³² Zie p. 15

³³ Zie p. 17

Ja en nee. Ja, want Noorwegen valt automatisch buiten de EU-structuren en is dus per definitie ook gedifferentieerd van de EU. Nee, want buiten de EU-structuren vallen duidt niet noodzakelijkerwijs op differentiatie. Misschien verschilt de Noorse wetgeving rond sociaal beleid niet van de Europese, al is ze niet specifiek hierop afgestemd, omdat Noorwegen als Europese staat qua beleidsvisie met de EU overeenstemt.

Op dit moment is Noorwegen dus veel meer gedifferentieerd. Moest Noorwegen nu echter, bij wijze van denkoefening, pakweg morgen tot de EU toetreden zonder iets aan de onderlinge relatie aan te passen, zou het maar drie opt-outs verkrijgen (EMU, GBVB, Landbouwbeleid). Dit is minder dan Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Het is dus waarschijnlijk dat Noorwegen, moest het onder de huidige vorm een lidstaat van de EU worden, minder dan 17 benutte differentiatiemogelijkheden zou hebben, en dus minder gedifferentieerd zou zijn dan deze twee *fringe*-lidstaten.

Hoewel Noorwegen dus moeilijk kwantitatief met Denemarken en het Verenigd Koninkrijk vergeleken kan worden lukt dit wel beter kwalitatief, door te gaan kijken naar de gelijkenissen en de verschillen onder de parameters van gedifferentieerde integratie.

III. VERGELIJKING MET NOORWEGEN

A. Gelijkenissen met Noorwegen

▪ Aard van de differentiatie

Zowel in het geval van *fringe*- als *quasi*-lidstaten is de differentiatie constitutioneel van aard. Dit betekent dat de beweegredenen tot differentiatie gedreven worden door Euroscepticisme en bezwaren van ideologische aard. Deze landen zouden kunnen wel tot het beleidsdomein waarvoor het van de norm afwijkt toetreden, maar ze zijn hier niet meteen toe bereid. De differentiatie is ook permanent van aard, dit duidt toch op een sterke positie van deze landen.

▪ Juridische dimensie

Een tweede gelijkenis kan gevonden worden binnen de juridische dimensie. De overname van het AC is specifiek. Dit wilt zeggen dat, wanneer de landen ervoor geopteerd hebben om met de EU samen te werken, het AC in haar totaliteit overgenomen wordt. De overname en omzetting van het AC is ook duidelijk gericht op de harmonisatie van de EU-wetgeving. Dit duidt nogmaals op de capaciteit van deze landen om zich wel degelijk naar de EU-normen te schikken, en dat het eerder een kwestie van bereidheid is dan bekwaamheid wanneer deze landen zich niet wensen te binden aan EU-normen.

B. Verschillen met Noorwegen

▪ Dynamiek van de differentiatie

De dynamiek van de differentiatie is bij Noorwegen centripetaal van aard. Bij Denemarken en het Verenigd Koninkrijk is deze dynamiek eerder centrifugaal van aard. Concreet wil dit zeggen dat Noorwegen naar de EU aan het toegroeien is, terwijl Denemarken en het Verenigd Koninkrijk van een volledige integratie in de EU aan het wegdraaien zijn.

Niet alleen is er dus een bepaalde tendens in de onderlinge relaties van deze landen met de EU waar te nemen, de dynamiek van de differentiatie duidt ook op een bepaalde strategie die de landen met betrekking tot Europese integratie hebben toegepast. Noorwegen heeft er voor geopteerd om buiten de EU te staan.

Wanneer het beleid van de EU dus niet overeenstemt met de doelstellingen van Noorwegen blijft Noorwegen dus buiten de EU-structuren. Wanneer het beleid van de EU echter wel met de Noorse doelstellingen overeenstemt, en deze doelstellingen doeltreffender kunnen worden aangepakt binnen de EU-structuren, dan zal Noorwegen toegang tot dit Europees georganiseerde beleidsdomein zoeken.

Bij Denemarken en het Verenigd Koninkrijk is de omgekeerde situatie het geval. Deze landen hebben in 1973 lidmaatschap tot de EU verworven. Ze worden dus automatisch geïncorporeerd in de EU-structuren. Wanneer de doelstellingen van deze landen dus met het beleid van de EU overeenstemmen, blijven deze landen binnen de efficiënte structuren van de EU opereren. Wanneer echter de doelstellingen van deze *fringe*-lidstaten verschillen van het Europese beleid, dan zullen deze landen zoeken naar een manier om niet binnen de EU-structuren, zij het alleen voor het specifieke beleidsdomein, te vallen.

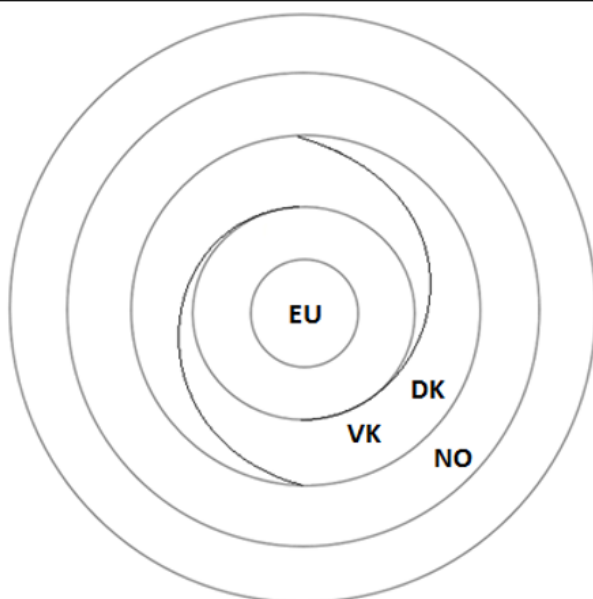
• *Institutionele dimensie*

Het is deze keuze, het al dan niet automatisch tot de EU-structuren behoren en aanpassen wanneer nodig, die het meest voelbaar is bij de institutionele dimensie. Omdat Denemarken en het Verenigd Koninkrijk lid van de EU zijn, beschikken ze automatisch over de institutionele rechten waar alle lidstaten over beschikken. Wanneer ze echter beslissen om niet langer deel uit te maken van een bepaald beleidsdomein, worden ze ook institutioneel uit deze beleidsdomeinen weerhouden.

Bij Noorwegen ligt dit iets anders. Omdat Noorwegen geen lidstaat is van de EU, krijgt Noorwegen automatisch geen toegang tot de institutionele structuren van de EU. Dit is geen enkel probleem wanneer Noorwegen geen deel uit maakt van Europese beleidsdomeinen. Wanneer Noorwegen echter beslist om voor een bepaald beleidsdomein wel met de EU samen te werken, wordt Noorwegen de toegang tot deze institutionele dimensie nog steeds in grote mate ontzegd.

Dit is meteen ook de grootste reden waarom *fringe*- en *quasi*-lidstaten wel degelijk in een verschillende cirkel van het *concentric circles* model terug te vinden zijn. De integratie van deze drie landen in het *concentric circles* model wordt weergegeven in **figuur 12**.

Figuur 12: integratie van NO, VK en DK op het *concentric circles* model van gedifferentieerde integratie

VI. EINDBESCHOUWING

1. CONCLUSIES

In dit onderzoek werd er op zoek gegaan naar de *mate waarin de integratie van niet-lidstaat Noorwegen in de EU vergeleken kan worden met de integratie van gedifferentieerde lidstaten*, en dan meer bepaald met Denemarken en het Verenigd Koninkrijk.

Om deze vraag op te lossen moest eerst en vooral op zoek gegaan worden naar een theoretisch kader dat er in slaagt om Europese integratie voldoende te verbreden zodat de inclusie van niet-lidstaten mogelijk was. Met de theorievorming rond gedifferentieerde integratie is hier een geschikt theoretisch kader voor gevonden. Binnen dit kader zijn er tal van modellen te vinden die trachten om de gedifferentieerde integratie binnen de EU te gaan omschrijven, verklaren en voorspellen.

Inspeland op de leemten in de wetenschappelijke literatuur, en in overeenstemming met de vereisten voor het oplossen van de onderzoeksvraag is er vorm gegeven aan een descriptief model dat er in slaagt om gedifferentieerde integratie vanuit het perspectief van staten te omschrijven. Door het opstellen van dit model kan de onderzoeksvraag als volgt beantwoord worden:

Noorwegen is, als niet-lidstaat, in vergelijkbare mate gedifferentieerd als lidstaten Denemarken en het Verenigd Koninkrijk, in die zin dat de aard van de differentiatie constitutioneel is. In bredere zin kan ook gesteld worden dat zowel *quasi-* als *fringe*-lidstaten constitutioneel gedifferentieerd zijn. Dit wilt zeggen dat Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk gedifferentieerd zijn omwille van ideologische bezwaren, niet omwille van materiële tekortkomingen. De differentiatie manifesteert zich juridisch ook op dezelfde manier: in alle drie de gevallen is de overname van het AC slechts specifiek. Dit wilt zeggen dat *quasi*-lidstaat Noorwegen en *fringe*-lidstaten Denemarken en het Verenigd Koninkrijk het AC volledig overnemen voor het beleid waarbij het binnen de EU-structuren valt.

Tabel 11: Overzicht van de overeenkomsten en verschillen tussen Fringe- en Quasi-lidstaten

<i>Parameters</i>	<i>2e cirkel: Fringe-lidstaten Denemarken & Verenigd Koninkrijk</i>		<i>3e cirkel: Quasi-lidstaten Noorwegen</i>
Systemische dimensie			
Aard differentiatie	Constitutioneel		Constitutioneel
Dynamiek differentiatie	Centrifugaal		Centripetaal
Juridische dimensie			
Lidmaatschap EU	Ja		Nee
AC overname	Specifiek		Specifiek
AC omzetting	Harmonisatie		Harmonisatie
Institutionele dimensie	Opt-in	Opt-out	
Beleidsvormende bevoegdheid	Volledig	Gering	Gering
Beleidsbepalende bevoegdheid	Specifiek	Geen	Geen
Beleidsbeïnvloedingsbevoegdheid	Specifiek	Ondergeschikt	Ondergeschikt

De verschillen zijn van die aard dat zowel de dynamiek van de differentiatie als de institutionele dimensie van de differentiatie bij *quasi*- en *fringe*-lidstaten anders zijn. Noorwegen is in de loop der jaren naar de EU toegegroeid, terwijl de dynamiek bij Denemarken en het Verenigd Koninkrijk net omgekeerd is. Ook op het vlak van institutionele inclusie verschilt Noorwegen van Denemarken en het Verenigd Koninkrijk. Noorwegen heeft als niet-lidstaat enkel een informele toegang tot de beleidsvormende processen van Europese regelgeving. Noorwegen heeft dus geen toegang tot de beleidsbepalende en de beleidsbeïnvloedende processen, zelfs niet wanneer Noorwegen specifiek gebonden is tot de overname van het daaruit voortkomende AC. Denemarken en het Verenigd Koninkrijk genieten, als lidstaten van de EU, wel van toegang tot deze institutionele dimensie wanneer het een beleidsdomein betreft waarvoor beide landen geen opt-out hebben. Van zodra Denemarken of het Verenigd Koninkrijk een opt-out heeft in een bepaald beleidsdomein, zal het land eveneens de toegang tot de institutionele dimensie van desbetreffend beleidsdomein verliezen.

Deze verschillen zijn het directe gevolg van de gekozen integratiestrategie. Noorwegen heeft ervoor geopteerd om buiten de EU te staan. Het valt dus automatisch buiten de EU-structuren. Wanneer de beleidsdoelstellingen van Noorwegen overeenstemmen met die van de EU, én het vallen onder de EU-structuren deze doelstellingen efficiënter doet verlopen, pas dan zal Noorwegen voor dat specifieke beleid toegang tot de EU-structuren trachten te onderhandelen.

Denemarken en het Verenigd Koninkrijk zijn wel lid van de EU. Zij hebben er dus voor geopteerd om automatisch binnen de EU-structuren te staan. Wanneer de beleidsdoelstellingen van Denemarken of het Verenigd Koninkrijk niet overeenstemmen met die van de EU, pas dan zullen Denemarken en het Verenigd Koninkrijk trachten om buiten de EU-structuren voor dat specifieke beleid te vallen.

---

2. SUGGESTIES

Door tijd- en plaatsgebrek zijn er heel wat interessante pistes onbewandeld gebleven. Het was ook niet altijd even makkelijk om betrouwbare data en cijfers te verzamelen uit primaire en secundaire bronnen. In deze sectie worden er suggesties gedaan voor verder onderzoek.

- *Uitgebreide toepassingen binnen het ontwikkelde concentric circles model*

Het ontwikkelde *concentric circles* model beperkt zich niet tot de toepassing van Noorwegen, Denemarken en het Verenigd Koninkrijk alleen. Het is voldoende breed om een uitgebreide waaier van cases op te testen. Dat is ook de reden waarom er niet meteen voorbeelden gegeven zijn bij andere cirkels binnen het model. Ik denk daarbij in de eerste plaats aan niet-lidstaten als Turkije of Zwitserland.

- *Eigen berekeningen en data*

Net omwille van het tijdsgebrek heb ik niet de ruimte gevonden om zelf op zoek te gaan naar cijfers en berekeningswijzen en deze uitgewerkt in het onderzoek. Gelukkig heb ik genoeg secundaire, en in sommige gevallen ook wat primaire data gevonden om de grafieken mee op te bouwen. Moest ik meer tijd hebben gehad zou dit ook het eerste punt op de agenda zijn geweest.

- *Brexit*

Vandaag de dag staat gedifferentieerde integratie meer dan ooit te voren op de Europese agenda, met de zoektocht naar het faciliteren van de wens tot meer politieke vrijheid van het Verenigd Koninkrijk en rond het discussiepunt van een eventuele *Brexit*. De discussie rond de *Brexit* kan niet enkel indirect gelinkt worden aan dit onderzoek en gedifferentieerde integratie, er is ook een directe link met de Noorse casus te vinden. In de aanloop naar de herverkiezingen van David Cameron werd vooral vanuit Britse eurosceptische kampen het idee gelanceerd dat het Verenigd Koninkrijk zou moeten opteren voor een zogenaamde '*Norway Option*', waarbij het Verenigd Koninkrijk haar integratiestrategie met de EU zou kunnen veranderen en daarbij vooral zou moeten kijken naar de manier waarop Noorwegen met de EU geaffilieerd is (North, 2013).

Hoewel dit voorstel al snel door David Cameron van tafel werd geveegd blijft het interessante opzet naar een verder onderzoek, en dan misschien zelfs in bredere zin naar hoe een *Brexit* door de EU in het kader van gedifferentieerde integratie gefaciliteerd zou kunnen worden.

BIJLAGES

AFKORTINGEN BIJ DE FIGUREN

Lidstaten

AT	Oostenrijk	FI	Finland	NL	Nederland
BE	België	FR	Frankrijk	PL	Polen
BG	Bulgarije	HU	Hongarije	PT	Portugal
CY	Cyprus	HR	Kroatië	RO	Roemenië
CZ	Tsjechië	IE	Ierland	SE	Zweden
DE	Duitsland	IT	Italië	SI	Slovenië
DK	Denemarken	LT	Litouwen	SK	Slovakije
EE	Estland	LU	Luxemburg	VK	Verenigd Koninkrijk
EL	Griekenland	LV	Letland		
ES	Spanje	MT	Malta		

Verdragen (datum onderhandeld)

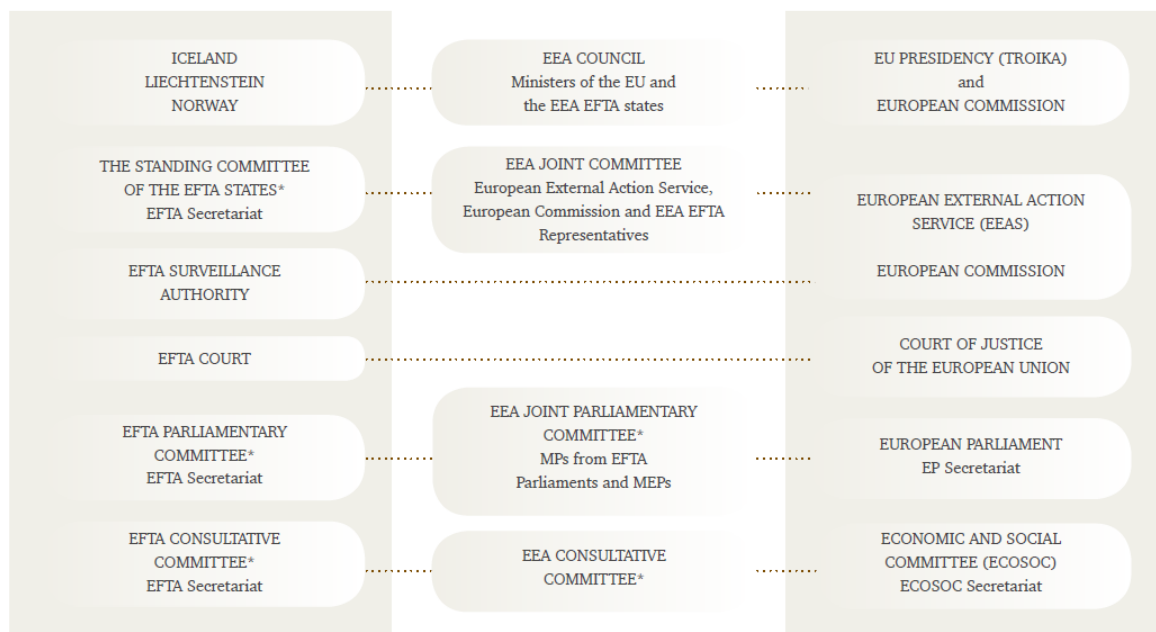
SEA	Europese Akte (1986)	TN	verdrag van Nice (2001)
TEU	verdrag van Maastricht (1992)	TL	verdrag van Lissabon (2007)
TA	verdrag van Amsterdam (1997)	HvGREU	Handvest v.d. grondrechten EU (2000)

Beleidsdomeinen

EMU	Economische Monetaire Unie	JHA	Justice & Home Affairs
LBB	Landbouwbeleid		
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid		

⁸ Uit NMFA (2015). Norway and the EU – partners for Europe. Oslo: UD Hustrykkeri.

The Two-Pillar EEA Structure

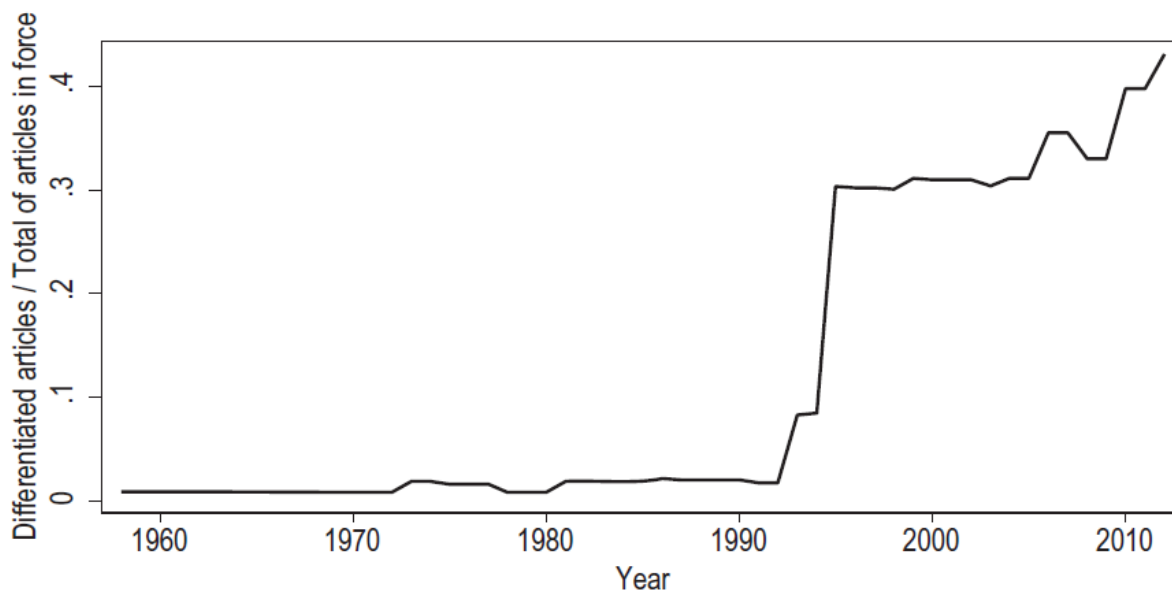

*Switzerland is an observer

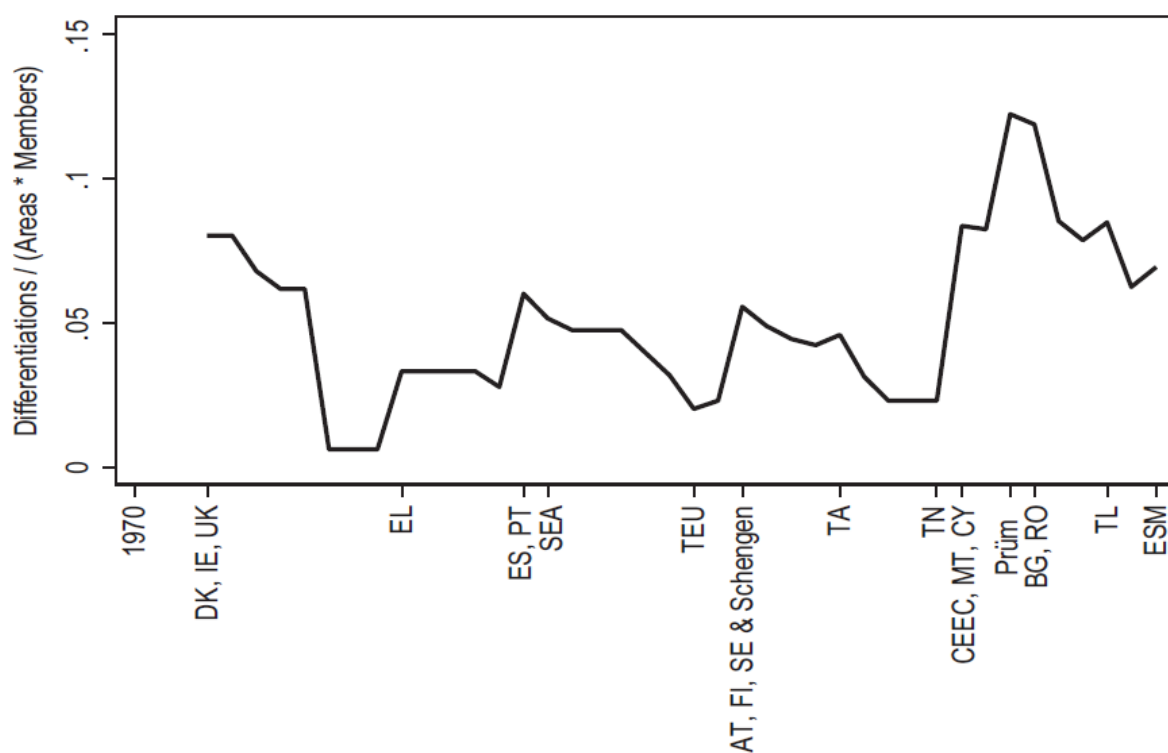
This figure illustrates the management of the EEA Agreement. The left pillar shows the EFTA states and their institutions, while the right pillar shows the EU side. The joint EEA bodies are in the middle.

¹⁴ Figuur 1 en 2 uit: Schimmelfennig, F. & Winzen, T. (2014). Instrumental and Constitutional Differentiation in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 52 (2), 354-370.

Figuur 1: Gedifferentieerde integratie gefaciliteerd in de verdragen

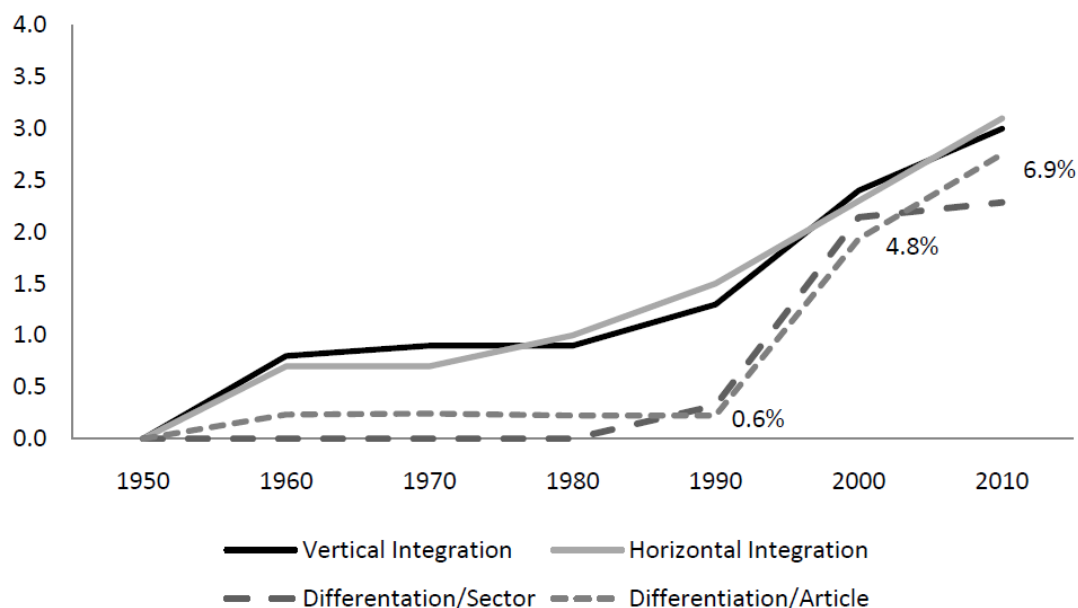
Figuur 2: Gedifferentieerde integratie op basis van differentiatiemogelijkheden binnen de EU

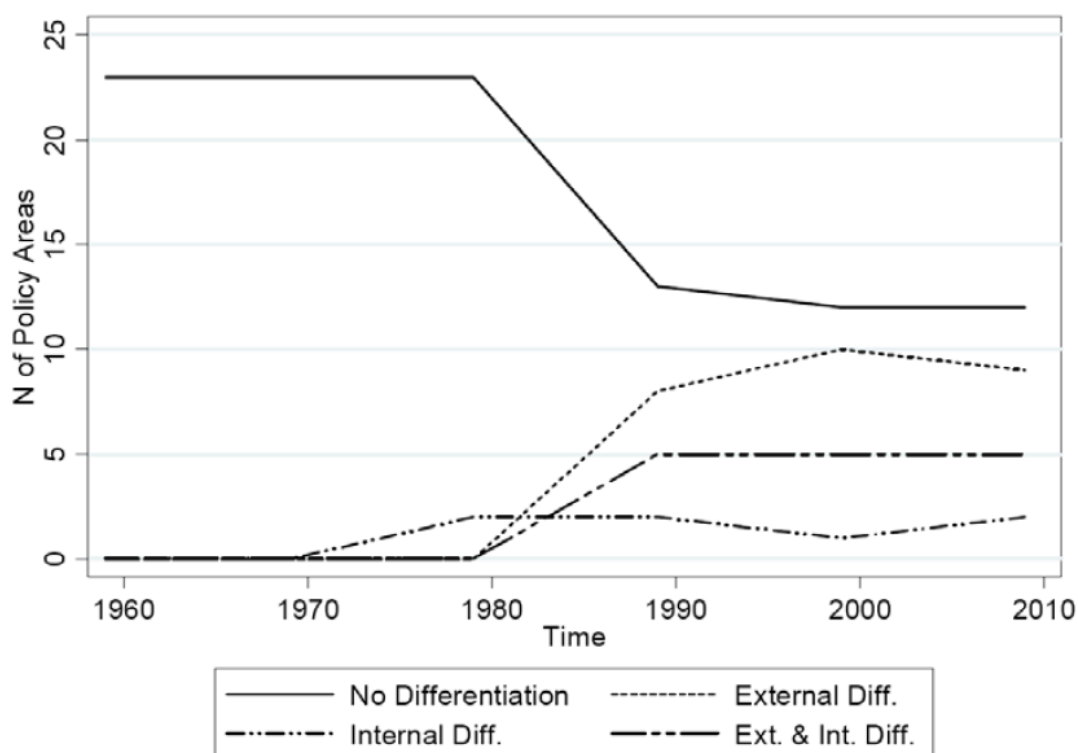
¹⁵ Figuur 2 en 3 uit: Leuffen, D., Rittberger, B. & Schimmelfennig, F. (2011). *Ever looser union? Towards a theory of differentiated integration in the EU*. Boston: EUSA Conference 2011.

Zo zijn er bijvoorbeeld figuur 1 en figuur 2 (Leuffen et al, 2013), waarbij de y-as een gestandaardiseerde waarde is om het percentage van de landen te bepalen die horizontaal zijn gedifferentieerd. Dit is al een aanpassing van figuur 2 en figuur 3 (Leuffen et al, 2011), waarbij de y-as het niveau van *verticale* integratie was, op een score van 4. Deze berekeningswijzen zijn zo complex dat het bos door de bomen niet meer gezien wordt, en dat er een grote ruimte voor fouten is. De cijfers zijn ook anders dan de simpelere en duidelijkere berekeningswijze van Schimmelfennig & Winzen.

Figuur 2: Europese integratie en differentiatie

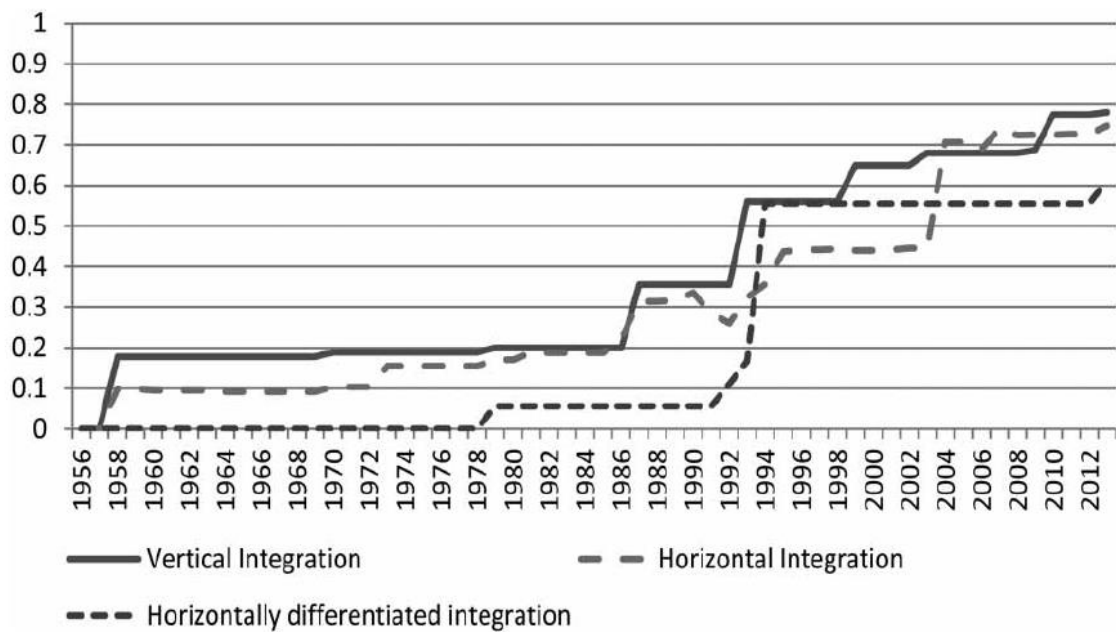

Figuur 3: Horizontale differentiatie door de jaren heen

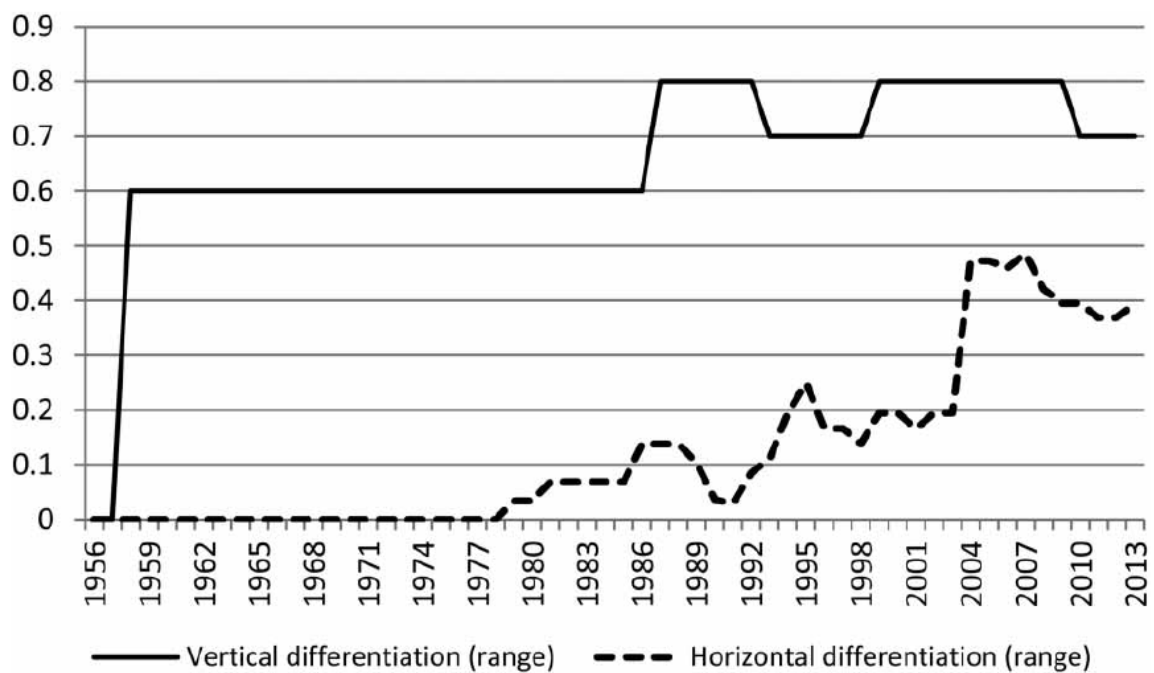

¹⁵ Figuur 1 en 2 uit: Leuffen, D., Rittberger, B. & Schimmelfennig, F. (2013). *Differentiated integration : explaining variation in the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Figuur 1: Verticale en horizontale integratie, en horizontale differentiatie in de EU (1956-2013)

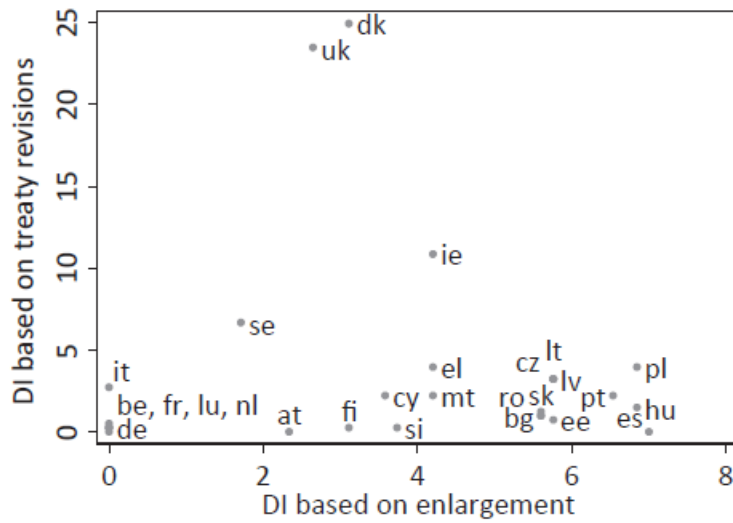

Figuur 2: Verticale & horizontale differentiatie in de EU (1956-2013)

16, 17, 24, 26, 29 Figuur 4 uit: Schimmelfennig, F. & Winzen, T. (2014). Instrumental and Constitutional Differentiation in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 52 (2), 354-370.

Figuur 4: Gedifferentieerde integratie ten gevolge van uitbreiding en verdieping, per lidstaat

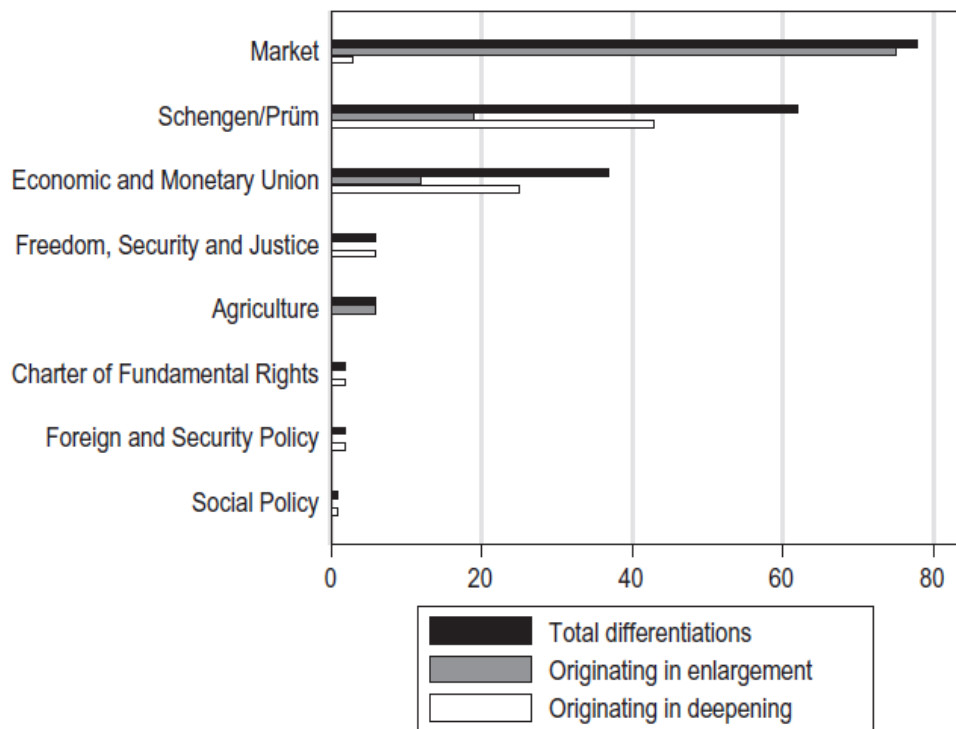

DI_v = Gedifferentieerde integratie ten gevolge van verdragswijzigingen
 DI_u = Gedifferentieerde integratie ten gevolge van uitbreidingsgolven
 (A) = totaal aandeel benutte differentiatiemogelijkheden op 200 procentpunten
 (B) = totaal aandeel benutte differentiatiemogelijkheden per lidstaat in de EU (N=77)
 (C) = totaal aandeel benutte differentiatiemogelijkheden per lidstaat (in %)
 (D) = totaal aandeel benutte differentiatiemogelijkheden per lidstaat in de EU (in %)
 (E) = totaal van (C) dat DI_v is
 (F) = totaal van (C) dat DI_u is

Lidstaten	DI _v %	DI _u %	DI _v % + DI _u % (A)	((A)/200)*77 (B)	% DI benut (C)	% DI totaal (D)	% DI benut DI _v (E)	% DI benut DI _u (F)
DE	0	0	0	0	0	0	0	0
BE	<1	0	<1	1	1	0.1	1	0
FR	<1	0	<1	1	1	0.1	1	0
NL	<1	0	<1	1	1	0.1	1	0
LU	<1	0	<1	1	1	0.1	1	0
IT	3	0	3	1	1	0.1	1	0
FI	0	3.2	3.2	1	1	0.1	0	1
AT	0	2.2	2.2	1	1	0.1	0	1
SI	0	3.5	3.5	1	1	0.1	0	1
SK	1	5	6	1.5	2	0.15	0.26	1.74
RO	1	5	6	1.5	2	0.15	0.26	1.74
BG	1	5	6	1.5	2	0.15	0.26	1.74
MT	2.5	4.2	6.7	1.5	2	0.15	0.74	1.26
CY	2.5	3.5	6	1.5	2	0.15	0.82	1.18
HR	0	5	5	1.2	2	0.14	0	2
EE	1	5.5	6.5	1.5	2	0.15	0.3	1.7
ES	0	7	7	1.6	2	0.15	0	2
HU	1	6.9	7.9	1.8	2.3	0.16	0.29	2.01
PT	2.5	6.5	9	2	2.5	0.18	0.7	1.8
LV	3	5.5	8.5	2	2.5	0.18	0.85	1.65
LT	3	5.5	8.5	2	2.5	0.18	0.85	1.65
CZ	3	5.5	8.5	2	2.5	0.18	0.85	1.65
EL	4	4.2	8.2	2	2.5	0.18	1.2	1.3
SE	7	1.8	8.8	2	2.5	0.18	2	0.6
PL	4	6.9	10.9	2.5	3.2	0.2	1.18	2.02
IE	11	4.2	15.2	9	12	0.8	8.76	3.24
DK	24	3	27	17	22	1.5	19.58	2.42
VK	24	3	27	17	22	1.5	19.58	2.42
Totaal	100	100	200	77	100	7	63	37

^{18, 30, 31} Figuur 3 uit Schimmelfennig, F. & Winzen, T. (2014). Instrumental and Constitutional Differentiation in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 52 (2), 354-370.

Figure 3: Deepening and Enlargement Differentiation by Policy

Beleidsdomein	N	Percentage (A)	Aandeel beleid in EU-wetgeving (B)*	Aandeel per LS (VK)*	Aandeel per LS (DK)
Markt	77	40	75	0	0
Schengen/Prüm	62	32	0.4	0.9	0
EMU	36	19	0.3	0.5	1.27
JHA	6	3	1.8	0.08	0.2
Landbouwbeleid	6	3	7.7	0	0
Handvest van de grondrechten van de EU	2	1	0.5	0.03	0
GBVB	2	1	1.6	0	0.07
Sociaal beleid	1	0.5	0.4	0	0
Totaal	192	100	77	1.54	1.54

* Om het aandeel van een beleidsdomein in de totale hoeveelheid EU-wetgeving na te gaan is data vanop de EU-lex databank gebruikt. De onderzoeksmethode verliep als volgt: Bij EU-lex advanced search zoeken in 'legislation' en aanvinken van de relevante beleidsdomeinen:

Landbouwbeleid	13301/172273	= 7.7
EMU	529/172273	= 0.3
GBVB	2756/172273	= 1.6
Sociaal Beleid	681/172273	= 0.4
JHA	3139/172273	= 1.8
HvGREU	795/172273	= 0.5
Schengen/Prüm	653/172273	= 0.4

*Om het aandeel van een Lidstaat na te gaan moet het aandeel van alle beleidsdomeinen waarin het een opt-out heeft opgeteld worden (VK=55; DK=23), en per beleidsdomein het aandeel genomen worden en deze op de 1.54% geïntegreerd worden.

²⁰ Tabel 1 uit: Stubb, A. (1996). A categorization of differentiated integration. *Journal of Common Market Studies*, 34 (2), 283-295.

Tabel 1: Categorisatie van gedifferentieerde integratie

Table 1: Categorization of Differentiated Integration

<i>Variables</i>	<i>Time</i>	<i>Space</i>	<i>Matter</i>
<i>Main Concept</i>	<i>Multi-Speed</i>	<i>Variable Geometry</i>	<i>A la Carte</i>
Definition	Mode of differentiated integration according to which the pursuit of common objectives is driven by a core group of Member States which are both able and willing to go further, the underlying assumption being that the others will follow later.	Mode of differentiated integration which admits to unattainable differences within the integrative structure by allowing permanent or irreversible separation between a hard core and lesser developed integrative units.	Mode of differentiated integration whereby respective Member States are able to pick-and-choose, as from a menu, in which policy area they would like to participate, whilst at the same time holding only to a minimum number of common objectives.
Sub/related concepts and general jargon	English Two-speed Step-by-step Graduated integration Differentiation Hard core Variable speed Flying geese Orchestrating Europe Français <i>Plusieurs vitesses</i> <i>Deux vitesses</i> <i>Intégration échelonnée</i> <i>Directoire</i> Deutsch <i>Abgestuft Integration</i> <i>Kern</i> <i>Harter Kern</i> <i>Fester Kern</i> <i>Kerneuropa</i> <i>Teilintegration</i>	English Concentric circles Opt-in Opt-up Two-tier Multi-tier Two-level Multi-level Variable differentiation Swing wing Circles of solidarity Many circles Imperial circles Restrained differentiation Multi-track Two-track Multi-floor Two-floor Structural variability Français <i>Cercles concentriques</i> <i>Géométrie variable</i> <i>Plusieurs niveaux</i> <i>Plusieurs étages</i> <i>Plusieurs voies</i> <i>Variante unionnaire</i> <i>Deux niveaux</i> <i>Plusieurs niveaux</i> <i>Noyau dur</i> <i>Noyau solide</i> <i>Directoire</i> <i>Différenciation restreinte</i> <i>Avant-garde</i> Deutsch <i>Abgestufte Integration</i> <i>Harter/Fester Kern</i> <i>Kerneuropa</i> <i>Teilintegration</i>	English Pick-and-choose Overlapping circles Opt-out Opt-down Bits-and-pieces <i>Ad libitum</i> integration Français <i>A la carte</i> <i>Ad libitum</i> Deutsch <i>A la carte</i> <i>Ad libitum</i>

Table 1 (Cont):

<i>Variables</i>	<i>Time</i>	<i>Space</i>	<i>Matter</i>
<i>Main Concept</i>	<i>Multi-Speed</i>	<i>Variable Geometry</i>	<i>A la carte</i>
Examples	EMU Harmonization of VAT Articles: 7c, 36, 100, 115, 130t Accession Agreements Transition periods	AIRBUS, ESA ARIANE, JET Schengen Agreements EMS WEU, EUROCORPS EUROFOR, EUROMARFOR EUREKA Articles: J.3(7), J.4(5), K.7, 130K	UK and Social Charter UK and EMU DK and EMU DK and defence DK and citizenship Derogations ERDF ESPRIT Ireland and abortion
Nature of concept	Supranational	Supranational/ Intergovernmental	Intergovernmental
Relation to <i>acquis</i>	Inside	Outside	Inside/outside
Relation to pillars	Mainly in pillar I	Mainly in pillars II and III	Pillars I, II, and III
Main uses in current debate	CDU/CSU document Socialist 'Reflections' Herman Report	CDU/CSU document Edouard Balladur Alain Lamassoure	John Major
Main use in historic debate	Willy Brandt (1974) Tindemans Report (1975) Dooge Committee (1984)	Commissariat Général du Plan (1980) Jacques Delors (1980)	Ralf Dahrendorf (1979) Margaret Thatcher
Main authors	Brandt Tindemans Lamers and Schäuble Westendorp	Tardy Delors Lamers and Schäuble Maillet and Velo Quermonne Kohl and Chirac	Ralf Dahrendorf John Major Margaret Thatcher
Relation to theory	Neofunctionalism Neofederalism Federalism	Neofunctionalism Functionalism Realism	Functionalism Realism Neorealism
Position on integration	Maximalist	Maximalist/ minimalist	Minimalist

²¹ Holzinger, K. & Schimmelfennig, F. (2012). Differentiated integration in the European Union: Many concepts, sparse theory, few data. *Journal of European Public Policy*, 19 (2), 292-305.

Tabel 1: Overzicht modellen van gedifferentieerde integratie

Table 1 Overview of models of differentiated integration

Dimension										
1	Temporary	Permanent								
2	Territorial									Functional
3	Differentiation at nation-state level							Multi-level differentiation		
4	Only inside EU treaties				Also outside EU treaties			Only inside	Also outside EU treaties	
5	EU decision-making						Club decision-making (intergovernmental)			
6	Only member states			Also non-members	Only members	Also non-member states		Only members	Also jurisdictions outside EU	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Models	Multiple Speed	Multiple Standards	Avantgarde Europe	Core Europe, Concentric Circles	Flexible Integration	Variable Geometry	Europe à la carte	Optimal Level of Jurisdiction	Flexible Co-operation	FOCJ
Examples	Many in secondary law	In secondary law, e.g. environmental policy	EMU, basic rights charta	EMU; EEA, associated states	Enhanced Co-operation, Bologna (at the start)	Schengen	Bologna	Competence allocation in Lisbon Treaty	EUREGIOS	No example
References	Grabitz (1984); Stubb (1996, 2002)	Scharpf (1999)	Club von Florenz (1996)	Schäuble and Lamers (1994)	Centre for Economic Policy Research (1995)	Stubb (1996)	Dahrendorf (1979)	Fischer and Schley (1999)	Holzinger (2001)	Frey and Eichenberger (1996, 1997)

²³ Lavenex, S. (2011). Concentric circles of flexible 'European' integration: A typology of EU external governance relations. *Comparative European Politics*, 9 (4-5), 372-393.

Tabel 1: dimensies en cirkels van EU external governance

Table 1: Dimensions and circles of EU external governance

	<i>First circle (1)</i>	<i>Second circle (2)</i>	<i>Third circle (3)</i>	<i>No external governance (4)</i>
<i>Regulatory boundary</i>				
Scope of EU <i>acquis</i> promoted	Full EU <i>acquis</i>	Partial EU <i>acquis</i>	Punctual EU <i>acquis</i>	No <i>acquis</i> promotion
Legal quality	Harmonization	Approximation	Information	No commitment
Supervision	Judicial	Political	Good faith	No supervision
<i>Organizational boundary</i>				
Inclusion in EU structures	Participation in EU legislative arena	Membership/ observer status in committees and agencies	Cooperation agreements with agencies	No inclusion
Inclusion in parallel structures	No parallel structures	Inclusion in EU-sponsored regional structures	Inclusion in independent regional and/or multilateral structures	No EU involvement in parallel structures
Main level of interaction	Transgovernmental	Mixed inter- and transgovernmental	Intergovernmental	No institutionalized interaction

Tabel 2: Regulerende en organisationele eigenschappen van het EU nabuurschapsbeleid

Table 2: Regulatory and organizational properties of EU Neighbourhood relations

	<i>EEA</i>	<i>EU-CH</i>	<i>WB</i>	<i>ENP</i>
<i>Regulatory boundary</i>				
Scope of EU <i>acquis</i> promoted	1 (nearly) full EU <i>acquis</i>	2 Partial EU <i>acquis</i>	1 Full EU <i>acquis</i>	2 Partial EU <i>acquis</i>
Legal quality	1 Harmonization	1–2 Harmonization with flexibility	1 Harmonization	2 Approximation
Supervision	1 Judicial	3 Good faith	2 Political	2 Political
<i>Organizational boundary</i>				
Inclusion in EU structures	2 Membership/observer status in committees and agencies	2–3 Selective membership/observer status in committees and agencies	3 Cooperation agreements with agencies	3 Cooperation agreements with agencies
Inclusion in parallel structures	1.5 EEA parallel structures	1 No parallel structures	2 Inclusion in EU-sponsored regional structures	2–3 Inclusion in EU-sponsored and independent regional structures
Main level of interaction	1 Transgovernmental	1 Transgovernmental	2 Mixed inter- and transgovernmental	2–3 Inter- with some transgovernmental

BIBLIOGRAFIE

- Adler-Nissen, R. (2009). Behind the scenes of differentiated integration: circumventing national opt-outs in Justice and Home Affairs. *Journal of European Public Policy*, 16 (1), 62-80
- Adler-Nissen, R. (2014). *Opting Out of the European Union: Diplomacy, Sovereignty and European Integration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Andersen, S.S. (2000). Norway: insider and outsider. *ARENA Working Papers*, WP 00/4.
- Andersen, S.S. & Sitter, N. (2006). Differentiated Integration: What is it and how much can the EU accommodate? *Journal of European Integration*, 28 (4), 313-330
- Archer, C. (2005). *Norway outside the European Union: Norway and European integration from 1994-2004*. London: Routledge.
- Archer, C. (2008). *The European Union*. Milton Park, Abingdon, Oxford: Routledge.
- Aylott, N., Blomgren, M. & Bergman, T. (2013). *Political Parties in Multi-Level Politics: The Nordic Countries Compared*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Billiet, J. & Waeye, H. (eds.) (2010). *Een samenleving onderzocht: methoden van social-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: De Boeck.
- Blichner, L.K. (2008) Fem mulige grunner til å akseptere EØS-avtalen. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 25 (4), 358-367.
- Blockmans, S. (ed.) (2014). *Differentiated integration in the EU: from the inside looking out*. Brussels: CEPS.
- Cameron, D. (2015). Cameron to confront 'Norway option' anti-EU campaigners. Geraadpleegd op 25/04/2016 op: <http://www.theguardian.com/politics/2015/oct/28/cameron-to-confront-norway-option-anti-eu-campaigners> (videofragment)
- Claes, D.H. & Fossum, J.E. (2002). Norway, the EEA and Neo-liberal globalism. *ARENA Working Papers*, WP 02/29.
- Cooper, I. (2015). The Nordic Parliaments' Approaches to the EU: Strategic Coordinator, Comprehensive Scrutinizer, Reluctant Cooperator and Outside-Insider. *ARENA Working Papers*, WP 15/1.
- Corbett, R. (2014). Two-tier Europe – Really? In Blockmans, S. (ed.). *Differentiated integration in the EU: from the inside looking out* (pp.8-12). Brussels: CEPS.
- De Rynck, F., Hondelghem, A., Op de Beeck, S., Van Dooren, W. & Verschuere, B. (2013) *Handboek bestuurskunde*. Brugge: Vanden Broele.
- Dinan, D. (2004). *Europe Recast: A History of European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- EFTA (2015). EEA-Lex geraadpleegd op 21/04/2016 op <http://www.efta.int/eea-lex> en <http://www.efta.int/legal-texts/eea>
- Egeberg, M. (2003). The Nordic countries and the EU: How European integration integrates and disintegrates states domestically. *ARENA Working Papers*, WP 11/03.
- Egeberg, M. & Trondal, J. (1999). Differentiated integration in Europe: The Case of EEA Country, Norway. *Journal of Common Market Studies*, 37 (1), 133-142.
- Eliassen, K. & Sitter, N. (2003). Ever Closer Cooperation ? The Limits of the 'Norwegian Method' of European Integration. *Scandinavian Political Studies*, 26 (2), 125-144.
- Emerson, M., Vahl, M. & Woolcock, S. (2002). *Navigating by the Stars: Norway, the European Economic Area and the European Union*. Brussels: Center for European Policy Studies.

Eriksen, E.O. (2008). Democracy Lost: The EEA Agreement and Norway's Democratic Deficit. *ARENA Working Papers, WP 08/21*.

Eriksen, E.O. & Fossum, J.E. (Eds.) (2014). *Det Norske Paradox: om Norges forhold til Den Europeiske Union*. Oslo: Universitetsforlaget.

EU (2015). EU-Lex geraadpleegd op 25/04/2016 op <http://eur-lex.europa.eu/advanced-search-form.html>

«European Union: Back to the drawing board». *The Economist*, 10 september 1994. geraadpleegd op 20/04/2016 op <https://www.highbeam.com/doc/1G1-15816614.html> en <http://www.radioradiale.it/exagora/eu-cdu-csu-and-balladurs-proposals>

Europese Commissie (EC)(2012). *A review of the functioning of the European Economic Area* (Commission Staff Working Document). Brussel.

Europese Commissie (2013). European Union, Trade with Norway. DG for Trade. Geraadpleegd op: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113429.pdf

Europese Commissie (2014). EU expenditure and revenue 2014 – 2020. Geraadpleegd op 20/04/2016 op http://ec.europa.eu/budget/figures/interactive/index_en.cfm

Europees Parlement (EP)(2014). EU budget explained: expenditure and contribution by member state. Geraadpleegd op 20/04/2016 op <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20141202IFG82334/EU-budget-explained-expenditure-and-contribution-by-member-state>

Fossum, J.E. (2009). Norway's European conundrum. *ARENA Working Papers, WP 09/04*.

Fossum, J.E. (2010). Norway's European 'Gag Rules'. *European Review*, 18 (1), 73-92.

Gstöhl, S. (2002). *Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration*. London: Lynne Rienner Publishers.

Gstöhl, S. (2005). Scandinavia and Switzerland: small, successful and stubborn towards the EU. In Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (eds.), *The politics of European Union enlargement : theoretical approaches* (pp. 33-51). Londen: Routledge.

Hague, R. & Harrop, M. (2013). *Comparative government and politics: an introduction*. 9th edition. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hillion, C. (2011). Integrating an Outsider: An EU Perspective on Relations with Norway. *European Foreign Affairs Review*, 16 (4), 489-520.

Holzinger, K. & Schimmelfennig, F. (2012). Differentiated integration in the European Union: Many concepts, sparse theory, few data. *Journal of European Public Policy*, 19 (2), 292-305.

Koenig, N. (2015). A differentiated view of differentiated integration. *Jacques Delors institute policy paper*, 140. Berlin.

Kölliker, A. (2006). *Flexibility and European unification : the logic of differentiated integration*. Lanham (Md.): Rowman & Littlefield.

Lang, A. (2013). Norway's relationship with the EU. *Library of the House of Commons, International Affairs and Defence section*, Standard Note 6522.

Lavenex, S. (2011). Concentric circles of flexible 'European' integration: A typology of EU external governance relations. *Comparative European Politics*, 9 (4-5), 372-393.

Łazowski, A. (2014). Flexibility and homogeneity: two uneasy bedfellows. In Blockmans, S. (ed.). *Differentiated integration in the EU: from the inside looking out* (pp.37-46). Brussels: CEPS.

- Leruth, B. (2013). *Differentiated Integration and the Nordic States: the Case of Norway*. ISL Working Paper, 2. Kristiansand: University of Agder.
- Leruth, B. (2015). Operationalizing national preferences on Europe and differentiated integration. *Journal of European Public Policy*, 22 (6), 816-835.
- Leruth, B. & Lord, C. (2015). Differentiated integration in the European Union: a concept, a process, a system or a theory? *Journal of European Public Policy*, 22 (6), 754-763.
- Leuffen, D., Rittberger, B. & Schimmelfennig, F. (2011). Ever looser union? Towards a theory of differentiated integration in the EU. Boston: EUSA Conference 2011.
- Leuffen, D., Rittberger, B. & Schimmelfennig, F. (2013). *Differentiated integration : explaining variation in the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Leuffen, D., Rittberger, B. & Schimmelfennig, F. (2015). The European Union as a system of differentiated integration: interdependence, politicization and differentiation. *Journal of European Public Policy*, 22 (6), 764-782.
- Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken (NMFA) (2011). *Noorwegen en de EU: partners voor Europa*. Zoetermeer: Uleman.
- Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken (2012). *The EEA Agreement and Norway's other agreements with the EU*. Oslo: UD Hustrykkeri.
- Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken (2014). *Norway in Europe: The Norwegian government's strategy for cooperation with the EU 2014-2017*. Oslo: UD Hustrykkeri.
- Noorse Ministerie van Buitenlandse Zaken (2015). *Norway and the EU – partners for Europe*. Oslo: UD Hustrykkeri.
- North, R. (2013). *The Norway Option: re-joining the EEA as an alternative to membership of the European Union*. London: The Bruges Group.
- NOU (2012). *Utenfor og innenfor: Norges avtaler med EU*. Oslo: Departementenes servicesenter – informasjonsforvaltning.
- Nuttall, S. (2000). *European foreign policy*. Oxford: Oxford university press.
- Orbie, J. (2009). *Theorie van de Europese integratie: belangen, ideeën en instellingen*. Leuven: Acco.
- Orbie, J. & Vos, H. (2011). De Europese Unie. In Devos, C. (red), *Een Plattegrond van de Macht* (pp. 581-613). Gent: Academia Press.
- Piris, J-C. (2012). *The future of Europe : towards a two-speed EU?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Raad van de Europese Unie (Raad) (2014). *Council conclusions on a homogenous extended single market and EU relations with Non-EU Western European countries*. (General Affairs Council 16/12/2014) Brussel.
- Saglie, J. (2000). Values, Perceptions and European Integration: The Case of the Norwegian 1994 Referendum. *European Union Politics*, 1 (2), 227-249.
- Schimmelfennig, F., & Sedelmeier, U. (eds.) (2005). *The politics of European Union enlargement : theoretical approaches*. Londen: Routledge.
- Schimmelfennig, F. (2014). EU enlargement and differentiated integration. *Journal of European Public Policy*, 21 (5), 681-698
- Schimmelfennig, F. & Winzen, T. (2014). Instrumental and Constitutional Differentiation in the European Union. *Journal of Common Market Studies*, 52 (2), 354-370.

- Skinner, M.S. (2012). Norwegian Euroscepticism: Values, Identity or Interest? *Journal of Common Market Studies*, 50 (3), 422-440.
- Sogner, I. & Archer, C. (1995). Norway and Europe: 1972 and Now. *Journal of Common Market Studies*, 33 (3), 389-410.
- Stubb, A. (1996). A categorization of differentiated integration. *Journal of Common Market Studies*, 34 (2), 283-295.
- Stubb, A. (2002). *Negotiating flexibility in the European Union : Amsterdam, Nice and beyond*. Houndmills: Palgrave.
- Tusk, D. (2015). *Press statement by President Donald Tusk after meeting with Prime Minister of Norway Erna Solberg* [Persbericht]. Geraadpleegd op 21/03/2015 op: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/01/statement-president-tusk-after-meeting-norway-pm-solberg/>
- Van Elsuwege, P. (2015). *Inleiding tot het Europees recht*. Gent: VRG.
- Vos, H. (2015). *Besluitvorming in de Europese Unie: een survival kit*. Leuven: Acco.
- Warleigh, A. (2002). *Flexible integration : which model for the European Union?*. London: Sheffield academic press.
- Warleigh-Lack, A. (2009). *European Union: the basics* (2^e editie). Londen: Routledge.
- Warleigh-Lack, A. (2015). Differentiated integration in the European Union: towards a comparative regionalism perspective. *Journal of European Public Policy*, 22 (6), 871-887.